

Výběr důležitých rozhodnutí
Evropského soudu pro lidská práva
pro justiční praxi z pohledu
Nejvyššího soudu

3/2017

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Výběr důležitých rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi z pohledu Nejvyššího soudu

Výběr důležitých rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi z pohledu Nejvyššího soudu je připravován v kolektivu soudců Nejvyššího soudu, vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva a pracovníků z oddělení analytiky a srovnávacího práva Nejvyššího soudu a má za cíl zvýšit povědomí odborné právní veřejnosti o aktuálních a konečných rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Ve snaze o maximální informovanost jsou skutkový stav a řízení u vnitrostátních soudů shrnuty stručně tak, aby měl čtenář dobrý přehled o základních důvodech stížnosti. Důraz je kladen na pečlivý výběr nejpodstatnějších částí odůvodnění rozhodnutí, které jsou předloženy. Autorské komentáře, zpracované většinou soudci Nejvyššího soudu, vystihují přínos daného rozhodnutí pro české právní prostředí, odkazy na články Úmluvy a příslušná dotčená ustanovení národního práva spolu s uvedením klíčových slov zvyšují odbornou hodnotu periodika.

Redakční rada:

Předseda: prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.
Členové: JUDr. Antonín Drašík, Mgr. Aleš Pavel, JUDr. Pavel Pavlík,
JUDr. Lubomír Ptáček, JUDr. Vít A. Schorm, JUDr. Pavel Simon,
Mgr. et Mgr. Katarína Šipulová, M. St. (Oxon), Ph.D. (MUNI),
JUDr. Ivo Kouřil
Adresa redakce: Nejvyšší soud, Burešova 20, 657 37 Brno
tel.: +420 541 593 111, fax: +420 541 213 493
e-mail: podatelna@nsoud.cz

Ročník XXIII, číslo 3/2017

Vychází 26. září 2017.

ISSN 1214-3839, MK ČR E 1200

Vzor citace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva:

- Kummer proti České republice, č. 32133/11, rozsudek ze dne 27. 3. 2014
- Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království, č. 26766/05 a 22228/06, rozsudek velkého senátu ze dne 15. 12. 2011, § 118

OBSAH

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 76438/12 ve věci Constantinides proti Řecku	s. 1
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 5821/10 a 65523/12 ve věci Gerasimenko a ostatní proti Rusku	s. 10
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 58216/12 ve věci J. a další proti Rakousku	s. 18
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 59001/08 ve věci Karapetyan a ostatní proti Arménii	s. 29
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 7949/11 a 45522/13 ve věci L. D. a P. K. proti Bulharsku	s. 39
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 25358/12 ve věci Donatina Paradiso a Giovanni Campanelli proti Itálii	s. 53

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
PRVNÍ SEKCE
6. 10. 2016
VĚC CONSTANTINIDES PROTI ŘECKU
(rozsudek ve věci Constantinides proti Řecku, stížnost č. 76438/12)

Dotčený článek Úmluvy:

čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d)

Odkazy na českou právní úpravu:

§ 105 a násl., § 211 odst. 5, § 215 odst. 2 zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád

Klíčová slova:

Spravedlivý proces – znalecký posudek – svědecká výpověď

Znalecké posudky v kontextu práva na spravedlivý proces

Autorský komentář:

V předkládaném rozhodnutí se Soud vyslovil k námitce stěžovatele stran tvrzeného porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy, jež měla založit ta skutečnost, že odsuzující rozsudky se opíraly též o odborné závěry znalkyně příbrané orgánem činným v trestním řízení, k jejímuž výsledku v průběhu celého řízení nedošlo v důsledku jejího nedostavení se k nařízenému jednání. Při hodnocení důvodnosti námitky vycházel Soud z principů vyslovených v rozsudku velkého senátu ve věci Schatschaschwili proti Německu¹, jehož závěry k přípustnosti důkazu ve formě výpovědi svědka obžaloby, jež nebyl vyslechnut ve stadiu soudního řízení, jsou podle něj aplikovatelné *mutatis mutandis* i ve vztahu k výsledku znalců. Soud konstatoval, že ačkoli vnitrostátní soud neučinil vše potřebné, aby zajistil přítomnost znalkyně na soudním jednání, jednalo se o odborníka, jehož posudek nebyl výlučným nebo rozhodujícím základem pro odsouzení stěžovatele (a nikoli svědka, jehož svědectví by bylo takovým výlučným či rozhodujícím důkazem), přičemž existovaly dostatečné vyvažující faktory, aby řízení jako celek mohlo být považováno za spravedlivé.

V kontextu tohoto nahlížení Soud zdůraznil zejména následující skutečnosti. Stěžovatel měl zaprvé možnost zpochybnit závěry znaleckého posudku a této možnosti využil

¹ Rozsudek ze dne 15. 12. 2015, stížnost č. 9154/10, v němž Soud mimo jiné připustil, aby i v případě absence závažných důvodů pro nepřítomnost svědka bylo provedeno celkové posouzení spravedlivosti řízení, a v němž se vyjádřil k otázce rozhodujícího důkazu, dostatečných vyvažujících faktorů kompenzujících ztížené podmínky obhajoby a dalším otázkám (např. rozvedení jednotlivých prvků testu z rozsudku Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království) – blíže Sbirka soudních rozhodnutí stanovisek – Výběr důležitých rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi z pohledu Nejvyššího soudu č. 2/2016.

tím, že předložil tři posudky od jiného znalce, jenž byl před soudem vyslechnut. Zadruhé stěžovatel nevysvětlil, z jakého důvodu požadoval, aby mohl položit otázky znalci obžaloby, resp. nevěděl, z jakého důvodu považuje položení otázek za absolutně nezbytné (bez nutnosti jejich konkretizace předem, kterýžto požadavek by mohl být hodnocen jako nepřiměřený). Zatřetí vyšel Soud z toho, že vnitrostátní soudy zdůraznily, že znalecký posudek byl jen jedním důkazem v celém řetězci usvědčujících důkazů a zjištění v něm učiněná byla podepřena také dalšími důkazy (výpověďmi svědků, listinnými důkazy), s čímž se ztotožnil. Soud, poté co shledal, že požadavky na kontradiktornost řízení byly ve věci stěžovatele dodrženy, jednomyslně dospěl k závěru, že trestní řízení jako celek nebylo nespravedlivé a k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy nedošlo.

Právní úprava v České republice zajišťuje požadavek kontradiktornosti řízení při objasňování odborných otázek již tím, že obviněnému poskytuje možnost předložit vlastní znalecký posudek, při jehož zpracování musí orgán činný v trestním řízení (dále „OČTŘ“) poskytnout znalci potřebnou součinnost, ať již formou nahlédnutí do spisu či umožněním seznámit se s informacemi potřebnými pro jeho vypracování (§ 110a tr. ř.). Posudek strany (tj. i obviněného) má zásadně stejnou důkazní váhu a nakládá se s ním obdobně jako s posudkem opatřeným OČTŘ. Obviněný má právo žádat, aby mu bylo umožněno provést důkaz, zejména výslech znalce, přičemž takové žádosti předseda senátu zpravidla, jde-li o důkaz jím opatřený a předložený, vyhovějí (§ 215 odst. 2 tr. ř.). V případě posudku opatřeného OČTŘ může obviněný vznášet námitky proti osobě znalce, jeho odbornému zaměření či formulaci položených otázek (§ 105 odst. 3 tr. ř.), může iniciovat jeho výslech již ve stadiu přípravného řízení (k upuštění od takového výslechu viz § 108 odst. 3 tr. ř.) a požadovat výslech znalce v řízení soudním. K provedení důkazu znaleckým posudkem může dojít zásadně jen na základě projevu vůle obviněného, neboť k přečtení písemně podaného posudku nebo protokolu o výpovědi znalce podle § 211 odst. 5 tr. ř. může dojít jen za souhlasu obviněného a státního zástupce (k provedení důkazu v hlavním líčení konaném v nepřítomnosti obviněného viz § 202 odst. 3 tr. ř.). Zpochybnění správnosti znaleckého posudku opatřeného OČTŘ může obviněný dosáhnout prostřednictvím postupu podle § 109 tr. ř. (požádání znalce o vysvětlení) či předložením vlastního posudku. V případě, že se nepodaří nejasnosti či neúplnosti odborných závěrů nebo rozpornost takových závěrů obsažených v různých posudcích odstranit, může svou procesní aktivitou dosáhnout vypracování posudku ústavem (§ 110 odst. 1 tr. ř.).

Zbývá dodat, že objasnění odborných otázek nezbytných pro jejich rozhodnutí musí soudy věnovat odpovídající pozornost i z hlediska práva obviněného na spravedlivý proces, neboť problematice dodržení podmínek kontradiktornosti řízení při provádění důkazu znaleckým posudkem a správnosti hodnocení tohoto důkazního prostředku soudy věnuje pozornost při své rozhodovací činnosti i Ústavní soud, o čemž svědčí např. jeho nálezy sp. zn. III. ÚS 77/01, III. ÚS 346/01 či další.

(Zpracoval JUDr. Ivo Kouřil)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel, pan Constantinides, byl obviněn z trestného činu padělání a užívání padělaných dokumentů. Ve znaleckém posudku z oboru grafologie, opatřeném státním zástupcem, znalkyně potvrdila, že některé z dotčených dokumentů mohly být padělané stěžovatelem. Stěžovatel následně předložil posudky od jiného znalce, který dospěl k závěru, že posuzované dokumenty byly napsány jinou osobou a první znalecký posudek nebyl správný. Na nařízené soudní jednání byli předvoláni oba znalci, dostavil se však pouze znalec stěžovatele. V březnu 2007 byl stěžovatel shledán vinným a byl mu uložen trest odnětí svobody v délce 12 let, proti kterému se odvolal. Odvolací soud potvrdil výrok o vině stěžovatele a následné dovolání proti tomuto rozhodnutí bylo Kasačním soudem odmítnuto. Stěžovatel před soudem namítal, že bylo porušeno jeho právo vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch garantované čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 Odstavec 1 a 3 PÍSMENO D) ÚMLUVY

28. Stěžovatel napadá rozhodnutí nižších soudů nevyslechnout soudního znalce, jehož znalecký posudek byl jediným důkazem stěžovatelovy viny, a zároveň odmítnutí jeho dovolání, které se opíralo o výše uvedený procesní nedostatek, Kasačním soudem. Toto odmítnutí nebylo dle názoru stěžovatele Kasačním soudem dostatečně odůvodněno. Dle stěžovatele tak došlo k porušení jeho práva na spravedlivé řízení, tj. čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy, které stanoví:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. (...)“

„3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

d) vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch, za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;“

A. K nepřítomnosti grafologického experta M. M. K. u soudu

1. K přijatelnosti

29. Soud uvádí, že stížnost není zjevně neopodstatněná ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy. Dále uvádí, že není ani nepřijatelná ze žádného jiného důvodu. Prohlašuje ji proto za přijatelnou.

2. K věci samé

a) Podání stran

i) Stěžovatel

30. Stěžovatel uvedl, že znalecký posudek grafologa M. M. K. byl jediným důkazem, nebo přinejmenším důkazem rozhodujícím, pro jeho odsouzení. Vytýká vládě abstraktní odkazování na další důkazní materiál, kterým byla podložena rozhodnutí, a to bez toho, aby upřesnila, o které důkazy se konkrétně jedná. Všechny k věci se vztahující dokumenty přitom měla k dispozici a mohla tedy předložit soudu ostatní důkazy, které považovala za rozhodující a podstatné. Stěžovatel dále uvádí, že oproti tvrzení vlády, nenavrhoval předvolání M. M. K. opožděně: učinil tak již během prvoinstančního řízení. Odvolací řízení bylo rozloženo do několika dní v důsledku odročení jednání a datum výslechu tak nezáviselo na stěžovateli.

31. Stěžovatel namítá, že měl povinnost předem soudu sdělit povahu otázek, které chce položit M. M. K. Článek 6 nepředvídá možnost uvědomit svědka o otázkách, které obviněný hodlá u jeho výslechu pokládat. Takové upozornění by ohrozilo cíl vyslychajícího, a to ověřit důvěryhodnost svědka, a poskytlo by svědkovi možnost připravit si odpovědi v souladu s jeho zájmy.

32. Stěžovatel zdůrazňuje, že nechtěl pouze zpochybňovat správnost závěrů znaleckého posudku, neboť tyto jsou založeny na technickém a odborném základě. M. M. K. měl odpovídat před soudem ústně na otázky vyvstalé v souvislosti se znaleckým posudkem D. K., který byl jmenován stěžovatelem. Aby se M. M. K. dostavil k soudu, bylo důležité ve smyslu rovnosti stran, neboť jeho posudek byl četně citován prokuraturou ve prospěch obžaloby, jejímž svědkem M. M. K. byl.

ii) Vláda

33. Odkazujíc na rozsudky Doorson proti Nizozemí, ze dne 26. 3. 1996, Sbirka rozsudků a rozhodnutí 1996-II; Brandstetter proti Rakousku, ze dne 28. 8. 1991, s. A č. 211; a Bonisch proti Rakousku, ze dne 6. 5. 1985, s. A č. 92, relevantní články trestního řádu a skutečnost, že M. M. K. byl znalcem a nikoliv svědkem, vláda zdůrazňuje, že čl. 6 odst. 3 písm. d) se ve věci neaplikuje. I za předpokladu, že by byl aplikován, nedošlo k jeho porušení.

34. Vláda nejdříve potvrzuje teorii, že trestní právo zřetelně rozlišuje mezi svědky a znalci. První svědčí o skutečnostech, o nichž mají osobní povědomí, nebo o kterých byli informováni druhými a které se vztahují k určité trestní věci. Oproti tomu znalec skládá přísahu zhostit se svých povinností nestranně a na základě vědeckých skutečností. Není na straně obžaloby, ale asistuje soudu v případech, které vyžadují specifické znalosti. Žalovaný může zpochybnit obsah znaleckého posudku jiným znaleckým posudkem vypracovaným znalcem, způsobilým ke jmenování.

35. Vláda zdůrazňuje, že stěžovatel nevznesl námitky k nevyslechnutí M. M. K. na konci odvolacího řízení, nezpochybnil profesní způsobilost M. M. K. a neuvedl důvod, proč požádal o výslech M. M. K. během odvolacího řízení až opožděně.

Bylo tedy pouze logické, že soudy, včetně Kasačního soudu, dospěly k závěru, že stěžovatel neměl jiný zájem než namítat podstatu znaleckého posudku a jeho závěry. Tato možnost mu byla několikrát nabídnuta a obžalovaný jí využil prostřednictvím grafologických posudků a výpovědi jím přizvaného grafologa. Nicméně z výše uvedeného nevyplýval žádný závažný důvod k výsledku M. M. K.

36. Dle vlády nedošlo k porušení zásady kontradiktornosti ani rovnosti stran. Stěžovatel využil všech možností k vyvrácení závěrů znaleckého posudku M. M. K. a zejména: spokojil se se jmenováním odborného poradce, ale nevyužil jeho služeb; v prvoinstančním řízení nežádal, aby znalecký posudek M. M. K. nebyl zohledněn; v odvolacím řízení požadoval předvolání M. M. K., aniž upřesnil otázky, které mu měly být pokládány. Odvolací soud nebyl povinen nařídít předvedení M. M. K., neboť důvodně předpokládal, že toho nebylo zapotřebí. Považoval vinu stěžovatele za prokázanou bez veškerých pochyb a bez ohledu na znalecký posudek M. M. K. Odůvodnění nižších soudů byla vyčerpávající a dostatečná. Zakládala se na svědeckých výpovědích a dalších skutečnostech obsažených ve 105 dokumentech o rozsahu přibližně 1500 stran.

b) Posouzení Soudu

i) Obecné principy

37. Soud připomíná, že pojem „svědek“ je pojem autonomie, který je nezávislý na smyslu, který získává ve vnitrostátním právu smluvních států (Kostovski proti Nizozemí, ze dne 20. 11. 1989, s. A, č. A 166, § 40; a Damir Sibgatulin proti Rusku, ze dne 24. 4. 2012, č. 1413/05, § 45). Jestliže se znění čl. 6 odst. 3 písm. d) vztahuje na svědky a nikoliv na znalce, záruky poskytované odst. 3 představují nedílnou součást práva na spravedlivý proces předjímaný odst. 1 čl. 6. Soud tedy uzavírá, že právo obviněného vyslyšet znalce je chráněno obecnou zásadou zavedenou čl. 6 odst. 1 a je v souvislosti s ním zkoumáno „veda přitom v patrnosti požadavky odst. 3“ (Brandstetter proti Rakousku, viz výše, § 42; a Matytsina proti Rusku, ze dne 27. 3. 2014, č. 58428/10, § 168).

38. Názor znalce jmenovaného soudem k zodpovězení otázek, které vzešly z případu, je způsobit významně ovlivnit hodnocení soudu v dané záležitosti. Článek 6 odst. 3 písm. d) zakotvuje zásadu, dle které předtím, než je obviněný uznán vinným, musí být všechny důkazy proti němu provedeny veřejně, v jeho přítomnosti, a to s ohledem na uplatnění zásady kontradiktornosti. Tento princip není bez výjimky (...). Obecně lze stanovit, že je nutné dát obviněnému odpovídající a dostatečnou možnost zpochybnit svědecké výpovědi a klást otázky svědkům, a to buď při výsledku nebo později (Luca proti Itálii, č. 33354/96, § 39, CEDH 2001-II; a Solakov proti Bývalé jugoslávské republice Makedonii, č. 47023/99, § 57, CEDH 2001-X). Rozhodne-li soud o nezbytnosti znaleckého posudku, obhajoba obviněného musí mít možnost položit znalcům otázky, zpochybnit jejich závěry a učinit tak přímo během jednání (Mirilashvili proti Rusku, ze dne 11. 12. 2008, č. 6293/04, § 190).

39. V rozsudku ve věci Schatschaschwili proti Německu (č. 9154/10, § 111-131, CEDH 2015) velký senát potvrdil, že absence vážného důvodu k předvolání ospravedlňující nevyslechnutí svědka nemůže ve své podstatě učinit proces nespravedlivým, ačkoliv zůstává prvkem zvažovaným při posuzování celkové kvality procesu. Jedná se o prvek, který může přispět k závěru, že došlo k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d). Navíc vzhledem ke skutečnosti, že záměrem Soudu je zjistit, zda proces byl spravedlivý ve svém celku, musí tento ověřit, zda existovaly dostatečné vyvažující faktory, a to nikoliv pouze v případech, kde výroky nepřítomného svědka představují jedinou a rozhodující skutečnost pro odsouzení obviněného, ale také v případech, kde Soud považuje za obtížné určit, zda se jednalo o skutečnost jedinou a rozhodující pro odsouzení, nicméně je přesvědčen, že tyto výroky měly svoji váhu a mohly ztížit situaci obhajoby. Rozsah vyvažujících faktorů nezbytných k tomu, aby byl proces považován za spravedlivý, bude záviset na významnosti skutečností tvrzených nepřítomným svědkem. Čím větší je jejich významnost, tím pádnější musí být vyvažující faktory, a to tak, aby bylo možno proces jako celek považovat za spravedlivý (Seton proti Velké Británii, ze dne 12. 9. 2016, č. 55287/10, odst. 59). Soud považuje tyto principy za aplikovatelné *mutatis mutandis* i v této věci, která se týká znalců.

ii) Aplikace obecných principů ve věci

40. V tomto případě Soud nejdříve konstatuje, že navzdory skutečnosti, že odvolací trestní soud, stejně jako soud první instance, nařídil předvolání M. M. K., netrval na jeho výslechu a v tomto smyslu neposkytl žádné vysvětlení. Rozhodující o odvolání, odvolací soud zamítl stěžovatelův požadavek s tím, že předvolání znalce není nezbytné. Řecké soudy tedy nevyvaložily veškeré úsilí, které bylo možno od nich odůvodněně očekávat k tomu, aby zajistily předvolání M. M. K.

41. Na druhou stranu Soud konstatuje, že odvolací soud vyzdvihnul falzifikaci dokumentů obviněným, která byla dostatečně a bezpochyby prokázána, a to především znaleckým posudkem M. M. K. Důvěryhodnost tohoto posudku byla podložena spisovým materiálem a svědeckými výpověďmi. Soud, shodně s názorem soudu odvolacího, považuje obsah a závěry znaleckého posudku za přesvědčivé a slučitelné s dokumenty několika státních institucí a svědeckými výpověďmi. Je zřejmé, že soud v první instanci, stejně tak jako v druhé, hodnotil znalecký posudek M. M. K. jako důležitý dokument podepřený ostatním důkazním materiálem.

42. Zůstává proto posoudit, zda s ohledem na výše uvedené skutečnosti v neprospěch stěžovatele měl tento možnost využít vyvažujících faktorů dostatečných k zajištění „spravedlivého procesu“.

43. V tomto smyslu Soud nejprve uvádí, že poté, co byl M. M. K. jmenován na žádost obžaloby znalcem, stěžovatel prostřednictvím svého právního zástupce zvolil jiného znalce, C. T. S., jako „odborného poradce“, aby mu asistoval tak, jak to umožňuje vnitrostátní právo. Stěžovatel nicméně nikdy nevyužil jeho služeb.

Mimo jiné ve dnech 7., 28. a 29. 12. 2004 stěžovatel předložil tři znalecké posudky od jiného znalce, D. K., kterého najal. Tyto znalecké posudky uváděly, že sporné dokumenty nebyly vypracovány stěžovatelem a znalecký posudek M. M. K. byl nesprávný (....). Tento znalec během odvolacího řízení obhajoval závěry svých znaleckých posudků příznivých pro stěžovatele.

44. Soud současně uvádí, že jestliže stěžovatel zpochybňoval profesní způsobilost M. M. K. před vyšetřovacím soudcem (během přípravného řízení), nikdy tak neučinil během soudního řízení samotného, kdy se spokojil pouze se zpochybněním závěrů znaleckého posudku. Na druhé straně, zvláště v první instanci, stěžovatel, který požadoval výslech M. M. K., nereagoval ani na její nepřítomnost při opětovném zahájení slyšení, ani při jeho ukončení, když se předsedající soudce dotázal stran, zda požadují provedení dodatečných důkazů (...).

45. Jeví se tedy, že stěžovatel měl možnost vyvrátit závěry znaleckého posudku M. M. K. a že jí využil, konkrétně předložením tří znaleckých posudků vypracovaných jím jmenovaným znalcem D. K., který své názory přednesl osobně před soudem první instance.

46. Soud také přikládá váhu skutečnosti, že stěžovatel před odvolacím soudem v odvolacím řízení nevysvětlil důvody své žádosti vyslechnout M. M. K. Jestliže Soud souhlasí se stěžovatelovým tvrzením, že nebylo vhodné v předstihu uvádět otázky, které měl v úmyslu položit M. M. K., přesto by bylo rozumné, aby soudu předestřel alespoň důvody, pro které považoval výslech M. M. K. za absolutně nezbytný, nebo předpokládané skutečnosti, které by tento výslech přinesl navíc vedle závěrů znalce D. K. avšak stěžovatel nevedl tyto důvody ani nyní před Soudem.

47. Soud konstatuje, že vnitrostátní soudy zdůraznily, že závěry znaleckého posudku M. M. K. byly v souladu s množstvím oficiálních dokumentů poskytnutých především daňovými orgány, Úřadem lesní správy a Ředitelstvím kriminálních služeb, stejně tak jako se svědeckými výpověďmi (...). V tomto ohledu je vhodné zdůraznit, že spis obsahoval 105 dokumentů o přibližně 1500 stranách. Znalecký posudek M. M. K. byl jedním ze spisových dokumentů.

48. Soud považuje tedy za nutné danou věc odlišit od případů, kdy vnitrostátní soudy zakládají zcela jasně svůj závěr o vině stěžovatele na svědeckých výpovědích svědků, kterým stěžovatel neměl v žádném stadiu řízení možnost pokládat otázky. V této věci se nejedná o svědky vypovídající o skutečnostech, které viděli nebo zjistili z doslechu (viz mj. Nikolitsas proti Řecku, ze dne 3. 8. 2014, č. 63117/09, § 38-39), ale o znalecký posudek vypracovaný nezávislým znalcem jmenovaným soudem v rámci řízení, aby osvětlil odbornou a technickou záležitost obsaženou ve spisu. Jeho závěry byly podrobeny kritice znalce jmenovaného stěžovatelem. V tomto konkrétním aspektu se tedy věc liší od výše uváděné věci Matytsina, ve které Soud konstatoval porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d), a to především proto, že soud měl k dispozici znalecký posudek předložený obžalobou bez účasti obhajoby, jehož závěry nebylo umožněno obhajobě během slyšení zpochybnit (Matytsina, viz výše, § 175).

49. Oproti tomu v předložené věci, a to přinejmenším během slyšení, mohl znalec jmenovaný stěžovatelem písemně nebo ústně zpochybnit závěry M. M. K. Jestliže tak stěžovatel neučinil v předchozím stadiu řízení, je to třeba přičítat pouze jemu, neboť přítomnost poradce, kterého sám jmenoval, nepožadoval (...).

50. Ve zkratce, i když soud v prvním stupni neučinil vše, co mohl, aby přiměl M. M. K. se před něj dostavit, M. M. K. byl znalcem a nikoliv svědkem a jeho znalecký posudek nebyl jediným ani rozhodujícím důkazním prostředkem pro závěr o vině stěžovatele. Ostatně stěžovatel měl možnost využít dostatečných vyvažujících faktorů, neboť jmenoval svého vlastního znalce, který předložil tři znalecké posudky. Požadavky na kontradiktornost řízení tak byly z jeho pohledu dodrženy.

51. S ohledem na výše uvedené, Soud rozhodl, že práva obhajoby stěžovatele nebyla omezena tak, aby došlo k porušení jeho práva na spravedlivý proces.

52. Nedošlo proto k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy.

B. K údajně nedostatečnému odůvodnění Kasačního soudu pokud jde o žalobní důvod týkající se čl. 6 odst. 3 písm. d)

1. K přijatelnosti

53. Soud uvádí, že stížnost není zjevně neopodstatněná ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy. Dále uvádí, že není ani nepřijatelná ze žádného jiného důvodu. Prohlašuje ji proto za přijatelnou.

2. K věci samé

54. Stěžovatel uvádí, že Kasační soud velmi stručně odmítl žalobní důvod týkající se čl. 6 odst. 3 písm. d), i když byl podpořen velmi dlouhou analýzou judikatury Soudu v této věci.

55. Vláda zdůrazňuje, že Kasační soud není třetí instancí a znovu nereviduje skutkové okolnosti případu. Stačí mu konstatovat, že odůvodnění dovolání vůči rozsudku je dostatečné a přesvědčivé a založené na věcných skutečnostech podléhajících přezkumu nižšími soudy. V předložené věci nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 vzhledem k následujícím: a) stěžovatelovu teoretickému a obecnému dovolání, ve kterém neuvedl žádný důvod, který by vysvětloval nezbytnost výsledku M. M. K., b) odůvodnění Kasačního soudu, ve kterém tento konstatoval dostatečnost odůvodnění rozsudku odvolacího soudu a c) souhrn řízení před soudem a před Kasačním soudem.

56. Co se týká obecných principů aplikace čl. 6 odst. 1 Úmluvy ve věcech obdobných, Soud odkazuje na svoji předchozí judikaturu (Koutsoliontos a Pantazis proti Řecku, ze dne 22. 9. 2015, č. 54608/09 a 54590/09, § 52–53).

57. Soud konstatuje, že poté, co převzal odůvodnění odvolacího soudu, Kasační soud jej potvrdil bera přitom v potaz, že nebylo v rozporu s § 510 odst. 1 písm. a) a d) trestního řádu, čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy, ani s povinností danou Ústavou odůvodnit soudní rozhodnutí konkrétním a podrobným způsobem. Kasační soud

uvedl, že požadavek stěžovatele na předvolání M. M. K. byl formulován neurčitě a že odvolací soud na tento požadavek reagoval dostatečně. Kasační soud tak přijal závěry odvolacího soudu a potvrdil, že způsob, kterým soud nižší instance rozhodl, nebyl v rozporu s Ústavou ani s Úmluvou (viz Helle proti Finsku, ze dne 19. 12. 1997, § 59–60, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1997-VIII).

58. Ve světle výše uvedeného Soud konstatuje, že za daných okolností, kdy soudy nižších instancí neporušily aplikovatelné právo, Kasační soud dostatečně odůvodnil odmítnutí předmětného dovolání.

59. Ve věci proto nedošlo k porušení čl. 6.

II. K OSTATNÍM ČÁSTEM STÍŽNOSTI

60. S odkazem na čl. 6 odst. 1 a 13 Úmluvy stěžovatel ve své stížnosti tvrdí nepřiměřenou délku řízení a absenci odpovídajícího opravného prostředku. Nicméně ve své odpovědi na připomínky vlády uvedl, že si přeje stáhnout tuto část stížnosti.

61. V případě absence konkrétních okolností dotýkajících se respektování práv garantovaných Úmluvou a Protokoly Soud nepovažuje přezkum stížnosti ve smyslu čl. 37 odst. 1 písm. a) Úmluvy za opodstatněný. Je tedy nezbytné v této části stížnost odmítnout.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. *Rozhoduje* o odmítnutí stížnosti v části týkající se čl. 6 odst. 1 (délka řízení) a čl. 13 Úmluvy;

2. *Prohlašuje* stížnost za přijatelnou;

3. *Rozhoduje*, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy, pokud jde o stížnost na nepředvolání znalce k výsledku;

4. *Rozhoduje*, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy, pokud jde o stížnost na nedostatečné odůvodnění Kasačního soudu.

(Zpracovala Helena Dvořáková)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
TŘETÍ SEKCE
1. 12. 2016
VĚC GERASIMENKO A OSTATNÍ PROTI RUSKU
(rozsudek ve věci Gerasimenko a ostatní proti Rusku,
stížnosti č. 5821/10 a 65523/12)

Dotčené články Úmluvy:

čl. 2 odst. 1

Odkazy na českou právní úpravu:

čl. 6 Listiny základních práv a svobod;

§ 13 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem
zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Klíčová slova:

právo na život – pozitivní závazky – policejní násilí – odškodnění

Náhrada nemajetkové újmy způsobené trestnou činností příslušníka policejního sboru

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí Soudu se vyjadřuje k pozitivnímu závazku státu založenému čl. 2 Úmluvy, jehož podstatou je přijetí takových opatření, která by zabránila újmě na životě a ve výjimečných případech i vážné újmě na zdraví. Z hlediska českého práva je rozhodnutí významné pro obecné posouzení problematiky excesu úředních osob, který by odpovědnost státu vylučoval (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech sp. zn. 28 Cdo 2699/2010, 25 Cdo 896/2009, 25 Cdo 670/2005 a 30 Cdo 2082/2015). Je z něj patrné, že v obecné rovině nelze dovést absenci podmínek odpovědnosti státu za újmu způsobenou nositelem veřejné moci jen proto, že se tento dopustil samostatně trestného činu. Vždy je třeba zkoumat, zda stát nositeli veřejné moci spáchání trestného činu, které směřovalo ke zbavení života, neumožnil tím, že zmíněnému pozitivnímu závazku nedostál. V takovém případě se stát stává spoluodpovědným za vzniklou újmu (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 509/2013).

(Zpracoval JUDr. Pavel Simon)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelé jsou státními občany Ruské federace, kteří byli v roce 2009 oběťmi ozbrojeného útoku v moskevském obchodním centru a jeho okolí, spáchaného D. E., v dotčené době uniformovaným příslušníkem policejního sboru. Ke spáchání trestného činu došlo s použitím policejní munice mimo pracovní dobu pachatele. Střelba do lidí ze strany D. E. vyústila v usmrcení dvou lidí a zranění řady dalších osob.

V řízení před vnitrostátními soudy vyplynulo, že pachatel jednal pod vlivem kombinace osobnostního profilu a nahromaděných vnějších faktorů. Nevhodný duševní stav D. E. nebyl při jeho přijímání do policejní služby (včetně umožnění jeho přístupu ke střelným zbraním) a jeho dalším povýšení dostatečně zohledněn. V důsledku zranění hlavy a negativních zážitků, které utrpěl v dětství, se u D. E. vyvinula duševní labilita, vznětlivost a úzkost. Vše uvedené ve spojení s pracovním tlakem, změnou pracovní náplně a odpovědností, jež na něj kladlo jeho povýšení do nové profesní pozice, vyústilo ve spáchání předemtných trestných činů. D. E. byl shledán vinným z trestných činů vraždy, pokusu o vraždu a nedovoleného ozbrojování a odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí. Odsouzení bylo následně potvrzeno rovněž Nejvyšším soudem Ruska.

V navazujícím rozhodnutí moskevského městského soudu bylo poukázáno na nevhodný duševní stav D. E. pro výkon policejní služby. Vnitrostátní orgány tento jeho stav dostatečně nezohlednily při přijímání do služby a dalším služebním postupu, a to v rozporu se zákonem o policii.

Stěžovatelé se před vnitrostátními soudy domáhali náhrady za způsobenou újmu ze strany státu s tím, že újma jim byla způsobena příslušníkem policejního sboru a s využitím policejního vybavení. Z pohledu vnitrostátních soudů nicméně došlo ke vzniku újmy v důsledku jednání soukromé osoby. Před Soudem se proto stěžovatelé domáhali toho, že ze strany státu došlo k porušení jejich práva na život ve smyslu čl. 2 Úmluvy.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

II. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 2 ÚMLUVY

73. Stěžovatelé na základě čl. 2 Úmluvy namítali, že stát nedokázal zajistit ochranu jejich práva na život tím, že přijal D. E. k policii a poskytl mu přístup ke zbraním navzdory skutečnosti, že byl pro tuto službu nevhodný z důvodu jeho neurologického a duševního stavu. Článek 2 Úmluvy v relevantní části zní následovně:

„1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“

B. Tvrzení stěžovatelů

79. Stěžovatelé v první řadě namítali, že soukromoprávní řízení proti D. E. nepředstavovala účinný právní prostředek nápravy ve vztahu k odpovědnosti státu za události. Jejich nároky proti státu na náhradu újmy byly zamítnuty, přičemž vláda neuvedla, že by zde byly jiné vnitrostátní prostředky nápravy, jež by jim mohly poskytnout odškodnění za nečinnost státu při předcházení předmětnému incidentu. Stěžovatelé rovněž zdůraznili, že stížnosti Soudu podali do šesti měsíců od doručení konečných rozhodnutí týkajících se jejich nároků vůči státu.

80. Stěžovatelé tvrdili, že stát byl za události odpovědný z těchto důvodů: (i) v době události měl D. E. na sobě uniformu a byl ostatními vnímán coby příslušník policie; (ii) střelivo, které použil, patřilo moskevskému oddělení vnitra – tato skutečnost byla zjištěna vnitrostátními soudy a vláda ji nijak nezpochybovala; (iii) ačkoliv D. E. nepoužil svou vlastní služební zbraň, nýbrž pistoli dříve odcizenou jinou osobou, zdá se, že přístup k ní získal v rámci své úřední činnosti (viz odstavec 31); (iv) ačkoliv stát nezjistil, jak přesně pistoli získal, bylo zjištěno, že byla ukradena ze stejného oddělení; (v) stát nezajistil kontrolu nad přístupem ke služebním zbraním a jejich použitím, což umožnilo D. E. spáchat trestnou činnost; (vi) stát přijal D. E. do policejní služby navzdory jeho duševnímu stavu a poskytl mu přístup ke zbraním a příslušnému výcviku; (vii) v rámci svého povýšení se D. E. stal osobou, které byla svěřena kontrola nad přístupem ke zbraním, což ulehčilo jeho přístup k nim; a (viii) v doporučení ze dne 17. 9. 2009 Vyšetřovací komise výslovně uvedla, že přijímací výbor, který shledal D. E. vyhovujícím pro jeho pozici, neprovedl svou činnost řádně (viz odstavec 35–37).

D. Podstata sporu

1. Použitelnost článku 2 Úmluvy

87. Z judikatury Soudu vyplývá, že špatné fyzické zacházení ze strany zástupců státu, které nevede k úmrtí, může vyústit v porušení čl. 2 Úmluvy jen za výjimečných okolností. Ačkoliv samotná trestní odpovědnost pachatele není v rámci řízení zahájeném podle Úmluvy předmětem přezkumu, míra a druh použité síly a záměr či cíl, stojící za jejím použitím, mohou být kromě jiných faktorů podstatné ke zhodnocení, zda v konkrétním případě jednání zástupce státu, kdy došlo ke zranění avšak nikoliv usmrcení, je takové, aby věc spadala do rozsahu ochrany poskytované čl. 2 Úmluvy s ohledem na předmět a účel tohoto článku (viz rozsudek ve věci Sašo Gorgiev proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie č. 49382/06, § 36 ECHR 2012).

88. Soud připomíná, že čl. 2 se nevztahuje pouze na úmrtí plynoucí z použití síly ze strany zástupců státu, ale také ve smyslu první věty prvního odstavce stanoví pozitivní závazek státu přijmout vhodná opatření k ochraně života těch,

kteří se nacházejí v jejich jurisdikci (viz např. L. C. B. proti Spojenému království ze dne 9. 6. 1998, § 36, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 1998-III; a Paul a Audrey Edwards proti Spojenému království č. 46477/99, 54, ECHR 2002-II). Tento pozitivní závazek znamená především primární povinnost státu přijmout legislativní a správní rámec pro efektivní ochranu práva na život (viz shora uvedený rozsudek Paul a Audrey Edwards, § 54).

89. S ohledem na skutkové okolnosti této věci Soud poznamenává, že dne 27. 4. 2009 D. E. usmrtil dva lidi a zranil stěžovatele a několik dalších osob. Vnitrostátní soudy jej shledaly vinným, *inter alia*, ze dvou vražd a dvaceti dvou pokusů o vraždu, včetně pokusu o vraždu stěžovatelů.

90. Soud nemá důvod odchylovat se od zjištění vnitrostátních soudů v tomto ohledu a považuje za prokázané, že D. E. měl v úmyslu stěžovatele usmrtit. Článek 2 je tudíž použitelný v projednávané věci s ohledem na stupeň a druh uplatněné síly a úmysl či záměr v jejím použití (viz *Makaratzis proti Řecku* [GC], č. 50385/99, § 51, ECHR 2004 XI; a *Sašo Gorgiev*, § 36).

2. Odpovědnost státu podle čl. 2 Úmluvy

a) Obecné zásady

91. Soud připomíná, že čl. 2, který chrání právo na život a stanoví okolnosti, za nichž může být zbavení života považováno za dovolené, se řadí mezi nejdůležitější ustanovení Úmluvy, od kterých není možné se odchýlit (viz *Velikova proti Bulharsku*, č. 41488/98, § 68, ECHR 2000-VI).

92. V souladu s významem čl. 2 v demokratické společnosti musí Soud podrobit stížnost pro porušení tohoto ustanovení velmi důkladnému přezkumu s přihlédnutím nejen k jednání zástupců státu, kteří sílu skutečně uplatnili, ale rovněž k širším souvisejícím okolnostem (viz *McCann a ostatní proti Spojenému království* ze dne 27. 9. 1995, § 150, Řada A, č. 324).

93. Článek 2 se nevztahuje pouze na úmrtí vyplývající z použití síly ze strany zástupců státu, ale rovněž ve smyslu první věty prvního odstavce stanoví pozitivní závazek státu přijmout vhodná opatření k ochraně života těch, kteří jsou v jejich jurisdikci (viz *Makaratzis*, § 57).

94. Tento pozitivní závazek s sebou nese především primární povinnost státu přijmout legislativní a správní rámec k zajištění účinné prevence. Tento rámec musí zohledňovat zvláštní charakter některých aktivit, zejména pokud jde o úroveň potenciálního rizika pro lidské životy. Stát musí projevit maximální péči a vymežit krajní okolnosti, za kterých mohou činitelé státu použít střelné zbraně (viz *Abdullah Yilmaz proti Turecku*, č. 21899/02, § 56–57 ze 17. 6. 2008; *Makaratzis*, § 59; a výše uvedený rozsudek *Sašo Gorgiev*, § 42).

95. Dle Soudu, i s ohledem na jeho judikaturu, povinnost státu chránit právo na život zahrnuje i povinnost přijmout dostatečná opatření k zajištění bezpečnosti

jednotlivců na veřejných místech a pro případ, že by přesto došlo k usmrcení či vážnému zranění, zavést účinný, nezávislý soudní systém, který zajistí dostupnost právních prostředků schopných zjistit konkrétní skutkové okolnosti, rozhodnout o vině a poskytnout náležité odškodnění obětem (viz Ciechońska proti Polsku č. 19776/04, § 67 ze dne 14. 6. 2011; a výše uvedený rozsudek Sašo Gorgiev, § 43).

96. Pozitivní závazky státu nicméně musí být vykládány tak, aby to státním orgánům nepřinášelo nepřiměřenou zátěž zejména s ohledem na nepředvídatelnost lidského chování a volbu operačních prostředků, jež musí být učiněny s ohledem na priority a zdroje (viz Keenan proti Spojenému království, č. 27229/95, § 90, EÚLP 2001-III; a A. a ostatní proti Turecku č. 30015/96, § 44–45 ze dne 27. 7. 2004). Zvláště volba prostředků k zajištění pozitivních závazků podle čl. 2 je zásadně věcí spadající do prostoru pro uvážení státu. Jsou různé způsoby k ochraně práv vyplývajících z Úmluvy a i pokud stát nezajistil aplikaci jednoho konkrétního opatření stanoveného vnitrostátními právními předpisy, může i nadále splnit svůj pozitivní závazek jinými způsoby (viz rozsudek Ciechońska, citovaný výše, § 65; Fadeyeva proti Rusku, č. 55723/00, § 96, EÚLP 2005-IV; a výše uvedený rozsudek Sašo Gorgiev, § 44).

b) Aplikace shora uvedených zásad na projednávanou věc

97. Soud poznamenává, že po půlnoci dne 27. 4. 2009 D. E., toho času vedoucí pobočky moskevského oddělení vnitřní policie v Tsaritsynu, odjel taxikem do obchodního centra Ostrov v Moskvě. Na sobě měl policejní uniformu a u sebe měl nabitou pistoli. D. E. následně před obchodním centrem a uvnitř něj pistolí usmrtil dva lidi a řadu dalších, včetně stěžovatelů, zranil. Soud poznamenává, že projednávaný případ se tudíž týká použití síly zástupcem státu mimo rámec jeho služebních povinností (viz výše uvedený rozsudek Sašo Gorgiev, § 47).

98. Dne 19. 2. 2010 uznal moskevský městský soud D. E., *inter alia*, vinným ze dvou vražd a dvaceti dvou pokusů o vraždu. Byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. Dne 8. 6. 2010 Nejvyšší soud Ruska rozsudek potvrdil. Vnitrostátní soudy dospěly k závěru, že střelivo použité D. E. patřilo moskevskému oddělení vnitřní policie. Co se týkalo zbraně, ukázalo se, že nešlo o policejní zbraň D. E., ale o zbraň, která byla nahlášena jako ukradená ze skladu zbraní severokavkazského oddělení vnitřní policie pro region Rostov v období od června 1998 do dubna 2000, z této krádeže byli v roce 2001 usvědčeni dva činitelé (viz odstavec 32). Vnitrostátní orgány nedokázaly zjistit, jak D. E. získal tuto zbraň, a vyšetřování bylo v tomto směru zastaveno (viz odstavec 33).

99. Soud rovněž připomíná, že vnitrostátní soudy nařídily forenzní psychologické a psychiatrické vyšetření D. E. Podle závěrů uvedených ve zprávě č. 514 ze dne 23. 7. 2009 D. E. netrpěl žádnou duševní poruchou, ale měl zesílené osobnostní rysy. Podmínky, kterými trpěl jako dítě, a zranění hlavy vedly k rozvoji emoční labilitě, podrážděnosti, úzkosti a demonstračnímu chování. Povýšení D. E. na

post vedoucího Tsaritsinské pobočky moskevského oddělení vnitra tento stav dále umocnilo. Nebyl ze své nové práce tak nadšený, jako ze své předchozí pozice, a opakovaně si přál ji opustit, nicméně vnímal odpovědnost za své úkoly a vůči svým podřízeným (viz odstavce 25–26).

100. Soud připomíná, že dne 17. 9. 2009, s ohledem na zprávu č. 514 ze dne 23. 7. 2009, se Vyšetřovací komise Úřadu prokurátora Ruské federace obrátila na ministra vnitra s doporučením určitých opatření, jež měla být přijata k objasnění okolností, které vedly ke spáchání trestného činu. V doporučení bylo zejména uvedeno, že hodnotící výbor, který shledal D. E. způsobilého k povýšení, měl povrchní přístup ke své činnosti. Kromě toho Ministerstvo vnitra selhalo v osvětové činnosti vůči svým pracovníkům k zajištění respektování zásad právního státu a jednání D. E. poškodilo dobrou pověst policie. Doporučení dospělo k závěru, že shora uvedená selhání ze strany státních orgánů přispěly k tomu, že D. E. spáchal závažnou trestnou činnost, a doporučilo přijetí nápravných opatření (viz odstavce 35 a 37).

101. Soud dále připomíná soudní rozhodnutí vydané moskevským městským soudem ze dne 19. 2. 2010, tj. dne odsouzení D. E, v němž se uvádí, že historie duševních a neurologických poruch nebyla vzata v úvahu při jeho přijímání do policejní služby a následném povýšení, což bylo v rozporu se zákonem o policii. Dále uvedl, že D. E. si během výkonu své funkce vedoucího Tsaritsinské pobočky moskevského oddělení vnitra opatřil střelivo, které použil dne 27. 4. 2009, v rozporu s nařízením o skladování střelných zbraní (viz odstavec 71). Moskevský městský soud dospěl k závěru, že shora uvedená pochybení v činnosti Ministerstva vnitra přispěly k trestným činům, které spáchal D. E, a vyzval ministra vnitra k přijetí nápravných opatření (viz odstavce 38 a 40).

102. Soud tudíž podotýká, že jak Vyšetřovací komise Úřadu prokurátora Ruské federace, tak moskevský městský soud zjistily, že shora uvedená selhání orgánů oddělení vnitra přispěly ke spáchání trestné činnosti D. E. V souladu s tím, i když vina samotného D. E. z pokusu o vraždu stěžovatelů nemůže být popřena, bylo vnitrostátními orgány vícekrát shledáno, že jeho nadřízení selhali při hodnocení jeho osobnosti a navzdory jeho duševním a neurologickým poruchám mu umožnili přístup k munici, což vedlo k předmětné události (viz Gorovenky a Bugara proti Ukrajině, č. 36146/05 a 42418/05, § 35 ze dne 12. 1. 2012).

103. Soud opakuje, že je povinností států stanovit vysoké profesní standardy v rámci jejich ozbrojených složek a zajistit, aby osoby sloužící v těchto složkách splňovaly stanovené podmínky, a zvláště při poskytnutí přístupu ke střelným zbraním jednotlivým osobám musí být poskytnut nejen nezbytný technický výcvik, ale výběr osob, jimž je dovoleno držet takovéto střelné zbraně, musí být předmětem důkladného zkoumání (viz Gorovenky a Bugara, citováno výše, § 38). Z toho vyplývá, že v projednávaném případě se příslušník policejních složek, jehož osobnost nebyla během jeho přijímání do funkce správně vyhodnocena a byla ponechána bez náležité kontroly poté, co byl povýšen na vyšší pozici, pokusil o vraždu stě-

žovatelů střelnou zbraní nabitou náboji, ke kterým získal přístup na základě svého působení v policejním sboru.

104. Za těchto konkrétních okolností Soud dospěl k závěru, že stát nesplnil svůj pozitivní závazek podle čl. 2 přijmout vhodná opatření k ochraně života těch, kteří jsou v jeho jurisdikci, zajištěním důkladného výběru a kontroly zástupců státu, jimž je umožněn přístup ke střelným zbraním (viz Gorovenky a Bugara, citováno výše, § 40).

105. Proto došlo k porušení čl. 2 Úmluvy.

III. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 13 ÚMLUVY

106. Stěžovatelé namítali zamítnutí jejich nároku na náhradu škody ze strany státu. Tvrdili, že jelikož byl trestný čin spáchán v důsledku nedbalosti ze strany státu, měla by jim být poskytnuta náhrada za újmu, kterou utrpěli. Stěžovatelé svá tvrzení opírali o čl. 2 a 6 Úmluvy. Soud se domnívá, že jejich stížnost ve skutečnosti spadá pod přezkum podle čl. 13 Úmluvy, který zní následovně:

„Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.“

107. Vláda nicméně vyjádřila nesouhlas s tímto názorem. S ohledem na odsouzení D. E. a skutečnost, že nároky prvního a druhého stěžovatele vznesené vůči D. E. jim byly soudně přiznány, vláda tvrdila, že stěžovatelé měli účinné vnitrostátní právní prostředky nápravy, ačkoliv třetí stěžovatel je nevyčerpal.

108. Soud poznamenává, že právní a faktický základ pro tuto námitku je po věcné stránce spojen s otázkami přezkoumanými v rámci čl. 2 Úmluvy, a tudíž tato námitka musí být prohlášena za přijatelnou. Nicméně s ohledem na shora uvedená zjištění o porušení čl. 2 se nejví nevyhnutelně přezkoumávat předmětnou stížnost podle čl. 13 Úmluvy (srov. Eukidze a Girgvliani proti Gruzii, č. 25091/07, § 311, ze dne 26. 4. 2011; a Gorovenky a Bugara, citováno výše, § 48).

...

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. *Rozhoduje* o spojení stížností;
2. *Prohlašuje* stížnosti podle čl. 2 a 13 Úmluvy za přijatelné;
3. *Rozhoduje*, že došlo k porušení čl. 2 Úmluvy;
4. *Rozhoduje*, že není nutné samostatně přezkoumávat stížnost podle čl. 13 Úmluvy;
5. *Rozhoduje*,

a) že žalovaný stát má stěžovatelům zaplatit do tří měsíců ode dne, kdy se rozsudek stane konečným podle čl. 44 odst. 2 Úmluvy, následující částky, převedené do měny žalovaného státu podle kurzu ke dni úhrady:

i) 12 000 EUR (dvanáct tisíc eur) a případnou částku daně, kterou mohou být stěžovatelé povinni zaplatit, každému ze stěžovatelů za nemajetkovou újmu;

ii) 2 000 EUR (dva tisíce eur) a případnou částku daně, kterou může být stěžovatel povinen zaplatit, třetímu stěžovateli za náklady řízení;

b) že od uplynutí výše uvedené lhůty tří měsíců až do zaplacení bude stanovená částka zvyšována o prostý úrok se sazbou rovnající se sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky platné v tomto období, zvýšené o tři procentní body;

6. *Zamítá návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění ve zbytku.*

(Zpracoval Mgr. Jan Bena)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ČTVRTÁ SEKCE
17. ledna 2017
VĚC J. A DALŠÍ PROTI RAKOUSKU
(rozsudek ve věci J. a další proti Rakousku, stížnost č. 58216/12)

Dotčené články Úmluvy:
čl. 3, 4, 8

Odkazy na českou právní úpravu:
§ 4 až § 9 trestního zákoníku, § 168 trestního zákoníku,
§ 2 odst. 3 trestního řádu, § 159a trestního řádu
§ 2 odst. 4 písm. c) zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Klíčová slova:
omezení osobní svobody – **obchodování s lidmi** – zákaz otroctví a nucených prací – **pozitivní povinnost států** – efektivní vyšetřování

K působnosti trestních zákonů ve vztahu k trestnému činu obchodování s lidmi

K povinnosti států vést řádné vyšetřování a poskytovat náležitou pomoc obětem obchodování s lidmi

Autorský komentář:

Mezinárodněprávní závazky České republiky v oblasti trestání obchodu s lidmi vyplývají např. z Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi ze dne 16. 5. 2005 (uveřejněna pod č. 33/2017 Sb. m. s.) nebo z Protokolu o předcházení, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, doplňující Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (uveřejněna pod č. 75/2013 Sb. m. s.), ze dne 15. 11. 2000 (Palermký protokol uveřejněný pod č. 18/2015 Sb. m. s.). Tyto závazky hmotněprávní povahy byly v zásadě implementovány v ustanovení o zločinu obchodování s lidmi podle § 168 trestního zákoníku. Procesní povinnosti z nich vyplývající jsou pak obsahem příslušných ustanovení trestního řádu ohledně postupu orgánů činných v trestním řízení (dále jen „OČTR“) a ochrana obětí této trestné činnosti je pak dále rozvedena v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Například podle § 2 odst. 4 písm. c) tohoto zákona se oběť trestného činu obchodování s lidmi považuje za „zvláště zranitelnou oběť“, což jednak posiluje její postavení jak v trestním, tak v administrativním řízení (např. má právo na bezplatnou odbornou pomoc podle § 5 zákona), jednak zakládá povinnost speciálního zacházení státních orgánů, zejména OČTR, při pro-

vádění procesních úkonů týkajících se této oběti (např. § 20 odst. 2 zákona stanoví povinnost provádět její výslech zásadně osobou k tomu vyškolenou).

V předkládané věci ESLP dospěl k závěru, že postupem rakouských státních orgánů nedošlo k namítanému porušení čl. 3 a čl. 4 Úmluvy, když jejich procesní postup zcela odpovídal požadavkům na přístup k obětem (popřípadě k údajným obětem) trestného činu obchodování s lidmi. Soud rovněž zdůraznil, že v mezinárodněprávních dokumentech není stanovena univerzální pravomoc členských států pro stíhání trestného činu obchodování s lidmi, pokud k jeho spáchání došlo v cizině vůči cizímu státnímu příslušníkovi.

Vnitrostátní úprava procesních postupů OČTŘ, případně jiných subjektů, poskytuje obětem trestného činu obchodování s lidmi v příslušných ustanovení trestního řádu (např. § 43 odst. 4, § 51a, § 212a) a v zákoně o obětech trestných činů vyžadovaný standard. Z ustanovení § 2 odst. 3 trestního řádu vyplývá povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví (zásada legality). Jde ovšem o činy, na něž se vztahuje působnost (místní) českých trestních zákonů. Pokud vycházíme z toho, že v předložené věci došlo ke spáchání činu cizím státním příslušníkem, který nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt, a to v cizině, přičemž předmětem útoku byli cizinci, pak stíhání pachatele by bylo podmíněno splněním podmínek uvedených v § 8 trestního zákoníku (subsidiární zásada univerzality). Mezinárodní úmluvy vztahující se k trestnímu postihu obchodu s lidmi výslovně požadují jen povinnost členského státu zakotvit trestnost obchodování s lidmi, dojde-li ke spáchání činu na jeho území, případně vůči jeho občanům. Těmto požadavkům odpovídající hmotněprávní úprava je obsahem § 168 trestního zákoníku.

Otázkou je, zda ke spáchání činu by zčásti nedošlo též na území České republiky, jestliže takový pachatel by s poškozenými pobýval v České republice a nadále je zde využíval např. k nuceným pracím. Bylo by nutno ovšem posoudit naplnění zákonných znaků objektivní stránky předmětného trestného činu, a to i s ohledem na předmět útoku – srov. podstatné rozdíly, je-li předmětem útoku dítě (§ 168 odst. 1 trestního zákoníku), anebo osoba starší osmnácti let (§ 168 odst. 2 trestního zákoníku).

SKUTKOVÝ STAV A PRŮBĚH ŘÍZENÍ PŘED NÁRODNÍMI SOUDY

Stěžovatelkami jsou tři státní příslušnice Filipín, které mezi léty 2006–2009 odešly pracovat do Dubaje ve Spojených arabských emirátech jako služebné v domácnosti a tzv. „au-pair“. Dle tvrzení stěžovatelek jim jejich zaměstnavatelé vzali pasy, nutili je pracovat dlouhé hodiny i sedm dní týdně, vyhrožovali jim, vykořisťovali je, za práci jim neplatili smlouvenou odměnu, fyzicky i psychicky jim ubližovali. Stěžovatelky byly vystaveny nelidskému zacházení, kdy z celkového popisu události jednotlivými stěžovatelkami lze zmínit alespoň některé příklady – nucení pracovat

každý den v týdnu od 5 nebo 6 hodin ráno do půlnoci bez jakéhokoliv volna; zákaz vycházet z domu bez dohledu; zákaz mít vlastní telefon, přičemž rodině bylo dovoleno zavolat jednou za měsíc; zákaz mluvit s ostatními zaměstnanci z Filipín v jejich rodném jazyku; dlouhodobé vystavení hladu, přičemž byly poskytnuty jenom zbytky jídla po zaměstnavatelích; první stěžovatelce byl uložen trest spaní na podlaze, v jehož důsledku onemocněla, avšak přesto musela pracovat ve stejném časovém rozmezí a nemohla si koupit léky nebo navštívit lékaře; stěžovatelky byly bezdůvodně, případně za malichernosti, fyzicky trestány; při cestách do zahraničí jim nebylo dovoleno opustit apartmá; a další.

V červenci 2010 vzaly zaměstnavatelé stěžovatelky s sebou na krátký výlet do Vídně, kde byly stejně jako v Dubaji nuceny pracovat od brzkých ranních hodin do půlnoci i déle, starat se o děti zaměstnavatelů a provádět různé domácí práce. Pasy stěžovatelek dále zůstávaly v rukách zaměstnavatelů. Pár dní po jejich příjezdu do Vídně byly stěžovatelky nepřiměřeně slovně napadeny a bylo jim vyhrožováno, když se jedno z dětí zaměstnavatele ztratilo v zoo. Stěžovatelky již nadále nemohly takovéto zacházení snášet a současně měly obavy, že se násilí bude neustále stupňovat. S pomocí jednoho ze zaměstnanců hotelu, ve kterém byly ubytovány, den po incidentu v zoo utekly a našly zázemí mezi filipínskou komunitou ve Vídni.

Asi o devět měsíců později stěžovatelky kontaktovaly sdružení LEFÖ, neziskovou organizaci financovanou z vládních fondů, která v Rakousku pomáhá obětem obchodování s lidmi. S pomocí této neziskové organizace podaly stěžovatelky v červenci 2011 trestní oznámení na své zaměstnavatele, kde uvedly, že se staly oběťmi trestného činu obchodování s lidmi. Na základě tohoto oznámení byly stěžovatelky předvolány na policii k podání vysvětlení, kde byly vyslýchány speciálně vyškolenými policisty pro jednání s oběťmi obchodování s lidmi. Příslušníci policejního orgánu ve své zprávě dospěli k závěru, že trestný čin byl spáchán v zahraničí. Stěžovatelky byly současně informovány, že jejich zaměstnavatelé je rovněž obvinili z krádeže finančních prostředků a mobilního telefonu, které se měly dopustit při jejich útěku z hotelu, což však bylo rakouskými orgány hodnoceno jako nepravdivé.

V listopadu 2011 státní zastupitelství věc odložilo s odůvodněním, že rakouské orgány činné v trestním řízení nemají pravomoc stíhat trestné činy spáchané v zahraničí cizími státními příslušníky. Proti tomuto rozhodnutí podaly stěžovatelky stížnost k Zemskému trestnímu soudu ve Vídni, ve které argumentovaly, že jednání, které naplňuje znaky trestného činu obchodování s lidmi, se odehrávalo i na rakouském území. Ke stížnosti se vyjádřilo Zemské státní zastupitelství ve Vídni a ve vyjádření zdůvodnilo správnost rozhodnutí o odložení předmětné věci. Dle názoru státního zastupitelství nelze chování zaměstnavatelů, ke kterému došlo v Rakousku, podřadit pod taxativně vymezený výčet jednání, které spadají pod trestný čin obchodování s lidmi podle čl. 104a trestního zákoníku, zejména za situace, kdy se stěžovatelkám podařilo opustit zaměstnavatele jenom 2 až 3 dny po jejich příjezdu do Vídně.

V březnu 2012 Zemský trestní soud ve Vídni zamítl stížnost stěžovatelek s odůvodněním, že podle čl. 64 odst. 1 pododstavec 4 trestního zákoníku, dojde-li k zasažení rakouských zájmů anebo nemůže-li dojít k vydání pachatele, platí rakouské trestní zákony nezávisle na trestním právu místa, kde byl trestný čin spáchán. Vzhledem k tomu, že stěžovatelky strávily se zaměstnavateli ve Vídni přibližně tři dny, nebyly naplněny znaky skutkové podstaty trestného činu obchodování s lidmi podle čl. 104a odst. 1 pododstavec 2 trestního zákoníku, jelikož jednání pachatele zakládající vykořisťování musí být páčáno po delší časové období. Proto je spáchání trestného činu v Rakousku vyloučeno. K zasažení zájmů Rakouska dochází, pokud oběť nebo pachatel je rakouským občanem, nebo pokud trestné činy mají konkrétní vztah k Rakousku, nebo pokud podle mezinárodního práva vzniká závazek v souvislosti se stíháním některých trestných činů.

V lednu 2013 podaly dvě stěžovatelky civilní žalobu proti svým zaměstnavatelům k vídeňskému soudu, ve které se dožadovaly doplatku mzdy. Jelikož však zaměstnavatelé nesídlí v Rakousku a stěžovatelky se z tohoto důvodu obávaly neúspěchu žaloby a povinnosti platit náklady řízení, předmětnou žalobu vzaly zpět.

Stěžovatelkám však bylo v Rakousku uděleno zvláštní povolení k pobytu pro oběti obchodování s lidmi spolu s pracovním povolením. V rámci ochranných opatření byly v ústředním registru utajeny jejich osobních údaje.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

APLIKACE ČLÁNKU 37 Odstavec 1 ÚMLUVY

68. Podle čl. 37 odst. 1 Úmluvy „Soud může v kterékoli fázi řízení rozhodnout o vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů, jestliže okolnosti dovolují dospět k závěru, že

- a) stěžovatel již nemíní trvat na své stížnosti nebo
- b) věc již byla vyřešena nebo

c) pro jakýkoliv jiný Soudem zjištěný důvod není dále opodstatněné pokračovat v jejím projednávání.

Soud však pokračuje v projednávání stížnosti, vyžaduje-li to dodržování lidských práv stanovených Úmluvou a jejími protokoly.“

69.–71. Právní zástupce stěžovatelek uvědomil v lednu 2015 Soud, že již není v kontaktu s třetí stěžovatelkou a nemá informace o místě jejího současného pobytu. Soud z jednání stěžovatelky vyvodil, že nadále nemá zájem na projednání své stížnosti, přestože zmocnila AIRE centrum k zastupování v řízení před Soudem, což však samo o sobě nepostačuje pro přezkum stížnosti. S ohledem na ztrátu kontaktu právního zástupce s třetí stěžovatelkou Soud konstatoval, že AIRE centrum nemůže smysluplně pokračovat v řízení o stížnosti třetí stěžovatelky (viz V. M. a ostatní proti Belgii, č. 60125/11, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 11. 2016, § 36).

72. Za této situace Soud uzavřel, že projednání žádosti třetí stěžovatelky není opodstatněné, jelikož bylo shledáno, že třetí stěžovatelka již nadále netrvá na projednání své stížnosti ve smyslu čl. 37 odst. 1 písm. a) Úmluvy (viz *mutatis mutandis* Chirino proti Nizozemsku, č. 31898/04, rozhodnutí ze dne 4. 5. 2006; a Noor Mohammed proti Nizozemsku, č. 14029/04, rozhodnutí ze dne 27. 3. 2008).

73. Soud rovněž poznamenává, že třetí stěžovatelka uplatnila ve své stížnosti totožné námitky jako první dvě stěžovatelky. V souladu s čl. 37 odst. 1 Úmluvy *in fine* tak Soud neshledal žádné důvody vztahující se k dodržování lidských práv stanovených Úmluvou a jejími protokoly, které by vyžadovaly pokračování v projednání stížnosti (viz. Denizci a ostatní proti Kyperské republice, č. 25316-25321/94 a 27207/95, § 369, ECHR 2001-V).

74. Soud tedy rozhodl o vyškrtnutí stížnosti podané třetí stěžovatelkou ze seznamu a dále se zabýval pouze námitkami první a druhé stěžovatelky.

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 4 ÚMLUVY

75. Stěžovatelky namítají, že byly podrobeny nuceným pracím a obchodování s lidmi a že rakouské orgány činné v trestním řízení nesplnily svoji pozitivní povinnost podle procesní části čl. 4 Úmluvy.

76. Relevantní část čl. 4 Úmluvy zní následovně:

„1. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.

2. Od nikoho se nesmí žádat, aby vykonával nucené nebo povinné práce.“

...

87. Soud shledal, že tato stížnost není zjevně neopodstatněná ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy. Dále shledal, že není nepřijatelná ani z žádného jiného důvodu. Na základě toho ji tedy prohlásil za přijatelnou.

...

Hodnocení soudu

a) Obecné principy

103. Soud odkazuje na svou relevantní judikaturu, která se týká obecných principů pro aplikaci čl. 4 Úmluvy na případy obchodování s lidmi a podrobování nuceným pracím (viz Rantsev proti Rusku a Kypru, č. 25965/04, rozsudek ze dne 7. 1. 2010, § 278). Soud znovu zdůrazňuje, že v čl. 4 Úmluvy jsou zakotveny základní hodnoty demokratické společnosti. První odstavec tohoto článku nepřipouští žádné výjimky a podle čl. 15 odst. 2 Úmluvy se od něj není možné žádným způsobem odchýlit, a to ani v případě krizových situací, které ohrožují život národa (viz C. N. proti Spojenému království, č. 4239/08, rozsudek ze dne 13. 11. 2012, § 65).

104. Soud v případě Rantsev konstatoval, že obchodování s lidmi je často chápáno jako forma moderního otroctví, a proto zaujal názor, že je samo o sobě porušením lidské důstojnosti, neslučitelné s demokratickými hodnotami a hodnotami Úmluvy, a spadá tedy pod ochranu čl. 4 Úmluvy i bez toho, aby toto jednání bylo nutné klasifikovat jako „otroctví“, „nevolnictví“ nebo „nucené práce“. Znaky obchodování s lidmi – zacházení s lidmi jako se zbožím, přísný dohled, omezení jejich pohybu, použití síly nebo výhrůžek a nízká nebo žádná odměna – se do určité míry nachází ve všech těchto těchto skutkových podstatách (viz Rantsev, cit. výše, § 279–282). Soud rozhodl, že obchodování s lidmi, jehož cílem je vykořisťování osob, je ze své podstaty založeno na demonstraci moci spojené s právem vlastnictví. S lidmi se pak zachází jako se zbožím, které může být nakoupeno a prodáno nebo poskytnuto k výkonu nucených prací, často za minimální nebo žádnou odměnu, obvykle v sexuálním průmyslu, ale i jinde. Součástí je přísný dohled nad aktivitami obětí, jejichž pohyb je často omezen, jakož i použití síly a vyhrožování obětím, které žijí a pracují za špatných podmínek (viz Rantsev, cit. výše, § 281; viz M. a další proti Itálii a Bulharsku, č. 40020/03, rozsudek ze dne 31. 7. 2012, § 151).

105. Obchodování s lidmi je problém, který často není limitován vnitrostátním prostředím. V případech, kdy je oběť obchodování s lidmi převážena z jednoho státu do druhého, může k tomuto trestnému činu dojít ve státě původu, jakémkoli tranzitním státě i ve státě určení. Relevantní důkazy i svědci se mohou objevit ve všech těchto státech. I když se Palermský protokol nezabývá otázkou pravomoci států, Úmluva o potlačování obchodu s lidmi výslovně požaduje, aby měl každý členský stát zakotvenou pravomoc stíhat trestné činy obchodování s lidmi na svém území. Soud má za to, že takový přístup je z pohledu pozitivní povinnosti ležící na všech státech podle čl. 4 Úmluvy, která spočívá ve vyšetřování údajných trestných činů obchodování s lidmi, naprosto logický. Členské státy mají dále povinnost u trestných činů obchodování s lidmi efektivně spolupracovat s příslušnými orgány ostatních států, kterých se týká vyšetřování událostí, které se staly mimo jejich území (viz Rantsev, cit. výše, § 289).

106. Soud rozhodl, že stát se může dopustit porušení čl. 4 Úmluvy nejen svojí aktivní činností, ale i pro neschopnost efektivně ochránit oběti otroctví, nevolnictví, nucených nebo povinných prací v rozporu s jeho pozitivní povinností a nesplněním povinností vést komplexní vyšetřování (viz Siliadin proti Francii, č. 73316/01, rozsudek ze dne 26. 7. 2005, § 89 a 112, ESLP 2005-VII). Z toho vyplývá, že státy mají povinnost zakotvit ve svém právním řádu zákonný a administrativní rámec pro zákaz obchodování s lidmi a pro potrestání pachatelů a komplexně zajistit ochranu obětí, jak stanovuje Palermský protokol a Úmluva o potlačování obchodu s lidmi (viz Rantsev, cit. výše, § 285). Státy mají také povinnost zajistit příslušné školení pro příslušníky policie a imigrační úředníky (tamtéž, § 287).

107. Stejně jako v čl. 2 a 3 Úmluvy pozitivní povinnost státu věc vyšetřit vzniká v okamžiku, kdy se o ní dozví orgány činné v trestním řízení. Při vyšetřování

musí být zachovány požadavky na nezávislost a nestrannost, rychlost řízení a zachování přiměřených lhůt a neodkladnost v případech, kdy je možné dostat osoby z nebezpečné situace. Vyšetřování má vést ke zjištění a potrestání pachatelů – tato povinnost se však týká prostředků, které mají být uplatněny, nikoliv výsledků, kterých má být dosaženo (tamtéž, § 288). Orgány činné v trestním řízení také musí podniknout všechny přiměřené kroky, které mají k dispozici, k zajištění důkazů vztahujících se k případu (ve vztahu k čl. 3 Úmluvy viz Nikolay Dimitrov proti Bulharsku, č. 72663/01, rozhodnutí ze dne 27. 9 2007, § 69). Tuto pozitivní povinnost ale nelze vykládat způsobem, který by nepřiměřeně ztěžoval, nebo až znemožňoval činnost orgánů činných v trestním řízení (viz *mutatis mutandis* ve vztahu k čl. 2 Úmluvy Maiorano a ostatní proti Itálii, č. 28634/06, rozhodnutí ze dne 15. 12. 2009, § 105).

b) Aplikace těchto principů na projednávaný případ

108. Soud především konstatoval, že se na projednávaný případ vztahuje čl. 4 Úmluvy, což vyplývá i z předchozí judikatury v předmětné věci (viz výše např. Siliandín a Rantsev). Údajné protiprávní jednání porušující čl. 4 Úmluvy není vytýkáno rakouským úřadům, ale soukromým osobám, přesněji řečeno zaměstnavatelům stěžovatelek, kteří se jej měli dopouštět v rozmezí několika let v Dubaji a po dobu dvou až tří dnů v Rakousku. Z tohoto důvodu se projednávaný případ týká spíše pozitivních povinností podle tohoto ustanovení, než těch negativních.

109. Soud poznamenává, že v projednávaném případě vyvstávají v zásadě dvě otázky: zda rakouské orgány dodržely svou pozitivní povinnost identifikovat stěžovatelky jako (možné) oběti obchodování s lidmi a poskytly jim pomoc a zda splnily svou povinnost údajné trestné činy řádně vyšetřit.

i) Zda byla splněna povinnost identifikovat stěžovatelky jako oběti obchodování s lidmi a byla jim poskytnuta pomoc

110. K první otázce soud poznamenává, že z vysvětlení podaných stěžovatelkami na policii vyplývá, že orgány činné v trestním řízení zřejmě považovaly tvrzení stěžovatelek za věrohodná. Od okamžiku, kdy se stěžovatelky obrátily na policii, bylo s nimi zacházeno jako s (možnými) oběťmi obchodování s lidmi. Byly vyslyšány speciálně školenými policisty, bylo jim uděleno zvláštní povolení k pobytu a pracovní povolení k zajištění jejich legálního pobytu v Rakousku a bylo rozhodnuto o zákazu zveřejnění jejich osobních údajů v ústředním registru, aby nebylo pro širokou veřejnost možné zjistit místo jejich pobytu. Během trestního řízení stěžovatelky podporovala nezisková organizace LEFÖ, kterou financuje vláda za účelem poskytnutí pomoci obětem obchodování s lidmi. Podle tvrzení vlády, které stěžovatelky nezpochybnily, jim byly uděleny pokyny pro další řízení, zajištěno právní zastoupení a poskytnuta pomoc k usnadnění jejich integrace v Rakousku.

111. K otázce, zda byly splněny povinnosti státu dle čl. 4 Úmluvy, je v první řadě nutné zjistit, zda rakouské orgány braly tvrzení stěžovatelek vážně a aplikovaly příslušné právní normy. Z tohoto úhlu pohledu Soud podotýká, že právní úprava a administrativní rámec týkající se ochrany (možných) obětí obchodování s lidmi jsou v Rakousku zjevně dostatečné a rakouské orgány podnikly všechny kroky, které se od nich mohly v této situaci rozumně očekávat. Toto nebylo zpochybněno ani stěžovatelkami. Soud má tedy za to, že povinnost orgánů identifikovat, ochránit a poskytnout pomoc stěžovatelkám jako (možným) obětem obchodování s lidmi byla splněna.

ii) Zda byla splněna pozitivní povinnost vyšetřit obvinění z obchodování s lidmi

112. Pokud se jedná o procesní povinnost vyšetřit obvinění stěžovatelek a povinnost trestně stíhat případy obchodování s lidmi, kterými jsou rakouské orgány činné v trestním řízení vázány, Soud poznamenává, že stěžovatelky měly možnost se podrobně vyjádřit k tomu, co se jim stalo a jak s nimi zacházeli jejich zaměstnavatelé. Státní zastupitelství zahájilo šetření potom, co stěžovatelky v červenci a srpnu 2011 podaly vysvětlení na policii. Trestní řízení ve věci nebylo možné zahájit dříve, jelikož se stěžovatelky obrátily na policii až téměř rok poté, co odešly od svých zaměstnavatelů. Vyšetřování nicméně bylo v listopadu 2011 odloženo, jelikož státní zastupitelství dospělo k závěru, že chování zaměstnavatelů stěžovatelek na rakouském území nenaplnilo znaky trestného činu obchodování s lidmi podle čl. 104a trestního zákoníku. Státní zástupce uzavřel, že se údajný trestný čin obchodování s lidmi stal v zahraničí, podezřelí nebyli občany Rakouska a věc ani jinak nezasahovala do rakouských zájmů. Rozhodnutí o odložení věci potvrdil v prosinci 2011 Zemský trestní soud ve Vídni, který dodal, že není důvod vést trestní stíhání, pokud na základě výsledků vyšetřování není odsouzení pachatele o nic více pravděpodobné, než jeho zproštění. Dle názoru vídeňského soudu ani mezinárodní právo nestanovuje státu žádnou povinnost pokračovat ve vyšetřování možných trestných činů, které se udály v zahraničí. Ve svém podání vláda poukázala na to, že žádost o právní spolupráci byla ze strany Spojených arabských emirátů v minulosti mnohokrát bez zjevného důvodu odmítnuta. Z toho lze vyvodit, že by další žádost byla bezpředmětná i v tomto případě.

113. V kontextu pozitivních povinností Rakouska tak podle Soudu vyvstávají dvě otázky, a to zda mělo Rakousko povinnost vyšetřovat údajné trestné činy spáchané v zahraničí a jestli vyšetřování událostí, ke kterým došlo v Rakousku, bylo dostatečné.

α) Údajné události v zahraničí

114. K údajným událostem ve Spojených arabských emirátech Soud prohlašuje, že procesní část čl. 4 Úmluvy nevyžaduje, aby státy měly zakotvenou univerzální pravomoc pro stíhání trestného činu obchodování s lidmi spáchaného v zahraničí

(srov. Rantsev, cit. výše, § 244, v souvislosti s čl. 2 Úmluvy). Palermský protokol v otázce pravomoci mlčí, ale Úmluva o potlačování obchodu s lidmi požaduje, aby členské státy měly v trestním právu zakotvenou pravomoc stíhat trestné činy obchodování s lidmi, které jsou spáchány na jejich území případně proti jejich občanům (tamtéž, § 289, viz výše odst. 105). Soud proto nemůže postupovat jinak, než dovodit, že v projednávaném případě Rakousko nemělo žádnou povinnost vyšetřovat najmutí stěžovatelek ve Filipínách a jejich údajné vykořisťování ve Spojených arabských emirátech.

β) Události v Rakousku

115. Podle tvrzení stěžovatelek s nimi rakouské orgány činné v trestním řízení zacházely jako s oběťmi obchodování s lidmi, čímž uznaly, že těmito oběťmi jsou. Dle názoru Soudu ale pouhá skutečnost, že se stěžovatelkami bylo zacházeno jako s (možnými) oběťmi trestného činu obchodování s lidmi, neznamená, že byly naplněny znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu. Uvedené speciální zacházení není předpokladem pro zjištění trestného činu a je nezávislé na povinnosti orgánů činných v trestním řízení věc vyšetřovat. (Možné) oběti obchodování s lidmi potřebují pomoc ještě předtím, než je formálně rozhodnuto o spáchání trestného činu obchodování s lidmi, opačný postup by byl proti principu ochrany těchto obětí. Otázka, jestli byla naplněna skutková podstata trestného činu, by byla zodpovězena v dalším trestním řízení.

116. Soud znovu zdůrazňuje, že stěžovatelkám byla dána možnost podrobně popsat všechny skutečnosti speciálně školeným policistům, kteří z vyjádření stěžovatelek sepsali úřední záznamy o více než 30 stranách. Na základě těchto vyjádření dospěli k závěru, že události ve Vídni tak, jak je popsaly stěžovatelky, trvaly maximálně 3 dny a samy o sobě nejsou schopné naplnit skutkovou podstatu trestného činu podle čl. 104a trestního zákoníku. Stěžovatelky nepopsaly žádné špatné zacházení, ke kterému by došlo v Rakousku. Soud má za to, že ve světle skutečností projednávaného případu a důkazů, které měly orgány k dispozici, nelze považovat rozhodnutí o tom, že nebyla naplněna skutková podstata trestného činu podle čl. 104a trestního zákoníku za nepřiměřené.

117. Soud dále přezkoumal tvrzení stěžovatelek, že nelze na události na Filipínách, ve Spojených arabských emirátech a v Rakousku nahlížet jako na samostatná jednání, a konstatoval, že i kdyby tyto události posuzovány byly společně, nic nenavzděčuje tomu, že orgány činné v trestním řízení nesplnily svou vyšetřovací povinnost. Rakouské orgány se o událostech ve Vídni dozvěděly asi až rok po tom, co k nim došlo, a tedy dávno poté, co zaměstnavatelé stěžovatelek opustili Rakousko a zřejmě se vrátili do Dubaje. Z toho důvodu mohly orgány činné v trestním řízení postupovat pouze několika způsoby: požádat o právní pomoc Spojené arabské emiráty, prostřednictvím písemné žádosti se pokusit vyslechnout zaměstnavatele stěžovatelek a tím jim dát možnost se k věci vyjádřit nebo vydat příkaz ke zjištění

jejich pobytu podle čl. 197 trestního řádu. Z informací, které Soud měl k dispozici, vyplývá, že orgány činné v trestním řízení nemohly přiměřeně očekávat, že by byly schopny konfrontovat zaměstnavatele stěžovatelek ohledně vznesených obvinění, jelikož neexistuje žádná vzájemná dohoda mezi Rakouskem a Spojenými arabskými emiráty. Vláda v tomto ohledu odkázala na své dřívější zkušenosti, kdy i prostá žádost o právní pomoc byla bez zjevného důvodu odmítnuta. Nezdá se tedy pravděpodobné, že by výše popsané kroky, i když teoreticky uskutečnitelné, měly rozumnou šanci na úspěch, a tudíž by měly být od orgánů státu požadovány. Soud navíc musí zdůraznit, že podle rakouského práva má státní zástupce na základě zásady proporcionality při rozhodování prostor pro vlastní uvážení, které trestné činy bude stíhat a které odloží (čl. 210 trestního řádu). Navíc podle čl. 197 trestního řádu nelze zahájit trestní stíhání bez přítomnosti obviněného. V souladu s čl. 193 odst. 2 trestního řádu přitom může státní zástupce před koncem promlčecí doby znovu případ otevřít a pokračovat ve vyšetřování. Z výše uvedených důvodů Soud dospěl k závěru, že vyšetřování, které rakouské orgány činné v trestním řízení v projednávaném případě provedly, bylo z hlediska čl. 4 Úmluvy dostatečné.

ZÁVĚR

118. Na základě výše uvedených skutečností Soud shledává, že rakouské orgány činné v trestním řízení splnily povinnost ochránit stěžovatelky jako (možné) oběti obchodování s lidmi. Současně neporušily svou pozitivní povinnost stanovenou procesní částí čl. 4 Úmluvy, když rozhodly, že nemají pravomoc rozhodovat o údajných trestných činech spáchaných v zahraničí, a odložily prověřování událostí, které se odehrály v Rakousku.

Nedošlo tedy k žádnému porušení tohoto ustanovení.

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

119. Stěžovatelky dále tvrdí, že zacházení, kterému byly podrobeny, naplňuje požadavek minimální úrovně závažnosti podle čl. 3 Úmluvy, a že odpůrce porušil svou procesní povinnost řádně vyšetřit jejich případ.

Čl. 3 zní následovně:

„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému zacházení nebo trestu.“

120. Soud poznamenává, že tato námitka úzce souvisí s námitkou předcházející a musí tedy také být prohlášena za přijatelnou.

121. Stěžovatelky prohlásily, že pokud se Soud zabýval nedostatečným vyšetřováním případu podle č. 4 Úmluvy, bylo by pak už přísně vzato zbytečné zabývat se stejnými skutečnostmi i podle čl. 3 Úmluvy.

122. Stěžovatelky v zásadě předložily stejné námitky týkající se porušení čl. 3 i čl. 4 Úmluvy.

123. V souladu s návrhy stěžovatelek má Soud za to, že přezkum pozitivní povinnosti státu podle procesní části čl. 3 Úmluvy je velmi podobný tomu podle čl. 4 Úmluvy, což bylo komplexně přezkoumáno výše (srov. např. Jeronovičs proti Lotyšsku, č. 44898/10, § 107, rozsudek ze dne 5. 7. 2016 v souvislosti s čl. 2 a 3 a Rantsev, cit. výše, § 232, 288–289 a 299–300 v souvislosti s čl. 4). V zásadě ze stejných důvodů (viz výše odst. 112–118) dospěl Soud k závěru, že nedošlo k porušení pozitivní povinnosti státu podle čl. 3 Úmluvy.

K DALŠÍM TVRZENÝM PORUŠENÍM ÚMLUVY

124. Stěžovatelky tvrdí, že i když je Rakousko označilo jako oběti obchodování s lidmi, nedostatek formálního uznání mohl sám o sobě vést k porušení čl. 8 Úmluvy.

125. Jak již Soud uvedl ve svých závěrech týkajících se čl. 4 Úmluvy, se stěžovatelkami se zacházelo jako s (možnými) oběťmi obchodování s lidmi v souladu s rakouským vnitrostátním právem a jeho mezinárodněprávními závazky (viz výše odst. 110 a 111). Soud ve světle všech podkladů, které se týkají namítaných skutečností a spadají do jeho kompetence, neshledal žádné porušení práv a svobod zaručených Úmluvou nebo jejími protokoly, které by vyplývaly z této námitky. Stížnost tedy musí prohlásit za nepřijatelnou v souladu s čl. 35 odst. 3 a odst. 4 Úmluvy.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. *Rozhoduje* o vyškrtnutí stížnosti podané třetí stěžovatelkou ze seznamu;
2. *Prohlašuje* stížnost za přijatelnou, pokud jde o námitky první a druhé stěžovatelky založené na čl. 3 a 4 Úmluvy, ve zbývajících částech za nepřijatelnou;
3. *Rozhoduje*, že nedošlo k porušení čl. 4 Úmluvy;
4. *Rozhoduje*, že nedošlo k porušení čl. 3 Úmluvy.

(Zpracovali: JUDr. Antonín Draštík a JUDr. Adrian Matuš)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
PRVNÍ SEKCE
17. 11. 2016
VĚC KARAPETYAN A OSTATNÍ PROTI ARMÉNII
(rozsudek ve věci Karapetyan a ostatní proti Arménii,
stížnost č. 59001/08)

Dotčené články Úmluvy:
čl. 10 Úmluvy

Odkazy na českou právní úpravu:

§77 odst. 1 písm. i) a odst. 3, § 89 zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě
§ 3, § 47 zákona č. 150/2017 Sb., o zahraniční službě a o změně některých
zákonů (zákon o zahraniční službě)

Etický kodex zaměstnanců Ministerstva zahraničních věcí

K otázce propuštění diplomatů z funkcí za zveřejněné politické prohlášení

Klíčová slova:

svoboda projevu – přiměřenost - nutnost v demokratické společnosti – národní bezpečnost – předvídatelnost

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí ESLP řeší otázku tvrzeného porušení především čl. 10 Úmluvy, k němuž mělo podle stěžovatelů dojít tím, že stěžovatelé, kteří zastávali vysoké diplomatické funkce na arménském ministerstvu zahraničí, v roce 2008 sepsali prohlášení, v němž po prezidentských volbách v Arménii v souvislosti s podezřeními na manipulaci voleb vyjádřili podporu bojovníkům za svobodné volby a stabilitu země, v důsledku čehož byli svých funkcí zbaveni. Stěžovatelé se této sankci bránili před domácími soudy, avšak nebyli úspěšní, neboť se tak měli dopustit politické aktivity, kterou (v jejich případě) arménský zákon (u takovýchto pracovníků) zakazuje.

Evropský soud pro lidská práva zde v první řadě připomněl, že svoboda projevu podléhá výjimkám stanoveným v čl. 10 odst. 2 Úmluvy. V posuzovaném případě byl zásah spočívající ve zbavení funkcí stěžovatelů založen na příslušných ustanoveních arménského zákona o diplomatické službě v tehdy platném znění, přičemž tato ustanovení byla veřejně přístupná. Předmětný zásah sledoval legitimní cíl ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy, spočívající v ochraně bezpečnosti státu a veřejné bezpečnosti stejně jako prevence nepokojů, přičemž soud přihlížel též k okolnostem a k celkovému kontextu, za něhož k uveřejnění uváděného prohlášení stěžovatelů

došlo. Všichni stěžovatelé zastávali vysoké funkce v rámci ministerstva zahraničních věcí, přičemž se jejich jména s výslovným odkazem na jejich oficiální status a zastávanou funkci objevily v předmětném prohlášení. Soud v tomto případě dospěl k závěru, že žalovaný stát byl při zahájení disciplinárního řízení a propouštění stěžovatelů oprávněn vzít v úvahu požadavek loajality svých zaměstnanců, tedy požadavek, aby vysocí úředníci státní správy respektovali zvláštní pouto důvěry a loajality mezi nimi a státem při výkonu svých funkcí.

Z předkládaného rozhodnutí je třeba zejména akcentovat v něm vyslovený obecný postulát, podle něhož státní úředníci mají (též) svobodu vyjadřovat své názory a přesvědčení podle čl. 10 Úmluvy stejně jako všichni ostatní občané, přičemž smluvní státy musí povolit určitý prostor k veřejné debatě (a to i v obtížném politickém období) a k účasti státních úředníků na ní, zejména pokud jejich zkušenosti a odborné znalosti mohou přispět k informované diskusi o otázkách veřejného zájmu a významu. Ovšem s ohledem na specifické historické konsekvence každého smluvního státu mohou vnitrostátní orgány za účelem zajištění konsolidace a zachování demokracie považovat za nezbytné zakotvit ústavní záruky pro dosažení politické neutrality útvaru státních úředníků tím, že omezí svobodu státních zaměstnanců zapojit se do politických činností. Do popředí zájmu je též třeba v těchto případech situovat požadavek loajality zaměstnanců vůči vlastnímu státu.

SKUTKOVÝ STAV

Pan Karapetyan a další tři stěžovatelé jako arménští občané zastávali vysoké diplomatické funkce na arménském ministerstvu zahraničí se zaměřením na země západní Evropy. Po prezidentských volbách v souvislosti s podezřeními na manipulaci voleb v roce 2008 několik zástupců Arménie v zahraničí sepsalo prohlášení, ve kterém vyjádřili podporu bojovníkům za svobodné volby a stabilitu země. Následně byli autoři prohlášení za tento krok propuštěni ze svých funkcí. Stěžovatelé na toto prohlášení navázali svým prohlášením, ve kterém vyjádřili své znepokojení nad situací v Arménii a nad podvody volebního procesu a vyzvali k respektování závěrů mezinárodní mise a dalších mezinárodních organizací tak, aby mohla být v duchu práva vytvořena a zachována demokracie a tolerance. Toto prohlášení bylo následně zveřejněno prostřednictvím veřejných sdělovacích prostředků a stěžovatelé byli propuštěni ze svých funkcí s poukazem na porušení zákona o diplomatické službě, který mimo jiné uvádí, že diplomat nemá právo využívat svého oficiálního statusu a pracovních zařízení ve prospěch stran a nevládních organizací nebo k provedení jiné politické nebo náboženské činnosti.

Stěžovatelé se proto obrátili na soud se snahou zpochybnit propuštění ze svých funkcí, nicméně soudy jim nepřisvědčily a uvedly, že se stěžovatelé sepsaným prohlášením vskutku dopustili politické aktivity, kterou zákon zakazuje. Kromě toho

nebyli podle názoru soudů žalobci propuštěni z důvodu svého politického názoru, ale protože v rozšiřování tohoto stanoviska využili svého oficiálního statusu, což bylo zákonem zakázáno. Stěžovatelé se proto obrátili na ESLP s tím, že bylo zasaženo do jejich práva na svobodu projevu podle čl. 10 Úmluvy.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 10 ÚMLUVY

A. Přípustnost

(...)

B. Odůvodněnost

2. Hodnocení Soudu

a) Zda došlo k porušení

36. Je třeba poznamenat, že ačkoliv se žádný z účastníků řízení nevyjádřil k otázce, zda došlo k zásahu ve smyslu čl. 10 Úmluvy, Soud shledal, že propuštění stěžovatelů ze svých funkcí v důsledku prohlášení vydaného dne 24. 2. 2008 jasně představuje zásah do jejich práva na svobodu projevu, které je zakotveno v čl. 10 odst. 1 Úmluvy.

b) Zda byl zásah předepsán zákonem a sledoval legitimní cíl

37. Soud zaznamenal, že podle názoru vlády měla napadená opatření základ v arménském právu, zejména v § 40 odst. 1 písm. j) a v § 44 zákona o diplomatické službě, jehož znění bylo přístupné veřejnosti a jehož obsah byl předvídatelný, a pojmy v něm užitě byly dostatečně srozumitelné. Navíc zásah tvrzený stěžovateli sledoval legitimní cíl, totiž zaručit neutralitu státních úředníků, včetně diplomatických sborů. Stěžovatelé sice souhlasili, že zákon o diplomatické službě byl veřejně přístupný, ale tvrdili, že postrádá dostatečnou přesnost a předvídatelnost. Souhlasili však s tím, že zásah sledoval legitimní cíl ochrany národní a veřejné bezpečnosti, stejně jako prevence nepokojů.

38. Soud připomíná, že svoboda projevu podléhá výjimkám stanoveným v čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Soud připouští, že v projednávaném případě byl zásah založen na ustanovení § 40 odst. 1 písm. j) a § 44 zákona o diplomatické službě v tehdy platném znění, a že tato ustanovení jsou veřejně přístupná. Názory stran se však liší, pokud jde o přesnost a předvídatelnost uvedených ustanovení. Soud musí proto ověřit, zda dotčená ustanovení splňují požadavky na přesnost a předvídatelnost.

39. Norma nemůže být považována za „zákon“, pokud není formulována s dostatečnou přesností, která umožní jednotlivci regulovat své chování: jednotlivec musí být schopen – v případě potřeby s vhodnou radou – předvídat ve vhodné míře důsledky, které dané jednání může vyvolat. Tyto důsledky nemusí být předvídatelné s absolutní jistotou: zkušenost ukazuje, že je taková míra jistoty nedosažitelná. Zatímco jistota obecně je velmi žádoucí, přílišná jistota může způsobit nadměrnou rigiditu práva a zákon musí být schopen držet krok s měnícími se okolnostmi. Proto je mnoho zákonů nevyhnutelně formulováno tak, že jsou ve větší či menší míře nejasné a jejich výklad a aplikace jsou otázkou praxe (viz Sunday Times proti Spojenému království, č. 6538/74, rozsudek ze dne 26. 4. 1979, § 49; a *mutatis mutandis* Kokkinakis proti Řecku, č. 14307/88, rozsudek ze dne 25. 5. 1993, § 40).

40. Pokud jde o dotčená ustanovení v rozhodné době, Soud nezjistil žádnou nejednoznačnost v obsahu § 40 odst. 1 písm. j) zákona o diplomatické službě: ten jasně stanoví, že diplomat bude propuštěn z funkce, pokud poruší omezení uvedená v § 44 zákona. Pokud jde o § 44 odst. 1 písm. c) zákona, Soud poznamenává, že správní soud kvalifikoval jednání stěžovatelů jako jednání spadající jak do kategorie „jiné politické činnosti“, tak spadající do kategorie „využití oficiálního statusu a pracovních zařízení ve prospěch stran a nevládních organizací“. Soud shledává, že druhá kategorie je dostatečně jasně formulována ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Pokud jde o „jinou politickou činnost“, je pravda, že tato formulace je nejasná. Je však zřejmé, že účelem této obecné klauzule je zachytit všechny další možné situace, na které se ustanovení může vztahovat a která nebyla výslovně uvedena v předmětném ustanovení.

41. Soud připomíná, že přesnost pojmu „jiná politická činnost“ je spojena také s jeho předvídatelností. I kdyby však bylo skutečností, že v rozhodné době v únoru 2008 neexistovala žádná judikatura týkající se výkladu § 44 odst. 1 písm. c) zákona o diplomatické službě, Soud shledal, že možnost, že by diplomat mohl být propuštěn na základě „jiné politické činnosti“, nemohla být považována za nepředvídatelnou. Zákon byl přijat tak, aby pokrýval profesionální chování diplomatů, kteří vytvořili určitou a omezenou skupinu. V době sporných událostí byl zákon v platnosti již několik let. Soud souhlasí s vládou, že stěžovatelé, kteří byli všichni odborní diplomaty a kteří v této oblasti pracovali více než deset let, nemohli tvrdit, že nevědí o obsahu uvedeného ustanovení. Pokud měli pochybnosti o přesném rozsahu dotčeného ustanovení, měli buď požádat o radu ohledně výkladu jeho obsahu, nebo se měli vyvarovat vydání svého prohlášení. Mimoto je očividné, že velvyslanci, kteří vydali původní prohlášení jen jeden den předtím, byli následně propuštěni ze svých funkcí na základě stejného ustanovení. Přestože skutečnost, že velvyslanci byli propuštěni, nemusela být v rozhodné době stěžovatelům známa, museli mít stěžovatelé takový výklad dotčeného ustanovení za možný a předvídatelný. Je tedy třeba usoudit, že § 44 odst. 1 písm. c) zákona o diplomatické službě byl formulován dostatečně jasně tak, aby splnil požadavky na přesnost a předvídatelnost podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy.

42. Nadto stěžovatelé tvrdili, že došlo k chybné aplikaci § 44 odst. 1, písm. c) zákona o diplomatické službě, neboť nebyly naplněny všechny podmínky vymezené zákonem. Soud připomíná, že není jeho posláním se vypořádávat s chybným zjištěním skutkového stavu či práva ze strany vnitrostátního soudu kromě případu, kdy může takové pochybení ohrozit práva a svobody chráněné Úmluvou (viz obdobně *García Ruiz proti Španělsku*, č. 30544/96, rozsudek Velkého senátu ze dne 21. 1. 1999, § 28). V projednávané věci nic nenasvědčuje tomu, že by vnitrostátní soudy ve svém výkladu a uplatňování příslušných právních předpisů překročily meze prostoru pro uvážení, který jim poskytuje Úmluva.

43. Soud dochází k závěru, že napadený zásah byl „předepsán zákonem“. Kromě toho nebylo zpochybněno, že předmětný zásah sledoval legitimní cíl ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy, a to cíl ochrany bezpečnosti státu a veřejné bezpečnosti, stejně jako prevence nepokojů.

c) Zda byl zásah nutný v demokratické společnosti

i) Obecné úvahy

...

ii) Aplikace na projednávanou věc

51. S přihlédnutím ke skutkovým okolnostem projednávaného sporu se Soud domnívá, že při zvážení výše uvedených zásad musí při svém přezkumu vzít v úvahu také okolnosti a celkový kontext, za kterého došlo k uveřejnění předmětného prohlášení. Soud se musí zabývat napadeným zásahem ve světle případu jako celku, přičemž zvláštní důraz musí být kladen na úřad zastávaný stěžovateli, na formu a obsah jejich prohlášení a zejména na kontext, ve kterém bylo učiněno (viz *Baka proti Maďarsku*, č. 20261/12, rozsudek Velkého senátu ze dne 23. 6. 2016, § 166). Úkolem Soudu je určit, zda propuštění stěžovatelů odpovídá „naléhavé sociální potřebě“ a zda je „přiměřené sledovanému oprávněnému cíli“.

52. Podle názoru vlády stěžovatelé ve svém prohlášení hodnotili politický proces, vyjádřili podporu politickému směru propagujícímu použití politických sil a zpochybnili prezidentské volby v roce 2008, přičemž využili svá jména a postavení pro své cíle. Podle názoru vlády mohli diplomaté zastávat jakékoliv politické názory, pouze je nesměli veřejně rozšiřovat.

Stěžovatelé nesouhlasili s názorem vlády a tvrdili, že jejich prohlášení mělo přisně neutrální politický obsah a že se zaměřilo pouze na dosažení hodnot zakotvených v Ústavě a v mezinárodních smlouvách, které jsou pro Arménii závazné. Prohlášení nepodporovalo žádnou politickou stranu. Stěžovatelé uvedli, že důvody, na které se odvolává vláda, nebyly relevantní a natolik závažné, aby odůvodňovaly zásah do svobody projevu a taktéž to, že byl tento zásah nezbytný v demokratické společnosti.

53. Je třeba poznamenat, že v projednávané věci jediné jednání, které vnitrostátní soudy a orgány považovaly za politické a které vedlo k propuštění stěžovatelů ze svých funkcí, spočívalo v uveřejnění napadeného prohlášení. V důsledku toho ministr zahraničních věcí Arménie přijal v následujících dnech dekrety, kterými stěžovatele propustil ze svých funkcí.

54. Soud považuje pro své posouzení za mimořádně důležité, že všichni čtyři stěžovatelé zastávali vysoké funkce v rámci ministerstva zahraničních věcí a že se jejich jména s výslovným odkazem na jejich oficiální status a zastávanou funkci objevily v předmětném prohlášení. Ve světle své judikatury se Soud domnívá, že žalovaný stát byl při svém posouzení o zahájení disciplinárního řízení a propouštění stěžovatelů oprávněn vzít v úvahu požadavek loajality svých zaměstnanců, tedy požadavek, aby vysocí úředníci státní správy, jako jsou stěžovatelé, respektovali a naplňovali zvláštní pouto důvěry a loajality mezi nimi a státem při výkonu svých funkcí.

55. Dále Soud poznamenává, že stěžovatelé ve zveřejněném prohlášení výslovně odkazovali na prohlášení učiněné v předcházející den několika arménskými velvyslanci s tím, že se k tomuto prohlášení připojují. V prohlášení stěžovatelů se pak vyjádřilo „pobouření“ proti podvodům volebního procesu a byl předložen „požadavek“, že „by měly být podniknuty naléhavé kroky k tomu, aby byly uvedeny do života doporučení obsažená v mezinárodních zprávách.“ Soud se tudíž domnívá, že není možné zpochybnit zjištění správního soudu, že se napadené prohlášení stěžovatelů týkalo „politických procesů, neboť obsahovalo politické posouzení volebních a povolebních událostí.“

56. Soud rovněž zaznamenal, že stěžovatelé zahájili soudní přezkum týkající se jejich propuštění a usilují o to, aby byli znovu dosazeni do svých funkcí. Při posuzování nároků stěžovatelů správní soud konstatoval, že stěžovatelé uvedením svých oficiálních titulů v publikovaném prohlášení využili své úřední pravomoci. V důsledku toho vnitrostátní soud shledal, že jejich právo na svobodu projevu chráněné čl. 27 Ústavy nebylo porušeno vzhledem k doložce o omezení, jak je stanoveno v čl. 43 Ústavy. Podle názoru Soudu vzaly vnitrostátní soudy při celkovém zvážení věci dostatečně v úvahu právo stěžovatelů na svobodu projevu v souladu s požadavky Úmluvy.

57. Konečně Soud ve svém posouzení přikládá zvláštní důležitost celkovým vnitrostátním souvislostem a kontextu, v němž došlo k uveřejnění předmětného prohlášení. Tento kontext podle všeho reagoval na politickou krizi.

58. Soud připomíná, že vzhledem k tomu, že státní úředníci mají svobodu vyjadřovat své názory a přesvědčení podle čl. 10 Úmluvy stejně jako všichni ostatní (viz výše citovaný rozsudek Baka, § 140), smluvní státy musí povolit určitý prostor ve veřejné debatě (a to i v obtížném politickém období) k účasti státních úředníků, zejména pokud jejich zkušenosti a odborné znalosti mohou přispět k informované diskusi o otázkách veřejného zájmu a významu. Nicméně postoj stěžovatelů se

v projednávaném případě liší od postavení stěžovatele ve věci Baka. Na rozdíl od současných stěžovatelů se případ Baka týkal státního zaměstnance, který měl jako předseda Národní rady spravedlnosti zvláštní statutární povinnost vyjádřit svůj názor na legislativní reformy týkající se soudnictví (viz výše citovaný rozsudek Baka, § 168).

59. Soud připomíná, že s ohledem na zvláštní historii každého smluvního státu mohou vnitrostátní orgány za účelem zajištění konsolidace a zachování demokracie považovat za nezbytné zakotvit ústavní záruky pro dosažení politické neutrality útvaru státních úředníků, včetně diplomatického sboru tím, že omezí svobodu státních zaměstnanců zapojit se do politických činností. S ohledem na konkrétní okolnosti projednávaného případu jako celku se Soud domnívá, že nebyly předloženy žádné důkazy, které by mohly zpochybnit posouzení žalovaného státu v této věci.

60. Pokud jde o sankci, Soud se domnívá, že propuštění stěžovatelů, byť přísné, nepředstavovalo nepřiměřené opatření s přihlédnutím ke zvláštním okolnostem případu a k dostupným možnostem podle vnitrostátního práva.

61. V tomto kontextu a s přihlédnutím ke všem výše popsaným skutečnostem se Soud domnívá, že vláda prokázala, že opatření přijatá proti stěžovatelům byla založena na relevantních a dostatečných důvodech a byla přiměřená sledovanému oprávněnému cíli.

62. Soud tedy konstatuje, že nedošlo k porušení čl. 10 Úmluvy

II. ZBÝVAJÍCÍ ČÁST STÍŽNOSTI

63. Stěžovatelé rovněž podle čl. 6 Úmluvy vytýkali, že správní soud nebyl nezávislý a nestranný, neboť nesprávně aplikoval zákon a nevyhodnotil řádně důkazy. Kromě toho byl stěžovatelům odepřen přístup k soudu, když kasační soud nevedl žádné důvody, proč prohlásil jejich dovolání za nepřijatelné a neopodstatněné. Stěžovatelé dále podle čl. 14 Úmluvy uvedli, že byli diskriminováni na základě svého politického názoru.

64. S ohledem na skutkové okolnosti, které byly předloženy, Soud shledal, že tyto okolnosti nepoukázaly na to, že by došlo k porušení práv stěžovatelů podle Úmluvy. Tato část žaloby je tedy zjevně neopodstatněná a musí být zamítnuta podle čl. 35 odst. 3 písm. a) a čl. 4 Úmluvy.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. *Prohlašuje* jednomyslně stížnost stěžovatelů týkající se čl. 10 Úmluvy za přípustnou a zbytek stížnosti za nepřijatelný;

2. *Rozhoduje* šesti hlasy proti jednomu, že nedošlo k porušení čl. 10 Úmluvy.

Souhlasné stanovisko soudců Sicilianos a Mahoney

Hlasovali jsme s většinou tak, že na základě předloženého skutkového stavu nedošlo k porušení čl. 10 Úmluvy, ale byli bychom pro zachování jisté srozumitelnosti radši, aby rozsudek obsahoval podrobnější odůvodnění k otázce přiměřenosti zásahu do stěžovatelových práv na svobodu projevu.

(...)

Stručně řečeno, pro nás je pro posouzení přiměřenosti odvolání z funkce stěžejní, že při využití oficiálního statusu pro politické účely ve veřejně rozšířeném prohlášení mohou stěžovatelé z pohledu státu jako svého zaměstnavatele zničit zvláštní svazek důvěry a loajality, jež mu jako poměrně významní diplomaté na ministerstvu zahraničních věcí dluží.

Byli bychom proto upřednostňovali, aby bylo poskytnuto - a rozpracováno – v odstavci 60 podrobnější vysvětlení, pokud jde o přiměřenost zásahu do práva na svobodu projevu stěžovatelů, než aby se jednalo o pouhou dále nekonkretizovanou obecnou úvahu.

Dále jsme vzali v úvahu závěr Parlamentního shromáždění ohledně násilí, k němuž došlo v Arménii v březnu 2008 v důsledku sporných prezidentských voleb, které byly předmětem prohlášení stěžovatelů. Tento závěr (v odst. 6 rezoluce Parlamentního shromáždění 1605 (2008) o fungování demokratických institucí v Arménii) zní:

„Zatímco vypuknutí veřejného odporu, které vyvrcholilo tragickými událostmi z 1. března 2008, mohlo být neočekávané, shromáždění se domnívá, že základní příčiny krize jsou hluboce zakořeněny v selhání klíčových státních institucí plnit své funkce v souladu s demokratickými principy, principy vlády práva a ochrany lidských práv.“

Jak dokazuje smutný příklad totalitních režimů v některých evropských státech před a po druhé světové válce, v extrémních případech může být z pohledu lidských práv odsouzena nejen aktivní spolupráce státních úředníků při porušování lidských práv ze strany státních orgánů, ale i jejich pasivita tváří v tvář takovým zneužíváním.

Stěžovatelé však netvrdili, že okolnosti jejich případu byly tak extrémní povahy. Neuvedli například, že i když jejich „politická“ činnost dne 24. 2. 2008 mohla v normálně fungující „demokratické společnosti“, jak je uvedena v čl. 10 odst. 2 Úmluvy, *prima facie* odůvodňovat disciplinární opatření takové závažnosti, jako je odvolání z funkce, bylo činností stěžovatelů nicméně vyzýváno k obraně „demokratických standardů a zásad právního státu a ochrany lidských práv“, jak uvádí Parlamentní shromáždění. Pokud by stěžovatelé předložili nějaký takový argument na základě dostatečně hodnověrného materiálu, následný přezkum Soudu ohledně

dodržování požadavků čl. 10 odst. 2 Úmluvy by byl nepochybně náročnější. Zdá se však, že argumenty stěžovatelů v této souvislosti směřovaly spíše k prokázání toho, že jejich prohlášení bylo jako takové neutrální a nikoliv „politické“. Právě proto jsme stejně jako naši kolegové dospěli k závěru v bodě 59 rozsudku, že „nebyly předloženy žádné důkazy, které by mohly zpochybnit hodnocení žalovaného státu“, pokud jde o nutnost omezit svobodu stěžovatelů zapojit se do „politických“ aktivit.

Nesouhlasné stanovisko soudkyně Lazarova Trajkovska

Lituji, že nemohu souhlasit se závěrem většiny o neporušení čl. 10 Úmluvy; podle mého názoru by měla být tato věc předložena Velkému senátu.

Svoboda projevu je jedním ze základních prvků demokratické společnosti.

(...)

Souhlasím s většinovým názorem, že propuštění stěžovatelů ze svých funkcí v důsledku jejich prohlášení zveřejněného dne 24. února 2008 jednoznačně zasáhlo do jejich práva na svobodu projevu, jak je zaručeno čl. 10 odst. 1 Úmluvy. Mohu také souhlasit s tím, že tento zásah byl předepsán zákonem a sledoval legitimní cíl. Pokud nesouhlasím s většinou, jedná se o argumentaci týkající se nutnosti a přiměřenosti napadeného zásahu.

Zejména podle mého názoru správní soud nedostatečně porovnal zájem stěžovatelů na svobodu projevu podle čl. 10 Úmluvy se zájmy státu. Z odůvodnění správního soudu nevyplývá, jaká „naléhavá společenská potřeba“ v projednávaném případě existovala, aby odůvodňovala ochranu zájmů státu vůči právu stěžovatelů na svobodu projevu jako úměrnou legitimnímu sledovanému cíli.

Navíc nesouhlasím s většinou, že propuštění stěžovatelů jako nejdůležitější opatření nepředstavovalo nepřiměřené opatření vzhledem ke zvláštním okolnostem případu a dostupným možnostem podle vnitrostátního práva. V této souvislosti upozorňuji, že Soud obvykle považoval propuštění z pracovního poměru za velmi drsné opatření, zejména tehdy, když existovaly nebo by měly existovat příznivější a vhodnější disciplinární sankce (viz např. v jiných souvislostech Guja proti Moldávii, č. 14277/04, rozsudek Velkého senátu ze dne 12. 2. 2008, § 95; Fuentes Bobo proti Španělsku, č. 39293/98, rozsudek ze dne 29. 2. 2000, § 48; a Kuděškin proti Rusku, č. 29492/05, rozsudek ze dne 26. 2. 2009, § 98). Arménská legislativa stanoví řadu disciplinárních sankcí, které lze uplatnit vůči diplomatu, pokud porušuje diplomatickou etiku, počínaje varováním, následovaným pokáráním, vážnou výtkou, snížením platu a nakonec propuštěním.

(...)

Z kontextu tohoto případu vyplývá, že vnitrostátní orgány neuvažovaly o zavedení dalších sankcí, ale místo toho okamžitě zahájily jednání o propuštění stěžovatelů z funkce. Účinky odvolání stěžovatelů z funkce byly vážné. Byli zbaveni možnosti vykonávat povolání, které bylo jejich posláním, pro které byli vyškoleni a ve kterém získali dovednosti a zkušenosti (viz Vogt proti Německu, č. 17851/91, rozsudek Velkého senátu ze dne 26. 9. 1995, § 60). Závažnost sankce zvyšuje také skutečnost, že stěžovatelé neměli k dispozici skutečně účinné záruky ochrany svých práv. Zdá se, že stěžovatelé nemohli podat odvolání u správních orgánů. V tomto ohledu je třeba připomenout, že spravedlnost řízení a poskytnuté procesní záruky jsou také faktory, které je třeba vzít v úvahu při posuzování přiměřenosti zásahu do svobody projevu zaručeného čl. 10 Úmluvy (viz např. rozsudky Kuděškin proti Rusku, § 83; a Baka proti Maďarsku, § 102, oba citované výše).

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nebyly důvody, které předložila vláda k odůvodnění zásahu do práva stěžovatelů na svobodu projevu, dostatečné k tomu, aby přesvědčivě dokázaly, že je v demokratické společnosti nutné stěžovatele propustit. I při přihlédnutí k obtížné politické situaci v té době a poskytnutí vnitrostátním orgánům určitého prostoru pro uvážení bylo propuštění stěžovatelů ze svých funkcí nepřiměřené sledovanému legitimnímu cíli.

(Zpracovali JUDr. Pavel Pavlík a Mgr. Klára Pawliková)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
PÁTÁ SEKCE
8. 12. 2016
VĚC L. D. a P. K. proti Bulharsku
(rozsudek ve věci L. D. a P. K. proti Bulharsku,
stížnosti č. 7949/11 a 45522/13)

Dotčené články Úmluvy:

čl. 8

Odkazy na českou právní úpravu:

§ 776–793 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

čl. 32 Listiny základních práv a svobod

Klíčová slova:

právo na respektování rodinného života – právo na respektování soukromého života – **otcovství** – určení otcovství – popření otcovství – aktivní legitimace

Autorský komentář:

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva je pro Českou republiku zajímavý zejména proto, že problematika popírání otcovství muži, kteří tvrdí, že jsou biologickým otcem dítěte, zůstává v České republice aktuální. Právní situace putativních otců dětí, k nimž otcovství uznal jiný muž, v Bulharsku je obdobná, jako byla v České republice do přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Popěrné oprávnění v případě, že bylo otcovství dítěte určeno souhlasným prohlášením, měli podle ustanovení § 61 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, účinného do 31. 12. 2013, pouze právní otec dítěte a matka dítěte. Dále pak měl možnost otcovství popírat též nejvyšší státní zástupce, a to buď tehdy, uplynula-li lhůta některému z rodičů a vyžadoval-li to zájem dítěte (§ 62 zákona o rodině), nebo též tehdy, pokud lhůty dosud neuplynuly, pokud právní otec nemohl být biologickým otcem dítěte, popření bylo ve zřejmém zájmu dítěte a popření otcovství bylo v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva (§ 62a zákona o rodině). Obdobně jako je tomu v komentovaném rozsudku, také v České republice bylo však popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem v praxi spíše neobvyklé a proti postupu nejvyššího státního zástupce nebylo možné se bránit soudní cestou (k tomu srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2011 sp. zn. IV. ÚS 2039/11).

Rekodifikace občanského práva přinesla dílčí změny také v úpravě popírání otcovství. Ustanovení § 790 a 791 občanského zákoník ponechávají popěrné oprávnění opět pouze matce dítěte a právnímu otci. Nově však bylo popěrné oprávnění odejmuto nejvyššímu státnímu zástupci a naopak ustanovení § 793 občanského

zákoníku stanoví možnost soudu zahájit řízení o popření otcovství i bez návrhu, a to za stejných podmínek, jako stanovilo ustanovení § 62a zákona o rodině (vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte, mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva a právní otec nemůže být biologickým rodičem dítěte). Vzhledem ke krátké dosavadní účinnosti této právní úpravy nelze dosud na využití tohoto institutu v praxi příliš usuzovat.

Český Nejvyšší soud se zabýval obdobným případem ve svém rozsudku ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010, v němž uvedl, že platná právní úprava vychází při určování mateřství z přirozenoprávních základů. A dále též uvedl, že právní úprava, která nestanoví popěrně oprávnění putativnímu otci, sleduje legitimní zájem na zajištění právní jistoty rodinných vztahů a ochraně zájmů dítěte. Tyto závěry lze aplikovat také na novou právní úpravu, která nadále nepočítá s popěrným oprávněním putativních otců. Ústavní stížnost směřující proti citovanému rozsudku byla odmítnuta usnesením Ústavního soudu ze dne 22. 3. 2011, sp. zn. IV. ÚS 2851/10.

K problematické právní úpravě popírání otcovství putativním otce se nedávno vyjádřil též Ústavní soud, který řešil předloženou ústavní stížnost biologického otce, který se nemohl domoci popření otcovství manžela matky dítěte, který byl v rodném listě dítěte zapsán na základě tzv. první domněnky otcovství (viz ustanovení § 776 občanského zákoníku). Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 25. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16, uvedl, že domnělý biologický otec nemůže podle stávající právní úpravy žalobou zpochybnit otcovství právního otce, měl by však mít možnost dosáhnout alespoň styku s dítětem. Tento nálezn však, pokud jde o postavení putativní otců, spíše přináší více nových otázek než odpovědí.

(Zpracoval JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D.)

SKUTKOVÝ STAV

Oba stěžovatelé jsou muži, kteří se v Bulharsku snažili domoci určení jejich otcovství k dětem, o nichž tvrdili, že jsou jejich biologickými otci. K těmto dětem však již dříve uznali souhlasným prohlášením otcovství jiní muži.

Stížnost č. 7949/11

První stěžovatel udržoval poměr v letech 2007 až 2010 se ženou, paní I., která je matkou dítěte, o němž první stěžovatel tvrdí, že je jeho otcem. Paní I. otěhotněla v lednu roku 2010, v dubnu téhož roku se rozhodla, že půjde na potrat, avšak zákonná lhůta pro podstoupení potratu již uplynula. Po celou dobu těhotenství paní I. tvrdila prvnímu stěžovateli, že je otcem dítěte, a ten proto provedl stavební úpravy v bytě, aby tam mohlo dítě bydlet, a platil ženě výdaje spojené s těhotenstvím.

V průběhu těhotenství paní I. přerušila s prvním stěžovatelem osobní kontakt a nadále s ním komunikovala pouze telefonicky. Sdělila mu, že po návštěvě lékaře

byl termín porodu nově vypočítán na listopadu a později datum opět změnila až na prosinec. První stěžovatel měl však pochyby o pravdivosti těchto údajů, a proto si najal soukromého detektiva, aby ženu našel, a zároveň oznámil policii, že se obává, aby se dítě nestalo předmětem obchodu. Na základě těchto kroků zjistil, že paní I. porodila dne 12. 10. 2010 dceru K., ke které uznal otcovství muž V.

První stěžovatel se proto dne 1. 12. 2010 obrátil na státní zastupitelství a na Národní agenturu na ochranu dětí. Oba orgány provedly šetření a státní zastupitelství věc uzavřelo s tím, že nedošlo ke spáchání trestného činu, a územní ředitelství orgánu sociální ochrany věc uzavřelo s tím, že dítě má u pana V. a jeho ženy zajištěny všechny materiální, citové i výchovné potřeby.

První stěžovatel proto podal dne 22. 12. 2010 návrh na popření otcovství pana V. a na určení svého otcovství k nezletilé. Jeho návrh byl odmítnut dne 15. 7. 2011 pro nedostatek aktivní legitimace. Rozhodnutí bylo potvrzeno odvolacím soudem a následně též kasačním soudem.

Mezitím dne 25. 5. 2011 podalo taktéž státní zastupitelství žádost o zneplatnění uznání otcovství k nezletilé panem V. V reakci pan V. informoval soud, že došlo k osvojení dítěte jeho manželkou. Dne 15. 9. 2011 státní zástupkyně, která věc vyřizovala, vzala návrh zpět a řízení proto bylo dne 22. 6. 2012 zastaveno. Proti tomuto rozhodnutí podalo odvolání státní zastupitelství, avšak odvolací soud i kasační soud rozhodnutí potvrdily a uvedly, že v případě zpětvzetí nelze v řízení pokračovat a nelze brát v úvahu žádné okolnosti případu, včetně zájmu dítěte.

V roce 2015 podal první stěžovatel návrh k soudu na konstatování neplatnosti souhlasného prohlášení o určení otcovství učiněného panem V. a určení jeho vlastního otcovství k nezletilé. Jeho návrh soud dne 10. 6. 2016 odmítl s odůvodněním, že první stěžovatel nemá aktivní legitimaci k podání takového návrhu. Rozhodnutí bylo potvrzeno odvolacím soudem. Kasační stížnost prohlásil kasační stížnost prvního stěžovatele za nepřijatelnou a k jeho námitce, že soudy postupovaly v rozporu s čl. 8 Úmluvy, uvedl, že z judikatury Soudu nelze dovodit, že by z čl. 8 Úmluvy plynula povinnost umožnit putativnímu otci domoci se určení svého otcovství.

Stížnost č. 45522/13

Druhý stěžovatel v letech 2009 až 2010 udržoval vztah s jednou ze svých kolegyní, paní R. Poté, co jejich vztah v březnu roku 2010 skončil, druhý stěžovatel odešel ze zaměstnání a s paní R. přerušil veškerý kontakt. V prosinci roku 2010 se dozvěděl, že porodila syna T. a že otcovství k němu uznal pan S., který byl zapsán do rodného listu.

V následujícím měsíci paní R. umožnila provedení testu DNA, který prokázal, že druhý stěžovatel je otcem nezletilého. Ten proto dne 21. 10. 2011 podal k soudu návrh na popření otcovství pana S. a určení svého otcovství. Jeho návrh byl odmítnut z důvodu nedostatku aktivní legitimace. Rozhodnutí bylo potvrzeno odvolacím soudem. Jeho kasační stížnost, v níž argumentoval zejména čl. 8 Úmluvy, byla prohlášena za nepřijatelnou.

Paní R. se v letech 2012 a 2013 dvakrát obrátila na státní zastupitelství, kde si stěžovala, že ji druhý stěžovatel obtěžuje, a dožadovala se jeho nucené hospitalizace na psychiatrii.

III. KOMPARATIVNÍ STUDIE

36. Shrnutí podstatných závěrů komparativní studie právních řádů členských států je obsaženo v rozsudcích Soudu ve věci Ahrens proti Německu (č. 45071/09, 22. 3. 2012, § 27–28) a Kautzor proti Německu (č. 23338/09, 22. 3. 2012, § 37–39). Vyplyvá z něj, že z 26 států, které byly do studie zahrnuty, 17 povoluje putativnímu otci popřít otcovství založené cestou souhlasného prohlášení o uznání otcovství. V některých případech byla tato možnost limitována určitou lhůtou. V některých zemích, které obecně popření umožňují, nebylo popření možné tehdy, pokud založené právní otcovství odpovídá rodinné a sociální realitě (např. v Německu, viz Ahrens, cit. výše, § 25), nebo tehdy, trval-li rodinný vztah (trvajícím stav) po určitou dobu (např. ve Francii a ve Španělsku). Devět států vůbec možnost putativního otce popřít otcovství založené souhlasným prohlášením nestanoví.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. KE SPOJENÍ STÍŽNOSTÍ

37. S ohledem na podobnosti mezi stížnostmi č. 7949/11 a č. 45522/13, pokud jde o zásadní otázky, které předkládají, Soud dospěl k závěru, že je na místě spojit tyto stížnosti ke společnému projednání.

II. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

38. Stěžovatelé kritizují nemožnost popřít otcovství založené souhlasným prohlášením o určení otcovství k dětem, o nichž se domnívají, že jsou jejich biologickými otci, a nemožnost založit k nim vztah právního otcovství, což považují za porušení jejich práva na respektování soukromého a rodinného života chráněného čl. 8 Úmluvy. Dovolávají se také svého práva na přístup k soudu garantovaného čl. 6 a druhý stěžovatel dále odkazuje také na čl. 13. Soud je toho názoru, že je na místě posoudit vznesené námitky toliko pouze z pohledu čl. 8 Úmluvy, který stanoví, že:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany

pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

A. Podání stran

1. Vláda

39. Vláda v první řadě namítá, že stěžovatelé nevyčerpali veškeré dostupné vnitrostátní prostředky nápravy, které jim byly k dispozici.

40. Pokud jde o prvního stěžovatele, vláda uvádí, že si byl vědom těhotenství matky dítěte a že měl možnost uznat otcovství k dítěti ještě před jeho narozením v souladu s ustanovením čl. 64 odst. 1 zákona o rodině. Je toho názoru, že první stěžovatel měl dále možnost uznat otcovství také po narození dítěte, dokud tak ne učinil jiný muž. Dodává, že za předpokladu, že by matka uznání otcovství bránila, měl možnost obrátit se na soud.

41. Pokud jde o druhého stěžovatele, vláda zdůrazňuje, že měl možnost se obrátit na územní ředitelství orgánu sociální pomoci nebo na státní zastupitelství a tyto orgány mohly následně podat žalobu na popření otcovství z důvodu lživého prohlášení o otcovství. Připomíná přitom, že tyto orgány musí při výkonu svých pravomocí chránit nejlepší zájem dítěte a spravedlivou rovnováhu mezi zájmy nezletilého dítěte a putativního otce.

42. Vláda dále uvádí, že vztah mezi stěžovateli a dětmi, o nichž tvrdí, že jsou jejich biologickými otci, nemůže být kvalifikován jako „rodinný život“ ve smyslu čl. 8 Úmluvy. Podle něj nebyl příbuzenský vztah ani v jednom z případů založen a stěžovatelé ani nežijí s matkami dětí a nemají žádný kontakt s dětmi. Jakkoliv vláda připouští, že možnost muže uznat otcovství ke svému biologickému dítěti spadá do rozsahu práva na soukromý život, vláda zdůrazňuje, že v těchto případech byla zachována spravedlivá rovnováha mezi zájmy stěžovatelů a ostatních zúčastněných osob. Uvádí, že státy požívají širokého prostoru pro uvážení, pokud jde o právní úpravu otázek spojených s příbuzenstvím a osobním statutem. Dodává, že národní právní řád omezuje možnost popřít právní vztah příbuzenství tak, že stanoví lhůty pro popření otcovství a okruh osob, které se mohou popření domáhat, a to v souladu s nejlepším zájmem dítěte a zájmem na stabilitě rodinných poměrů.

43. Vláda připomíná svou argumentaci předloženou ve vztahu k námitce nevyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy. Zdůrazňuje, že první stěžovatel měl možnost provést prohlášení o určení otcovství, které by nepodléhalo souhlasu matky, již před narozením dítěte, a to na rozdíl od situace otce ve věci Rózaňski proti Polsku (č. 55339/00, 18. 5. 2006), v níž Soud shledal porušení čl. 8 Úmluvy. Upřesňuje, že v případě, že by matka s uznáním otcovství nesouhlasila, měl stěžovatel možnost podat návrh na určení otcovství k soudu. Pokud tedy stěžovatel opomněl závčas uznat otcovství k dítěti, sám se dostal do situace, na kterou si stěžuje. Vláda

uvádí, že stěžovatel si mimo jiné nenechal vyhotovit test otcovství a jeho tvrzení ohledně jeho biologického rodičovství tak nejsou nikterak prokázána.

44. Pokud jde o druhého stěžovatele, vláda uvádí, že taktéž opomněl provést prohlášení o určení otcovství před narozením dítěte a že v případě nesouhlasu matky s uznáním otcovství mohl také on podat návrh na určení otcovství k soudu. Uprěšňuje, že tvrzení druhého stěžovatele, že si nebyl vědom těhotenství matky dítěte, nebylo v řízení nikterak prokázáno. Dále uvádí, že druhý stěžovatel měl možnost obrátit se buďto na orgán sociální pomoci, nebo na státní zastupitelství, tedy na orgány, které mají možnost podat návrh na zneplatnění sporného určení otcovství podle čl. 66 odst. 5 zákona o rodině. Na druhou stranu návrh stěžovatele na určení otcovství, který podal k soudu, aniž by však předtím bylo zneplatněno určení otcovství jiného muže, byl od počátku odsouzen k neúspěchu a byl proto správně odmítnut soudy, neboť stěžovatel nebyl osobou oprávněnou podat takový návrh podle čl. 71 zákona o rodině.

2. První stěžovatel (stížnost č. 7949/11)

45. První stěžovatel ve své replice k vyjádření vlády uvedl, že v Bulharsku není běžné uznávat otcovství k dítěti před jeho narozením, neboť tato možnost je předvídána spíše pro případy, kdy je otec například vážně nemocen a je tedy třeba zajistit určení otcovství k ještě nenarozenému dítěti. Dodává, že nemohl rozumně předvídat události, které následovaly, a neměl tak důvod podniknout kroky k uznání otcovství před narozením dítěte. Uvádí, že v každém případě, i kdyby byl otcovství uznan předvídaným způsobem, bylo by pro matku dítěte snadné za použití příslušných ustanovení zákona o rodině bránit takovému uznání a zároveň umožnit uznání otcovství jinému muži, což by ve svém důsledku vedlo ke stejné situaci.

46. Jádrem stížnosti prvního stěžovatele je námitka, že ustanovení národního právního řádu mu znemožňují založit první vztah otcovství a rozvíjet vztah s dítětem, o němž se domnívá, že je jeho biologickým otcem. Přitom dodává, že mu nemůže být dána k tíži neexistence kontaktů s dítětem a nemůže být z tohoto důvodu vyloučeno použití čl. 8 Úmluvy, neboť právě nemožnost kontaktu s dítětem je předmětem jeho stížnosti k Soudu.

47. První stěžovatel zdůrazňuje, že stát nezachoval spravedlivou rovnováhu mezi jednotlivými zájmy, které jsou zde ve hře, neboť předmětná ustanovení národního právního řádu automaticky privilegují již učiněné uznání otcovství na úkor možnosti biologického otce uznat otcovství. Podle jeho názoru nic nemožňuje učinit závěr o tom, že by taková situace chránila nejlepší zájem dítěte. Možnost stěžovatele založit vztah právního otcovství by totiž dítě neochuzovala o příbuzenský vztah, ale právě naopak, a bylo by v zájmu dítěte znát svého biologického otce a být jím vychováváno. Nadto se první stěžovatel domnívá, že současná právní úprava ponechává prostor pro zneužívající jednání ze strany matky, která chce zamezit biologickému otci v založení právního vztahu otcov-

ství, nebo ze strany třetích osob, které využijí postup uznání otcovství, aby tak obešly proces osvojení.

48. První stěžovatel uvádí, že systém, který zbavuje biologického otce jakékoliv možnosti založit právní vztah příbuzenství k dítěti, nemůže být považován za odůvodněný. Tvrdí, že možnost státního zastupitelství a územního ředitelství orgánu sociální pomoci popírat otcovství nemůže být považována za dostatečnou pro konstatování naplnění závazků státu podle čl. 8 Úmluvy, neboť tento prostředek nápravy není přímo dostupný tomu, kdo tvrdí, že je biologickým otcem. Upřesňuje přitom, že podání návrhu je plně v diskreci těchto orgánů a že neexistuje žádná právní úprava, která by stanovila způsob, jakým má být tato diskreční pravomoc vykonávána. Uvádí, že on sám se na státní zastupitelství obrátil, nicméně to se rozhodlo jeho případem nezabývat, aniž by mu poskytlo jakékoliv odůvodnění a aniž by vzalo v úvahu jeho zájmy.

3. Druhý stěžovatel (stížnost č. 45522/13)

49. Druhý stěžovatel uvádí, že zamýšlel popřít založené otcovství, ale že jeho návrh soudu byl odmítnut jako nepřijatelný pro nedostatek aktivní legitimace. Pokud jde o možnost, předestřenu vládou jakožto nevyužitý prostředek nápravy, obrátit se na územní ředitelství orgánu sociální pomoci nebo státní zastupitelství s požadavkem na podání návrhu na zneplatnění uznání otcovství, uvádí, že takový návrh nepředstavuje účelný prostředek nápravy, neboť mu není přímo dostupný a závisí na diskrečním rozhodnutí těchto orgánů, zda se rozhodnou takový návrh podat nebo nikoliv. Nadto uvádí, že tyto orgány nemají pravomoc jednat jménem putativního otce dítěte nebo hájit jeho zájmy a že mohou hájit pouze zájmy dítěte a dodržování zákonů. Dodává, že provedení tohoto procesu je navíc v praxi náročné a že lhůta pouhý jeden rok od prohlášení o uznání otcovství a nikoliv od vydání rodného listu ponechává biologickému otci jen velmi málo času na jednání.

50. Druhý stěžovatel dále uvádí, že neexistence jeho společného života s matkou dítěte nevyklučuje existenci rodinného pouta s dítětem, o němž se domnívá, že je jeho biologickým otcem a které proto požívá ochrany podle čl. 8 Úmluvy. Uvádí, že národní právní řád, který nestanoví žádnou možnost popřít uznané otcovství a založit právní vztah otcovství a to i přesto, že byl vyhotoven test, který otcovství prokazuje, jej nejen zbavuje možnosti založit právní vztah příbuzenství k dítěti, ale také možnosti být s dítětem v kontaktu a mít s ním jakýkoliv vztah, protože matka dítěte odmítá jakékoliv jeho snahy v tomto směru. Stěžovatel dodává, že dítě je momentálně vychováváno svou matkou, muž, který je jeho právním otcem, o něj nejvíce zájem, avšak jeho otcovství brání založení právního vztahu se skutečným otcem a navázání jakéhokoliv vztahu mezi stěžovatelem a nezletilým dítětem.

B. Posouzení Soudem

1. K přijatelnosti

51. Soud konstatuje, že námitka nevyčerpání domácích prostředků nápravy vznesená vládou je úzce spojena se samotným jádrem stížností stěžovatelů podle čl. 8 Úmluvy, když namítají, že jim domácí právní řád neumožňuje založit právní vztah otcovství. Je tedy vhodné zabývat se touto námitkou společně se samotným jádrem stížnosti.

52. Konstatuje, že stížnosti nejsou zjevně neopodstatněné ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy a že netrpí ani žádnou jinou vadou, pro které by byly nepřijatelné, Soud je prohlašuje za přijatelné.

2. K důvodnosti námitek

a) K aplikovatelnosti čl. 8 Úmluvy a k existenci zásahu do výkonu práv chráněných tímto ustanovením

53. Soud poznamenává, že stěžovatelé namítají porušení jejich práva na respektování soukromého a rodinného života. S přihlédnutím k okolnostem případu je Soud toho názoru, že je nezbytné nejprve vyřešit otázku, zda lze v této věci aplikovat čl. 8.

54. Připomíná, že pojem „rodinný život“ nezahrnuje pouze vztahy založené na manželství a může zahrnovat také faktické rodinné vazby osob žijících mimo manželství (Kroon a ostatní proti Belgii, stížnost č. 18535/91, 27. 10. 1994, § 30). Pokud to okolnosti odůvodňují, tento pojem může zahrnovat nejen již existující rodinný život, ale též vztah, který se může vytvořit mezi dítětem narozeným mimo manželství a jeho otcem. V těchto případech je třeba vzít v úvahu povahu vztahu mezi rodiči a také zájem a pouto otce k dítěti před i po jeho narození (Nylund proti Finsku, č. 27110/95, 29. 6. 1999; Anayo proti Německu, č. 20578/07, 21. 12. 2010, § 57; a Ahrens, cit. výše, § 58).

55. Pokud jde o projednávané věci, Soud připomíná, že první stěžovatel tvrdí, že po určitou dobu žil s matkou dítěte v době jejího těhotenství a byl připraven se o dítě, o němž tvrdí, že je jeho otcem, postarat po jeho narození. Poté, co bylo dítě svěřeno do péče rodiny otce, který k němu uznal své otcovství, neměl již stěžovatel možnost udržovat s dítětem jakékoliv citové vztahy. Pokud jde o druhého stěžovatele, Soud shledal, že tvrdí, že o těhotenství matky nevěděl a že se o dítěti dozvěděl teprve po jeho narození. Stěžovatel také neměl možnost se s dítětem stýkat, i když měl možnost vyhotovit test DNA, který jeho biologické otcovství prokazuje. Za těchto okolností je Soud toho názoru, že vztahy mezi stěžovateli a dětmi nejsou takové kvality, aby bylo možno konstatovat existenci rodinného života ve smyslu čl. 8 odst. 1 Úmluvy (viz shodně Nylund, cit. výše; Ahrens, cit. výše, § 59; a Marinis proti Řecku, č. 3004/10, 9. 10. 2014, § 57).

56. Soud připomíná nicméně, že čl. 8 Úmluvy chrání nejen rodinný život, ale také život soukromý. Proto při několika příležitostech konstatoval, že postup uznávání nebo popírání otcovství se dotýká „soukromého života“, ve smyslu předmětného ustanovení, otce, neboť představuje významný aspekt identity člověka (Rasmussen proti Dánsku, č. 8777/79, 28. 11. 1984, § 33; Ahrens, cit. výše, § 60; Nylund, cit. výše; a Yildirim proti Rakousku, č. 34308/96, 19. 10. 1999). Soud nevidí žádný důvod, proč se od tohoto závěru odchýlit, a dospěl proto k závěru, že situace stěžovatelů spadá do rozsahu č. 8.

57. Soud se tedy musí dále zabývat otázkou, zda nemožnost stěžovatelů domoci se uznání jejich otcovství vyústila v nedostatek respektu k jejich soukromému životu ve smyslu předmětného ustanovení.

58. Soud přitom připomíná, že pokud má čl. 8 Úmluvy především za cíl chránit jednotlivce proti neoprávněným zásahům veřejné moci, k těmto negativním závazkům se mohou přidat také závazky pozitivní, které jsou nezbytné pro efektivní zajištění respektování soukromého života. Hranice mezi pozitivními a negativními závazky státu plynoucími z tohoto ustanovení nelze přesně určit. Nicméně aplikované principy jsou v obou případech obdobné. V obou případech je třeba přihlížet ke spravedlivé rovnováze mezi protichůdnými zájmy jednotlivce a společnosti jako celku; taktéž v obou případech poživá stát jistého prostoru pro uvážení (Kroon a ostatní, cit. výše, § 31; Mizzi proti Maltě, č. 26111/02, 12. 1. 2006, § 105-106; Rózański, cit. výše, § 60–61; a Nylund, cit. výše).

b) K dodržení článku 8 Úmluvy

59. Pokud jde o rozsah prostor pro uvážení, který musí být poskytnut státu ve věcech týkajících se otázek spojených s čl. 8, je třeba vzít v úvahu hned několik faktorů. Pokud se jedná o zvlášť významný aspekt samotné existence nebo identity jednotlivce, prostor pro uvážení ponechaný státu je omezený. Na druhou stranu pokud neexistuje konsensus mezi smluvními státy Rady Evropy, pokud jde o význam zájmu, který je ve hře nebo pokud jde o vhodné prostředky jeho ochrany, zejména pak tehdy pokud jde o případ, který vyvolává citlivé morální a etické otázky, prostor pro uvážení ponechaný státu je širší. Nadto prostor pro uvážení je obvykle široký, pokud stát musí vyvažovat jednotlivé protichůdné soukromé a veřejné zájmy nebo více práv chráněných Úmluvou (S. H. a ostatní proti Rakousku [VS], č. 57813/00, 3. 11. 2011, § 94 a tam citovaná rozhodnutí; dále též Ahrens, cit. výše, § 68; A. L. proti Polsku, č. 28609/08, 18. 2. 2014, § 68 a Mandet proti Francii, č. 30955/12, 14. 1. 2016, § 52). Soud dále dospěl k závěru, že státy poživají rozsáhlejšího prostoru pro uvážení v případech, kdy jde o určení právního statusu dítěte, než v případech, kdy jde o otázky kontaktu mezi dítětem a rodičem (Ahrens, cit. výše, § 70; A. L. proti Polsku, cit. výše, § 68; a Krisztián Barnabás Tóth proti Maďarsku, č. 48494/06, 12. 2. 2013, § 37).

60. Pokud jde o existenci konsenzu mezi smluvními státy, vyplývá z komparativní studie, kterou má Soud k dispozici, že většina států (17 z 26) zahrnutých do studie provedené v roce 2012 povoluje, někdy však pouze za stanovených podmínek, osobě, která tvrdí, že je biologickým otcem dítěte, popřít dříve uznáním založený právní vztah příbuzenství, zatímco pouze devět států takové popření neumožňuje (§ 36 výše). Soud poznamenává, že studie byla provedena v roce 2012 a že právní úprava v některých státech se mohla v mezičase změnit. Nicméně i přesto lze konstatovat, že většina států sice umožňuje popření otcovství založeného souhlasným prohlášením, nicméně konsenzus v této otázce neexistuje, a tedy není na místě omezovat prostor státu pro uvážení. Z výše uvedených okolností vyplývá (viz § 59–60), že stát měl v této věci široký prostor pro uvážení.

61. Nicméně ani v takovém případě volba účinná státem neuniká zcela kontrole Soudu. Ten musí posoudit, ve světle všech okolností případu, důvody, které stát vedl k přijetí konkrétního řešení, a prošetřit, zda byla zachována spravedlivá rovnováha mezi protichůdnými zájmy. Musí proto přihlédnout k základnímu principu, podle kterého vždy, když se jedná o situaci dítěte, jeho nejlepší zájem musí být předním hlediskem (Mandet, cit. výše, § 53; Mennesson proti Francii, č. 65192/11, 26. 6. 2014, § 81; a Krisztián Barnabás Tóth, cit. výše, § 32). Soud nemá zároveň za úkol suplovat národní orgány při výkonu jejich funkcí, neboť tyto orgány mají přímý kontakt s jednotlivými osobami zúčastněnými na řízení. Náleží mu pouze hodnotit rozhodnutí vydaná těmito orgány v rámci jejich pravomocí z pohledu relevantních ustanovení Úmluvy (viz výše citovaná rozhodnutí Ahrens, § 64; Marinis, § 61; a A. L. proti Polsku, § 66).

62. Soud již v minulosti rozhodl, že je povinností státu zvažovat, zda je v zájmu dítěte, aby mohlo rozvíjet vztah se svými biologickým otcem, a to například prostřednictvím práva styku. Biologický otec by neměl být zcela vyloučen z možnosti založit své otcovství a neměl by být zcela vyloučen ze života dítěte, ledaže by byly dány závažné důvody související s nejlepším zájmem dítěte. To však nutně neznamená, že by měl stát povinnost povolit putativnímu otci popřít právní otcovství jiného muže (Kautzor, cit. výše, § 76–77; a Ahrens, cit. výše, § 74). Nicméně nemožnost muže, který o sobě tvrdí, že je biologickým otcem dítěte, založit k dítěti vztah otcovství pouze z toho důvodu, že otcovství k dítěti již uznal jiný muž, byla již v minulosti prohlášena za rozpornou s čl. 8 (Rózaňski, cit. výše, §79). Ve věci Rózaňski Soud uvedl, že skutečnost, že orgány disponují pravomocí uvážít, zda zahájí řízení o popření uznaného otcovství, nelze samu o sobě kritizovat. Nicméně v této věci vedla Soud skutečnost, že otec neměl přímý přístup k procesu, jehož prostřednictvím se lze domoci určení otcovství, a skutečnost, že neexistovala ani rámcová úprava způsobu, jímž má být diskreční pravomoc orgánů popřít otcovství vykonávána ve spojení se způsobem, jakým byly projednány opakované návrhy stěžovatele na popření otcovství, k závěru, že došlo k porušení čl. 8 (Rózaňski, cit. výše, § 75–79).

63. V jiných věcech Soud dospěl k závěru, že pokud orgány odmítly zabývat se návrhy na určení otcovství stěžovatele, nedošlo k porušení spravedlivé rovnováhy a nedošlo tak k porušení čl. 8 tehdy, bylo-li odmítnutí odůvodněno nejen skutečností, že k dítěti již bylo otcovství určeno na základě souhlasného prohlášení nebo v souladu se zákonnou domněnkou otcovství, ale dále též existencí sociálních a rodinných vazeb mezi dítětem a jeho právním otcem a matkou (viz výše citovaná rozhodnutí Ahrens, § 74; Kautzor, § 77; Marinis, § 77), anebo posouzením domácích soudů, že by v konkrétním věci nebylo určení otcovství v zájmu dítěte (Nylund, cit. výše; a Krisztián Barnabas Tóth, cit. výše, § 33). Ve všech těchto věcech Soud zdůraznil, že zákaz, aby biologický otec dosáhl určení otcovství ke svému dítěti, nebyl absolutní a že národní právní řády stanovily podmínky, za kterých popření otcovství bylo možné, například tehdy, pokud právní stav nekorespondoval se sociální a rodinnou realitou (viz výše citovaná rozhodnutí Ahrens a Kautzor), nebo tehdy, měl-li biologický otec v době početí dítěte trvalý vztah s matkou dítěte, která v této době přerušila soužití s právním otcem dítěte (Marinis, cit. výše, § 30 a 70). Soud vzal dále v úvahu, že rozhodovací proces, který vedl k takovému zákazu, se vyznačoval určitými zárukami, jako například že došlo k posouzení konkrétních okolností případu příslušnými orgány, že byly vyvažovány jednotlivé zájmy, které byly ve hře, a zejména že byl vzat v potaz nejlepší zájem dítěte a že měl stěžovatel možnost vysvětlit svůj postoj a objasnit svou osobní situaci (Ahrens, cit. výše, § 76–80; a Krisztián Barnabás Tóth, cit. výše, § 33–36).

64. V projednávané věci Soud konstatuje, že národní právo nestanoví žádnou možnost, jak by mohl muž, který tvrdí, že je biologickým otcem dítěte, k němuž bylo již otcovství určeno souhlasným prohlášením, přímo popřít uznané otcovství jiného muže nebo se domoci určení svého otcovství k dítěti. Z tohoto zákazu přitom zřejmě neexistuje výjimka. Soud shledal, že jakkoliv nedávné rozhodnutí kasačního soudu zřejmě naznačuje, že by bylo možné přímo podat návrh podle čl. 8 Úmluvy, žádný příklad podání takového návrhu není Soudu znám a obdobný návrh podaný prvním stěžovatelem v roce 2015 byl prohlášen za nepřijatelný (§ 14, 31 a 32 výše).

65. Soud zdůrazňuje, že zákaz, který národní právní řád stanoví, byl také v případě stěžovatelů uplatněn, neboť národní soudy odmítly návrhy stěžovatelů z důvodu nedostatku aktivní legitimace. Při odmítnutí těchto návrhů na základě relevantní ustanovení zákona o rodině vzaly národní soudy v úvahu toliko pouze skutečnost, že k dětem již uznali otcovství jiní muži. V průběhu řízení nebyly nikterak zohledněny konkrétní okolnosti každého z případů ani situace účastníků řízení – dítěte, matky, právního otce a putativního otce (§ 11, 14 a 18 výše, viz Rózański, cit. výše, § 77).

66. Soud shledal, že bulharské právo stanoví, že státní zástupce nebo územní ředitelství orgánu sociální pomoci mohou podat návrh na popření otcovství určeného souhlasným prohlášením, který může vyústit v zneplatnění takového prohlášení, pokud takto založený právní stav nekoresponduje s biologickou realitou (čl. 66 odst. 5 zákona o rodině). Ani zákon o rodině, ani žádný jiný normativní akt nespécifikuje, za

jakých okolností mají orgány této pravomoci využít; vyplývá nicméně z judikatury a z vyjádření Kanceláře sociální pomoci, že takový návrh podle čl. 66 odst. 5 zákona o rodině je podán tehdy, existuje-li podezření, že k uznání otcovství došlo za účelem obcházení právních úpravy osvojení nebo v případě ohrožení dítěte (§ 27 výše).

67. Soud vzal v potaz existenci této možnosti, která se zdá být v praxi skutečně užívána, ale připomíná, že podání takového návrhu nebylo stěžovatelům přímo dostupné: jeho využití závisí na rozhodnutí veřejných orgánů – státního zastupitelství nebo orgánu sociální pomoci – které disponují diskreční pravomocí takového prostředku využít nebo nikoliv. Nadto neexistuje žádná veřejně přístupná úprava, která by stanovila, ve kterých případech tyto orgány mohou nebo musí toto své právo využít, a jaký je další postup (viz Rózański, cit. výše, § 73 a 76). Muž, který tvrdí, že je biologickým rodičem dítěte se jistě může na tyto orgány obrátit a požádat je o podání zmíněného návrhu. Tyto orgány nemají nicméně žádnou právní povinnost jeho žádost vyslyšet (jakkoliv to může být provedeno v rámci sociálního šetření) nebo své rozhodnutí návrh nepodat jakkoliv odůvodnit. Nadto případné odmítnutí podat takový návrh nepodléhá soudnímu přezkumu.

68. Nadto orgány při svém rozhodnutí, zda návrh podají či nikoliv, nejsou povinny vážít jednotlivé zájmy, které jsou ve hře. Jakkoliv se zřejmě zabývají tím, zda je podání návrhu v zájmu dítěte, zejména v případě ohrožení zdraví či blaha dítěte nebo v případě, že došlo k obcházení legislativy upravující osvojení, nezdá se, že by jakkoliv zvažovaly také další oprávněné zájmy, zejména zájmy biologického otce.

69. Cílem případného návrhu nadto není určení otcovství biologického otce dítěte, ale pouze zneplatnění určení otcovství souhlasným prohlášením; tento návrh je přitom zřejmě vnímán jako krajní prostředek použitelný pouze v mimořádných situacích, kdy je ohroženo respektování platné právní úpravy nebo kdy dochází k ohrožení dítěte, a nikoliv tehdy, kdy jde o pouhý spor o určení otcovství. Z těchto důvodů tento prostředek nápravy nemůže být zřejmě použit v případě druhého stěžovatele (§ 16-19 výše).

70. Pokud jde o prvního stěžovatele, návrh na zneplatnění uznání otcovství byl státním zástupcem na návrh stěžovatele podán, Soud nicméně zdůrazňuje, že řízení bylo skončeno poté, co státní zástupkyně vzala svůj návrh zpět, a to aniž by jakkoliv své zpětvzetí zdůvodnila, aniž by soudy měly možnost posoudit oprávněné zájmy, které jsou ve hře, a aniž by měl stěžovatel možnost vyjádřit nesouhlas se zpětvzetím nebo se proti rozhodnutí odvolat (§ 12–13 výše).

71. Z toho plyne, že možnost obrátit se na státní zastupitelství nebo na územní ředitelství orgánu sociální pomoci za účelem dosažení podání návrhu na zneplatnění určení otcovství příslušnými orgány podle čl. 66 odst. 5 zákona o rodině nemůže být považována za efektivní prostředek nápravy způsobilý zhojit situaci, na kterou si stěžovatelé stěžují.

72. Pokud jde o argument vlády, že stěžovatelé měli možnost uznat otcovství k dětem ještě před jejich narozením, Soud poznamenává, že čl. 64 zákona o rodině skutečně umožňuje uvedeným způsobem uznat rodičovství k dítěti, a to od jeho

početí. Vzal nicméně v úvahu také argumenty stěžovatelů, že to ve skutečnosti není vždy skutečně možné – druhý stěžovatel si pravděpodobně nebyl těhotenství matky dítěte vůbec vědom – a že každopádně nejde v Bulharsku o obvyklou praxi.

73. Soud nadto shledal, že i v případě, že by došlo k takovému uznání, má matka možnost zabránit jeho právním důsledkům, pokud pouhým prohlášením projeví s uznáním otcovství nesouhlas (§ 21 výše). Pokud následně matka udělí souhlas s uznáním otcovství učiněným jiným mužem (§ 22 výše) předtím, než stihne první muž podat k soudu návrh na určení otcovství, dostane se tento muž, a to i tehdy, je-li skutečně biologickým otcem dítěte, do shodné situace, v jaké jsou nyní stěžovatelé, tedy do situace, kdy nebude mít žádnou možnost, jak se domoci svého otcovství. Z těchto důvodů se možnost učinit prohlášení o určení otcovství, tak jak navrhuje vláda, nezdá být efektivním prostředkem založení právního otcovství v případě nesouhlasu matky.

74. Za těchto okolností nemůže Soud stěžovatelům dávat k tíži, že před narozením dítěte prohlášení o uznání otcovství k dítěti neučinili. A nadto zdůrazňuje, že v obou případech stěžovatelé činili kroky k určení otcovství již od okamžiku, kdy se o narození dětí dozvěděli.

75. Z výše uvedeného tedy plyne, že stěžovatelé neměli žádnou efektivní možnost popření příbuzenského vztahu založeného uznáním a ani žádnou možnost založení vlastního otcovství k dítěti. Soud konstatuje, že tato situace je důsledkem rozhodnutí bulharského zákonodárce, jehož cílem bylo zajistit stabilitu rodinných vztahů a privilegiovat již existující příbuzenské vztahy před možností dosáhnout právního uznání biologického otcovství. Jakkoliv je pochopitelné, že národní orgány braly v potaz skutečnost, že dítě již má právního otce, Soud je toho názoru, že bylo nezbytné vzít v úvahu také další okolnosti případu. Zdůrazňuje přitom, že při odmítnutí návrhů podaných stěžovateli podle příslušných právních předpisů národní soudy zdůvodnily svá rozhodnutí výhradně tím, že k dětem již uznali otcovství jiní muži, aniž by však vzaly v úvahu další okolnosti každého z případů a situaci konkrétních účastníků řízení – dítěte, matky, právního otce a putativního otce (viz Rózaňski, cit. výše, § 77).

76. Za těchto okolností Soud dospěl k závěru, že i přes široký prostor k uvážení, který měl stát k dispozici, nebylo respektováno právo stěžovatelů na respektování soukromého života. Proto odmítl námitky vznesené vládou a uzavřel, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

III. POUŽITÍ ČLÁNKŮ 46 A 41 ÚMLUVY

A. Použití článku 46 Úmluvy

77. Relevantní části ustanovení čl. 46 Úmluvy zní:

„1. Vysoké smluvní strany se zavazují, že se budou řídit konečným rozsudkem Soudu ve všech případech, jichž jsou stranami.

2. Konečný rozsudek Soudu se doručuje Výboru ministrů, který dohlíží na jeho výkon.“

78. První stěžovatel žádá Soud, aby předestřel vládě, jaká opatření je nutné přijmout při výkonu rozhodnutí v souladu s čl. 46. Domnívá se, že individuální opatření, která by měla být přijata, by měla umožnit znovuootevření řízení o jeho návrhu na popření otcovství V. a na určení jeho otcovství. Pokud jde o obecná opatření, navrhuje, aby byl zákon o rodině upraven takovým způsobem, aby umožnil popření otcovství uznaného třetí osobou, existuje-li na tom legitimní zájem, například znovuzavedením možnosti, která existovala ve starším zákoně o rodině, který byl účinný do roku 2009.

79. Soud připomíná, že podle čl. 46 Úmluvy mají smluvní strany povinnost podřídit se pravomocným rozsudkům vydaným Soudem v řízeních, jejichž byly účastníky, a Výbor ministrů Rady Evropy je pověřen na výkon těchto rozsudků dohlížet. Je na státu, jehož porušení Úmluvy bylo Soudem shledáno, aby si pod dohledem Výboru ministrů zvolil, jakými prostředky docílí změn ve svém právním řádu, aby dostal svých závazků podle čl. 46 Úmluvy. Aby Soud pomohl státu naplnit tyto závazky v souladu s citovaným ustanovením, může státu předestřít, jaký druh opatření, individuálních a/nebo obecných, by mohl přijmout, aby tak ukončil nežádoucí situaci (viz, mimo jiné, Stanev proti Bulharsku [VS], č. 36760/06, 17. 1. 2012, § 254–255).

80. V projednávané věci Soud připomíná, že dospěl k závěru, že byl porušen čl. 8 Úmluvy proto, že stěžovatelé neměli podle národního právního řádu žádnou možnost, jak docílit právního uznání jejich biologického otcovství, a to pouze z toho důvodu, že k dítěti již uznal otcovství jiný muž, a to aniž by došlo k posouzení proporcionality takového zásahu nebo k vyvažování protichůdných zájmů, které jsou ve hře. Soud uvádí, že pokud jde o natolik citlivou záležitost, jakou je přibuzenství a vztah mezi rodiči a malými dětmi, národní orgány, které mají s těmito jednotlivci přímý kontakt, mají lepší pozici pro to, aby zhodnotily všechny zájmy, které jsou ve hře. Poznává přitom, že novelizace zákona o rodině, která by rozšířila možnost popírat rodičovství založené souhlasným prohlášením, především na osobu, která tvrdí, že je biologickým otcem dítěte, je již připravována (§ 35 výše). Za těchto okolností se Soud domnívá, že národní orgány ve spolupráci s Výborem ministrů mají lepší pozici pro rozhodnutí o konkrétních obecných i individuálních opatřeních, která budou přijata za účelem výkonu tohoto rozsudku.

(...)

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. *Rozhoduje* o spojení stížností;
2. *Spojuje* námitku nevyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy vznesenou vládou ke společnému projednání s důvodností žaloby;
3. *Prohlašuje* stížnosti za přijatelné;
4. *Rozhoduje*, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy a odmítá námitky vlády;

(...).

(Zpracovala Mgr. Martina Grochová)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

VELKÝ SENÁT

24. ledna 2017

VĚC PARADISO A CAMPANELLI PROTI ITÁLII

(rozsudek ve věci Donatina Paradiso a Giovanni Campanelli proti Itálii,
stížnost č. 25358/12)

Dotčený článek Úmluvy:

čl. 8

Odkazy na českou právní úpravu:

zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů,

§ 794–854 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

čl. 32 a 36 Listiny základních práv a svobod

Klíčová slova:

právo na respektování rodinného života – právo na respektování soukromého života – **surogátní mateřství** – náhradní mateřství – rodičovství

Autorský komentář:

Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva se může zdát nepřiměřeně přísný, a to zejména ve vztahu k dítěti, které si již ke stěžovatelům vytvořilo vztah. A jakkoliv se národní soudy zabývaly okolností, zda takové odloučení nezpůsobí dítěti nenapravitelné trauma, a dospěly k závěru, že nikoliv, nelze popřít, že půjde o situaci pro dítě zátěžovou. Zpřetrhání faktických vazeb pro dítě bude nezbytně újmou, se kterou se bude muset vyrovnat, a to nehladě na skutečnost, že intenzita faktických vazeb nebyla dostatečná pro konstatování existence faktického rodinného života. Nadto bylo prokázáno, že stěžovatelé byli dobrými rodiči, o dítě se vzorně starali a poskytovali mu veškerou potřebnou péči a podporu. A přestože samotné dítě nebylo v projednávané věci stěžovatelem, nelze od dopadu přijatých opatření na dítě zcela odhlédnout, a to zejména s ohledem na čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

Soud však v projednávané věci považoval za mimořádně důležité, že případná aprobace již vzniklého faktického vztahu mezi stěžovatelem a dítětem, a to případně i dodatečným osvojením v souladu s italským právem, by vyslala mylný signál, že lze obcházet národní předpisy, které chrání významné hodnoty. Italské právní předpisy o osvojení a asistované reprodukci totiž mají předně zabránit obchodování s dětmi, což je záležitost mimořádně závažná. Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva tedy nese zejména to poselství, že nelze zneužívat skutečnost, že faktické citové vazby jsou považovány soudobou judikaturou za

natolik důležité, že mohou leckdy převážit i nad biologickou realitou, k obcházení národních předpisů chránících významné hodnoty.

V českém právním řádu není náhradní mateřství ani výslovně zakázáno, není však ani výslovně upraveno, s výjimkou zmínky v ustanovení § 804 občanského zákoníku. Lze tedy dovodit, že jeho případná realizace musí respektovat platné obecné předpisy o asistované reprodukci a o osvojení. Z tohoto pohledu by uznání rodičovství, založeného za obdobných okolností jako v této věci v zahraničí, bylo v České republice taktéž problematické. S ohledem na rozmach tzv. „reprodukční turistiky“ přitom není vyloučeno, že budou do podobné pozice postaveny také české orgány. Proto může být rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva do budoucna důležitý také z pohledu české právní praxe.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovateli jsou manželé, kteří se neúspěšně pokoušeli o početí dítěte přirozenou cestou. Následně požádali o osvojení dítěte a čekali na vhodné dítě k osvojení. Následně se rozhodli uzavřít v Rusku surogátní dohodu. Oplození surogátní matky mělo být provedeno za využití dárcovských vajíček a spermatu druhého stěžovatele. Dítě se narodilo dne 27. 2. 2011, surogátní matka se téhož dne všech práv k dítěti vzdala. Dne 10. 3. 2011 byli stěžovatelé zapsáni v matrice v Moskvě jako rodiče dítěte a byl jim vydán rodný list dítěte. Dne 29. 4. 2011 navštívila první stěžovatelka italský konzulát, kdy jí byly vydány doklady potřebné pro vycestování dítěte do Itálie. Dne 30. 4. 2011 přijela první stěžovatelka s dítětem do Itálie. Dne 2. 5. 2011 kontaktoval italský konzulát soud pro nezletilé v Campobasso a uvedl, že informace v rodném listě nezletilého byly nepravdivé. O několik dní později požádal druhý stěžovatel o registraci rodného listu dítěte v Itálii.

Dne 5. 5. 2011 bylo vůči stěžovatelům zahájeno trestní stíhání pro spáchání trestného činu padělání úředních dokumentů. Zároveň bylo zahájeno řízení o osvojitelnosti nezletilého.

Dne 16. 5. 2011 byl dítěti ustanoven poručník a ten požádal o zbavení stěžovatelů rodičovské odpovědnosti.

Dne 7. 7. 2011 bylo druhému stěžovateli nařízeno, aby se podrobil testu DNA. Testy byly vykonány dne 1. 8. 2011 a bylo zjištěno, že mezi ním a dítětem neexistuje biologická vazba.

Dne 4. 8. 2011 byla zamítnuta žádost o registraci rodného listu nezletilého.

Rozhodnutím soudu pro nezletilé v Campobasso ze dne 20. 10. 2011 bylo dítě odebráno z péče stěžovatelů a umístěno v dětském domově. Soud pro nezletilé shledal, že dítě bude sice oddělením od stěžovatelů trpět, nicméně s ohledem na krátký časový úsek, který s nimi strávilo, a jeho nízký věk nepovažoval toto trauma za nenapravitelné. Uvedl, že by mělo být neprodleně započato s vyhledáním nové rodiny, aby došlo ke zmírnění traumatu. Zohlednil také skutečnost, že stěžovatelé obešli zákon o osvojení

i zákon o asistované reprodukci a vyjádřil pochybnosti o jejich citových a výchovných schopnostech. Rozhodnutí potvrdil dne 28. 2. 2012 odvolací soud v Campobassu, který shledal, že dítě musí být ve smyslu zákona o osvojení považováno za opuštěné.

Dítě bylo umístěno v dětském domově po dobu 15 měsíců, místo zůstalo stěžovatelům utajeno a veškerý kontakt mezi nimi a dítětem byl zakázán. V lednu 2013 bylo dítě umístěno do předadopční péče u budoucích osvojitelů. Řízení o osvojení dítěte bylo nadále vedeno před soudem pro nezletilé v Campobasso. Stěžovatelé vyjádřili svůj nesouhlas s osvojením. Dne 5. 6. 2013 soud rozhodl, že stěžovatelé nejsou nadále účastníky řízení o osvojení.

Na žádost poručníka z dubna 2013 dostalo dítě novou identitu.

Výsledek trestního řízení není znám.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

(...)

81. V případech Mennesson proti Francii (stížnost č. 65192/11, 26. 6. 2014, § 40–42) a Labassee proti Francii (stížnost č. 65941/11, 26. 6. 2014, § 31–33) Soud shrnul výsledky komparativní analýzy právní úpravy 35 smluvních států kromě Francie. Ukázalo se, že surrogátní mateřství je výslovně zakázáno ve 14 z těchto států, v dalších 10 státech, kde není přímo zakázáno surrogátní mateřství, vyplývá zákaz buďto z obecných norem, nebo není tolerováno, nebo jsou otázky legality takového postupu nejasné, v sedmi z těchto 35 států je surrogátní mateřství povoleno (za dodržení striktních podmínek).

Ve 13 z těchto 35 států je možné dosáhnout právního uznání rodičovství zamýšlených rodičů, je-li dítě narozeno ze surrogátního mateřství v zemi, kde je takový postup legální.

(...)

III. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

C. Posouzení Soudem

1. Předběžné úvahy

131. Soud nejprve uvádí, že dítě T. C. bylo narozeno z embrya získaného spojením darovaného vajíčka a darovaného spermatu od neznámých dárců a bylo přivezeno na svět v Rusku ruskou občankou, která se vzdala všech práv k dítěti. Neexistoval tedy žádný biologický vztah mezi dítětem a stěžovateli. Za dítě zaplatili stěžovatelé asi 50 000 eur. Ruské orgány vydaly rodný list, ve kterém bylo uvedeno, že stěžovatelé jsou rodiči dítěte podle ruského práva. Stěžovatelé se následně rozhodli přivést dítě do Itálie a žít tam s ním. Biologické kořeny dítěte zůstávají neznámé. V projednávané věci jde

tedy o případ stěžovatelů, kteří aniž by došlo k osvojení, přivezli do Itálie dítě, k němuž neměl ani jeden z nich žádný biologický vztah a které bylo počato – podle domácích soudů – prostřednictvím asistované reprodukce způsobem, který je v Itálii nezákonný.

132. Soud poznamenává, že v případech Mennesson proti Francii (stížnost č. 65192/11, rozhodnutí ze dne 26. 6. 2014) a Labassee proti Francii (stížnost č. 65941/11, rozhodnutí ze dne 26. 6. 2014) šlo o dva páry zamýšlených rodičů, kteří se rozhodli podstoupit proces surrogátního mateřství ve Spojených státech amerických a následně se usídlit s dětmi ve Francii. V obou případech byl prokázán biologický vztah mezi dítětem a otcem dítěte a francouzské orgány nikdy nezamýšlely oddělení dítěte od rodičů. V těchto případech bylo zásadní, že byla odepřena registrace rodných listů dětí vydaných v zahraničí nepopíratelně v souladu se zákony daného státu a otázka práva dítěte na právní uznání vztahu rodič-dítě. Rodiče a dítě byli všichni stěžovateli v projednávaných věcech.

133. Na rozdíl od citovaných věcí Mennesson a Labassee v projednávané věci, v níž je namítáno porušení čl. 8 Úmluvy, nejde o registraci zahraničního rodného listu a uznání vztahu rodič-dítě ve vztahu k dítěti narozenému prostřednictvím surrogátního mateřství (viz § 84 výše). Zásadní jsou zde opatření italských orgánů, která vyústila v trvalé oddělení dítěte a stěžovatelů. Domácí soudy uvedly, že v projednávané věci nešlo o „tradiční“ surrogátní dohodu s ohledem na skutečnost, že nebyl využit biologický materiál stěžovatelů. Zdůrazňovaly porušení procesních pravidel stanovených mezinárodními normami upravujícími osvojení a porušení zákazu užití darovaných gamet ve smyslu ustanovení oddílu 4 zákona o asistované reprodukci (viz relevantní pasáže rozhodnutí soudu pro mladistvé, § 37 výše).

134. Právní otázky rozhodné pro projednávanou věc jsou tedy následující: zda je za výše uvedených okolností aplikovatelný čl. 8 Úmluvy; pokud ano, tak zda opatření přijatá soudem pro mladistvé, která vyústila v odebrání dítěte, představují zásah do práva stěžovatelů na respektování jejich rodinného a/nebo soukromého života ve smyslu čl. 8 odst. 1 Úmluvy, a pokud ano, tak zda byla vytýkaná opatření přijata v souladu s čl. 8 odst. 2 Úmluvy.

135. Nakonec Soud uvádí, že dítě T. C. není stěžovatelem v projednávané věci, neboť senát odmítl námitky stěžovatelů vznesené jménem dítěte (viz § 86 výše). Soud tedy může posuzovat toliko výhradně námitky vznesené stěžovateli jejich vlastním jménem (viz *a contrario* Mennesson, cit. výše, § 96–102; a Labassee, cit. výše, § 75–81).

2. Použitelnost čl. 8 Úmluvy

136. Soud připomíná, že senát dospěl k závěru, že existuje faktický rodinný život mezi stěžovatelem a dítětem (viz § 69 rozsudku senátu). Dále také dospěl k závěru, že se případ dotýká práva druhého stěžovatele na jeho soukromý život, neboť v projednávané věci se jednalo také o tom, zda je druhý stěžovatel biologickým otcem dítěte (viz § 70 rozsudku senátu). Uzavřel proto, že čl. 8 Úmluvy je v projednávané věci použitelný.

137. Vláda zpochybňovala existenci rodinného života v tomto případě, a to z důvodu neexistence biologického vztahu mezi stěžovateli a dítětem a na základě nezákonnosti jejich jednání podle italského práva. Namítala, že s ohledem na nezákonné jednání stěžovatelů nemůže existovat žádný vztah mezi nimi a dítětem chráněný čl. 8 Úmluvy. Dále také namítala, že stěžovatelé žili s dítětem jen osm měsíců.

138. Stěžovatelé žádali Soud, aby uznal existenci rodinného života, a to i přes neexistenci biologického vztahu k dítěti a neuznání vztahu rodič-dítě italským právem. Ve své podstatě argumentovali, že právní rodičovský vztah byl uznán podle ruského práva a že si vytvořili blízké citové vazby s dítětem během prvních osmi měsíců jeho života.

139. Soud tedy musí zodpovědět otázku, zda se okolnosti projednávaného případu dotýkají práva na rodinný a/nebo soukromý život stěžovatelů.

a) Rodinný život

i) Relevantní principy

140. Existence nebo neexistence „rodinného života“ je v zásadě otázka skutková, která závisí na existenci blízkých osobních vztahů (viz Marckx proti Belgii, stížnost č. 6833/74, rozhodnutí ze dne 13. 6. 1979, § 31; a K. a T. proti Finsku, cit. výše, § 150). Pojem „rodina“ užitý v čl. 8 zahrnuje na manželství založené vztahy a další faktické „rodinné vazby“, v nichž osoby žijí společně mimo manželství nebo kde jiné faktory ukazují na skutečnost, že tyto vztahy jsou dostatečně trvalé (viz Kroon a ostatní proti Nizozemí, stížnost č. 18585/91, rozhodnutí ze dne 27. 10. 1994, § 30; Johnston a ostatní proti Irsku, stížnost č. 9697/82, rozhodnutí ze dne 18. 12. 1986, § 55; Keegan proti Irsku, stížnost č. 28867/03, rozhodnutí ze dne 18. 7. 2006, § 44; a X, Y a Z proti Spojenému království, stížnost č. 21830/93, rozhodnutí ze dne 22. 4. 1997).

141. Ustanovení čl. 8 Úmluvy negarantují ani právo založit rodinu, ani právo osvojit si dítě (viz E. B. proti Francii [VS], stížnost č. 43546/02, rozhodnutí ze dne 22. 1. 2008, § 41). Právo na respektování „rodinného života“ nechrání pouze právo založit rodinu; předpokládá existenci rodiny (viz Marckx, cit. výše, § 31) nebo alespoň existenci potenciálního vztahu mezi, například dítětem narozeným mimo manželství a jeho biologickým otcem (viz Nylund proti Finsku, stížnost č. 27110/95, rozhodnutí ze dne 29. 6. 1999) nebo vztah založený na svatbě, jejímž cílem nebylo obcházení zákona, a to i tehdy, nebyl-li ještě rodinný život plně rozvinut (viz Abdulaziz, Cabales a Balkandali proti Spojenému království, stížnosti č. 9214/80, 9473/81 a 9474/81, rozhodnutí ze dne 28. 5. 1985, § 62) nebo vztah mezi otcem a jeho v manželství narozeným právním dítětem, a to i tehdy, je-li po letech zjištěno, že mezi sebou nemají žádné biologické vazby (viz Nazarenko proti Rusku, stížnost č. 39438/13, rozhodnutí ze dne 16. 7. 2015, § 58) nebo vztah

založený osvojením, jehož cílem nebylo obcházení zákona, v souladu se zákonem (viz Pini a ostatní proti Rumunsku, stížnosti č. 78028/01 a 78030/01, rozhodnutí ze dne 22. 6. 2004, § 148).

ii) Aplikace principů na projednávanou věc

142. Není popíráno, že mezi stěžovateli a dítětem neexistuje žádný biologický vztah. Nicméně strany se liší v názoru na to, zda mezi stěžovateli a dítětem existoval právní rodičovský vztah založený po právu v Rusku (viz § 107 a 118 výše).

143. Podle vládního podání údajně (viz § 118 výše) byla otázka souladu vydání rodného listu s ruským právem posuzována odvolacím soudem v Campobassu, který potvrdil odmítnutí registrace předmětného rodného listu s odůvodněním, že k jeho vydání došlo v rozporu s ruským právem (viz § 47 výše). Stěžovatelé takové tvrzení před kasačním soudem nerozporovali (viz § 84 výše).

144. Nicméně znění ustanovení ruských předpisů účinných dne 27. 2. 2011, tedy v den narození dítěte, a dne 10. 3. 2011, tedy v den, kdy byli stěžovatelé zapšáni v Moskvě jako rodiče dítěte, podporuje argument stěžovatelů vyjádřený ve stížnosti zaslané Soudu, že existence biologických vztahů mezi dítětem a zamýšlenými rodiči nebyla ruským právem v rozhodné době explicitně vyžadována (viz § 73–74 a 107 výše). Nadto předmětný rodný list pouze uvádí, že stěžovatelé jsou rodiči dítěte, aniž by specifikoval, zda jsou rodiči biologickými (viz § 16 výše).

145. Soud uvádí, že otázka souladu vydání rodného listu s ruským právem nebyla posuzována soudem pro nezletilé v kontextu opatření přijatých ve vztahu k dítěti.

146. Rodičovská odpovědnost vykonávaná stěžovateli k dítěti byla italskými soudy implicitně uznána tím, že bylo navrženo, aby jí stěžovatelé byli zbaveni (viz § 23 výše). Nicméně existence rodičovské odpovědnosti byla nejistá, a to z následujících důvodů.

147. Situace stěžovatele byla v rozporu s národním právem. Podle soudu pro nezletilé v Campobassu (viz § 37 výše) a nehladě na trestněprávní aspekty případu nezákonnost spočívala zaprvé v tom, že stěžovatelé přivezli do Itálie dítě, které bylo státním příslušníkem jiného státu a které nemělo biologické vazby ani k jednomu ze svých rodičů, a to v rozporu s pravidly stanovenými mezinárodním právem upravujícím otázky osvojení, a zadruhé v tom, že uzavřeli dohodu o poskytnutí spermatu druhého stěžovatele za účelem oplození vajíček jiné ženy, což bylo v rozporu se zákonem stanoveným italským právem upravujícím heterogenní asistovanou reprodukci.

148. Soud musí posoudit, zda za těchto okolností spadá vztah mezi dítětem a stěžovateli do sféry rodinného života ve smyslu ustanovení čl. 8. Soud uznává, že za určitých okolností může existovat faktický rodinný život mezi dospělým či dospělými a dítěte i tehdy, neexistuje-li mezi nimi biologická vazba ani uznaná právní vazba, jsou-li tyto vztahy upřímné.

149. Ve své dosavadní judikatuře Soud shledal, že navzdory neexistenci biologické vazby a právem státu, jež je v projednávané věci odpůrcem, uznaného

právního rodičovského vztahu, existoval rodinný život mezi nevlastními rodiči, kteří o dítě dočasně pečovali, a tímto dítětem, a to s ohledem na blízké osobní vztahy mezi nimi, na roli, jež v životě dítěte zastávali, a na dobu, jež spolu strávili (viz Moretti a Benedetti proti Itálii, stížnost č. 16318/07, rozhodnutí ze dne 27. 4. 2010, § 48; a Kopf a Liberda proti Rakousku, stížnost č. 1598/06, rozhodnutí ze dne 17. 1. 2012, § 37). V případě Moretti a Benedetti Soud přiznal zásadní váhu skutečnosti, že dítě přišlo do rodiny ve věku jednoho měsíce a že po dobu 19 měsíců sdíleli stěžovatelé s dítětem první důležité fáze jeho života. Dále uvedl, že soudem nařízené posudky rodiny ukazují, že dítě bylo v rodině dobře integrováno a citově hluboce navázáno na stěžovatele a jejich děti. Stěžovatelé také zajišťovali sociální rozvoj dítěte. Tyto okolnosti postačily, aby Soud shledal, že existovalo mezi stěžovateli a dítětem blízké pouto a že stěžovatelé jednali ve všech ohledech jako rodiče dítěte, a tedy mezi nimi existovaly faktické rodinné vazby (viz Moretti a Benedetti, cit. výše, § 49–50). V případě Kopf a Liberda se jednalo o pěstounskou rodinu, která se po dobu 36 měsíců starala o dítě, které do rodiny přijali ve dvou letech. Také v tomto případě Soud shledal, že existoval rodinný život, a to s ohledem na skutečnost, že stěžovatelé měli o blaho dítěte skutečnou starost a že se mezi nimi rozvinulo citové pouto (viz Kopf a Liberda, cit. výše, § 37).

150. Nadto ve věci Wagner a J. M. W. L. proti Lucembursku (stížnost č. 76240/01, rozhodnutí ze dne 28. 6. 2007, § 117) týkající se nemožnosti dosáhnout právního uznání peruánského soudního rozhodnutí o osvojení druhého stěžovatele první stěžovatelkou v Lucembursku, Soud uznal existenci rodinného života i za situace, kdy nedošlo k právnímu uznání osvojení. Vzal přitom v úvahu, že faktické rodinné vazby existovaly více než deset let a že první stěžovatelka se ve všech ohledech chovala jako matka nezletilého dítěte.

151. Je proto nezbytné v projednávané věci posoudit kvalitu vzájemných vztahů a roli, jež zastávali stěžovatelé v životě dítěte. Soud dospěl k závěru, že stěžovatelé se k dítěti chovali jako rodiče (viz *a contrario* Giusto, Bornancin a V. proti Itálii, stížnost č. 38972/06, rozhodnutí ze dne 15. 5. 2007). Vytvořili si k němu blízké citové vazby v první fázi jeho života, jejichž síla jasně vyplývala ze zprávy sociálních pracovníků vypracované na žádost soudu pro nezletilé (viz § 25 výše).

152. Pokud jde o délku soužití stěžovatelů a dítěte v této věci, Soud uvádí, že stěžovatelé a dítě spolu žili po dobu šesti měsíců v Itálii a předtím první stěžovatelka a dítě žili společně po dobu dvou měsíců v Rusku.

153. Bylo by nevhodné stanovovat nějakou minimální dobu soužití, která by byla nezbytná pro založení faktického rodinného života, a to s ohledem na skutečnost, že posouzení konkrétní situace musí brát v úvahu též „kvalitu“ pouta a okolnosti případu. Nicméně trvání vztahu s dítětem je klíčovým faktorem, pokud jde o posouzení Soudu, zda existuje faktický rodinný život. Ve výše citované věci Wagner a J. M. W. L. trvalo soužití po více než deset let. Obdobně též ve věci Nazarenko (cit. výše, § 58), ve které se ženatý muž zhostil role rodiče dítěte ještě

předtím, než zjistil, že není jeho biologickým rodičem, trvalo soužití po dobu více než pěti let.

154. Je pravdou, že v projednávané věci byla celková doba soužití delší, než tomu bylo ve věci D. a ostatní proti Belgii (stížnost č. 29176/13, rozhodnutí ze dne 8. 7. 2014, § 49), ve které Soud shledal existenci rodinného života chráněného čl. 8 v případě, kdy soužití trvalo po dobu dvou měsíců předtím, než došlo k dočasnému oddělení belgického páru a dítěte narozeného na Ukrajině surogátní matce. V tomto případě však existoval též biologický vztah mezi dítětem a jedním z rodičů a soužití bylo později znovu obnoveno.

155. Pokud jde o argument druhého stěžovatele, že byl přesvědčen, že jde o jeho biologické dítě, a to s ohledem na skutečnost, že jeho sperma bylo předáno klinice, Soud je toho názoru, že takové přesvědčení – které se ukázalo jako neopodstatněné v srpnu 2011 na základě testu DNA – nemůže vyvážit skutečnost, že stěžovatel žil s dítětem jen po krátkou dobu (viz *a contrario* Nazarenko, cit. výše, § 58), a není proto postačující pro konstatování existence rodinného života.

156. Jakkoliv nelze ukončení vztahu s dítětem přímo vyčítat stěžovatelům, došlo k němu v důsledku právní nejistoty, kterou stěžovatelé sami způsobili, pokud jde o jejich vztah k dítěti, když se rozhodli jednat způsobem, který byl v rozporu s italským právem a přijeli se s dítětem usadit v Itálii. Italské orgány na situaci rychle reagovaly a navrhly zbavení rodičovské odpovědnosti a umožnění osvojení dítěte (viz § 22–23 výše). Projednávaná věc se liší od citovaných věci Kopf, Moretti a Benedetto a Wagner, kde národní orgány umístění dítěte buď uznaly, nebo tolerovaly.

157. S přihlédnutím k výše uvedeným faktorům, zejména k absenci jakéhokoliv biologického vztahu mezi dítětem a zamýšlenými rodiči, krátké době trvání jejich vztahu a nejistotě jejich právních vztahů a navzdory existenci jejich rodičovské role a kvalitě jejich citových vztahů, Soud dospěl k závěru, že podmínky pro závěr o existenci faktického rodinného života nebyly naplněny.

158. Za těchto okolností Soud uzavírá, že v projednávané věci neexistoval rodinný život.

b) Soukromý život

i) Relevantní principy

159. Soud připomíná, že pojem „soukromý život“ ve smyslu ustanovení čl. 8 Úmluvy je široký koncept, jehož vyčerpávající definici nelze podat. Zahrnuje fyzickou i psychologickou integritu člověka (viz X a Y proti Nizozemí, stížnost č. 8978/80, rozhodnutí ze dne 26. 3. 1985, § 22) a do jisté míry také právo zakládat a rozvíjet vztahy s dalšími lidskými bytostmi (viz Niemietz proti Německu, stížnost č. 13710/88, rozhodnutí ze dne 16. 12. 1992, § 29). Může dále též zahrnovat různé aspekty fyzické a sociální identity jednotlivce (viz Mikulić proti Chorvatsku, stížnost č. 53176/99, rozhodnutí ze dne 7. 2. 2002, § 53). Koncept soukromého života

zahrnuje také právo na „osobní rozvoj“ nebo právo na sebeurčení (viz Pretty proti Spojenému království, stížnost č. 2346/02, rozhodnutí ze dne 29. 4. 2002, § 61) a právo na respektování rozhodnutí mít, či nemít dítě (viz Evans proti Spojenému království [VS], stížnost č. 6339/05, rozhodnutí ze dne 10. 4. 2007, § 71; a A, B a C proti Irsku [VS], stížnost č. 25579/05, rozhodnutí ze dne 16. 12. 2010, § 212).

160. Ve svém rozsudku Dickson proti Spojenému království ([VS], stížnost č. 44362/04, rozhodnutí ze dne 4. 12. 2007, § 66) týkajícím se odmítnutí umožnit stěžovatelům – vězeň a jeho žena – podstoupení umělého oplodnění, Soud uzavřel, že čl. 8 je aplikovatelný, neboť odmítnutí umožnění umělého oplodnění se dotýká soukromého a rodinného života stěžovatelů, neboť tyto pojmy zahrnují též právo na rozhodnutí stát se genetickým rodičem. Ve věci S. H. a ostatní proti Rakousku ([VS], stížnost č. 57813/00, rozhodnutí ze dne 3. 11. 2011, § 82) – týkající se páru, který si přál mít dítě počaté za využití dárcovských gamet – Soud uzavřel, že právo páru počít dítě a právo na využití metod asistované reprodukce jsou také chráněny čl. 8, neboť tyto volby jsou výrazem jejich soukromého a rodinného života.

ii) Aplikace principů na projednávanou věc

161. Soud je toho názoru, že není rozumného důvodu, aby byl koncept „soukromého života“ vykládán tak, že nezahrnuje citová pouta, která se vytvořila a rozvinula mezi dospělým a dítětem v situacích odlišujících se od klasického příbuzenství. Takový druh pouta se také dotýká života a sociální identity jednotlivce. V určitých případech mohou vztahy mezi dospělými a dítětem i tehdy, neexistuje-li mezi nimi žádná biologická ani právní vazba, spadat pod pojem „soukromého života“ (viz X. proti Švýcarsku, stížnost č. 8257/78, rozhodnutí ze dne 10. 7. 1978; a Niemietz, cit. výše, § 29).

162. Zejména ve výše uvedeném případě X. proti Švýcarsku Komise pro mezinárodní osvojení posuzovala případ ženy, které její přátelé svěřili do péče své dítě. Když o několik let později orgány rozhodly, že dítě již nadále nemůže zůstat v péči této ženy, protože jeho rodiče chtěli převzít péči o dítě, stěžovatelka podala odvolání s cílem ponechat si dítě ve své péči a opírala se přitom o čl. 8 Úmluvy. Komise uzavřela, že stěžovatelčin soukromý život byl dotčen, neboť stěžovatelka měla k dítěti hluboký vztah.

163. V projednávané věci Soud uvádí, že stěžovatelé měli upřímný záměr stát se rodiči, nejprve se pokoušeli počít dítě pomocí *in vitro* oplodnění, později žádali o osvojení dítěte a nakonec se rozhodli pro využití dárcovství vajíčka a surogátního mateřství. Většina jejich života byla zaměřená na realizování jejich plánu stát se rodiči, aby mohli milovat a vychovávat dítě. Sporným je v tomto případě právo stěžovatelů na respektování jejich rozhodnutí stát se rodiči (viz S. H. a ostatní proti Rakousku, cit. výše, § 82) a jejich osobního rozvoje prostřednictvím rodičovské role, kterou si přáli zastávat. Nakonec s ohledem na skutečnost, že řízení před soudem pro nezletilé zahrnovalo též rozhodování o otázce biologického vztahu dítěte s druhým stěžovatelem, mělo toto řízení též dopad na identitu druhého stěžovatele a vztah mezi oběma stěžovateli.

164. S ohledem na výše uvedené Soud dospěl k závěru, že okolnosti případů spadají pod soukromý život stěžovatelů.

c) Závěr

Ve světle výše uvedeného Soud uzavírá, že neexistoval rodinný život mezi stěžovatelem a dítětem. Nicméně je toho názoru, že se vytýkaná opatření dotkla soukromého života stěžovatelů. Článek 8 Úmluvy se proto aplikuje.

3. Soulad s čl. 8 Úmluvy

166. Stěžovatelé v projednávané věci byli dotčeni soudním rozhodnutím, které vyústilo v odebrání dítěte a jeho umístění do péče orgánu sociální péče s cílem umožnit osvojení dítěte. Soud je toho názoru, že opatření přijatá ve vztahu k dítěti – odebrání, umístění v domově bez kontaktu se stěžovatelem, poručenství – představují zásah do práva stěžovatelů na soukromý život.

167. Takový zásah je porušení čl. 8 Úmluvy, ledaže by jej bylo možné odůvodnit v souladu s odstavcem 2 čl. 8, jakožto souladný se zákonem, sledující jeden nebo více legitimních cílů a nezbytný v demokratické společnosti.

a) V souladu se zákonem

168. Stěžovatelé uvedli, že způsob, jakým bylo italské právo vykládáno, zejména pak sekce 8 zákona o osvojení – definující opuštěné nezletilé dítě jako dítě, které nemá žádnou emoční ani materiální podporu ze strany svých rodičů nebo členů rodiny, kteří jsou za poskytování takové podpory odpovědní – byl arbitrární.

169. Soud připomíná, že podle ustálené rozhodovací praxe vyžaduje pojem „v souladu se zákonem“ nejen, aby mělo vytýkané opatření základ v národním právním řádu, ale takové pravidlo musí být přístupné svým adresátům a jeho následky musí být předvídatelné (viz Rotaru proti Rumunsku [VS], stížnost č. 28341/95, rozhodnutí ze dne 4. 5. 2000, § 52; a Centro Europa 7 S. r. l. a Di Stefano proti Itálii [VS], stížnost č. 38433/09, rozhodnutí ze dne 7. 6. 2012, § 140). Nicméně výklad a aplikace národních předpisů je úkolem národních orgánů, zejména soudů (viz Kruslin proti Francii, stížnost č. 11801/85, rozhodnutí ze dne 24. 4. 1990, § 29; Kopp proti Švýcarsku, stížnost č. 23224/94, rozhodnutí ze dne 25. 3. 1998, § 59; a Centro Europa 7 S. r. l. a Di Stefano, cit. výše, § 140; viz též Delfi AS proti Estonsku [VS], stížnost č. 64569/09, rozhodnutí ze dne 16. 6. 2015, § 127).

170. Stejně jako senát (viz senátní rozsudek, § 72) velký senát je toho názoru, že rozhodnutí národních soudů aplikovat ve věci italský předpis upravující rodičovství a neřídít se rodným listem vydaným ruskými orgány je souladné s Haagskou úmluvou z roku 1961 (viz § 75 výše). Podle čl. 5 citované úmluvy je jediným účinkem rodného listu, že zaručuje pravost podpisu a svéprávnost podepisující osoby a pravost razítka či pečeti na dokumentu. Podle důvodové zprávy k citované úmluvě rodný list neosvědčuje pravdivost obsahu originálního dokumentu.

Tyto limity právních následků stanovených Haagskou úmluvou mají za cíl zachovat právo smluvních stran aplikovat své vlastní kolizní normy, pokud jde o určení probatorní síly obsahu ověřovaného dokumentu.

171. V projednávané věci národní soudy aplikovaly italské kolizní normy, které stanoví, že právní vztah rodiče a dítěte se řídí právem státu dítěte v době jeho narození (zákon o mezinárodním právu soukromém, viz § 57 výše). Nicméně, neboť bylo dítě počato z gamet neznámých dárců, jeho státní příslušnost nebyla podle italských soudů určena.

172. Sekce 37*bis* zákona o osvojení stanoví, že pro účely osvojení, umístění dítěte do péče a předběžných opatření se na cizí nezletilé nacházející se na území Itálie aplikuje italské právo (viz § 63 a 65 výše). Situace dítěte T. C., jehož státní příslušnost byla neznámá a které bylo narozeno v zahraničí neznámým biologickým rodičům, lze ztotožnit se situací cizího nezletilého.

173. V takové situaci je Soud toho názoru, že aplikace italských předpisů národními soudy, v jejímž důsledku dospěly k závěru, že jde o opuštěné dítě, byla předvídatelná.

174. Z toho plyne, že zásah do soukromého života stěžovatelů byl v souladu se zákonem.

b) Legitimní cíl

175. Vláda souhlasila se senátním rozsudkem, ve kterém senát akceptoval, že opatření měla za cíl „zabránit porušení pravidel“ a chránit práva a svobody dítěte.

176. Stěžovatelé nesouhlasili s tím, že tato opatření měla chránit práva a svobody dítěte.

177. Pokud jde o jednání stěžovatelů v rozporu se zákonem o osvojení a italským zákazem heterologních metod asistované reprodukce, velký senát souhlasí s názorem senátu, že přijatá opatření sledovala cíl „zabránit porušení pravidel“. Nadto souhlasí, že tato opatření byla zamýšlena jako ochrana práv a svobod druhých. Soud považuje za legitimní ve smyslu čl. 8 odst. 2, že italské orgány chtěly zachovat výlučnou pravomoc státu uznávat právní rodičovství – a to pouze v případě biologického vztahu či zákonného osvojení – a to s cílem chránit nezletilé děti.

178. Vytýkaná opatření tedy sledovala legitimní cíl.

c) Nezbytnost v demokratické společnosti

i) Relevantní principy

179. Soud připomíná, že pokud jde o posouzení, zda vytýkané opatření bylo „nezbytné v demokratické společnosti“, je nezbytné brát v úvahu veškeré okolnosti případu, veškeré tvrzené důvody pro ospravedlnění relevance a přiměřenosti přijatých opatření (viz mimo jiné Parillo proti Itálii [VS], stížnost č. 46470/11, rozhodnutí ze dne 27. 8. 2015, § 168; a S. H. proti Rakousku, cit. výše, § 91; a K. a T. proti Finsku, cit. výše, § 154).

180. V případech jednotlivých stížností předložených Soudu není jeho úkolem posuzovat relevantní právní úpravu obecně; musí se v maximální možné míře, aniž by však přehlížel kontext, přezkoumat otázky spojené s konkrétním případem (viz S. H. proti Rakousku, cit. výše, § 92 a Olsson proti Švédsku (č. 1), stížnost č. 10465/83, rozhodnutí ze dne 24. 3. 1988 § 54). Úkolem Soudu tedy není plnit úlohu národních orgánů spočívající v určení vhodné právní úpravy komplexních a citlivých otázek vztahu mezi zamýšlenými rodiči a dítětem narozeným v zahraničí v důsledku úplatné surrogátní dohody a za pomoci asistované reprodukce, když obojí je v žalovaném státu zakázáno.

181. Podle ustálené rozhodovací praxe Soudu pojem potřebnosti znamená, že zásah odpovídá naléhavé společenské potřebě a zejména, že je přiměřený sledovanému cíli, a to s ohledem na vyvažování jednotlivých zájmů, které stojí proti sobě (viz A, B a C proti Irsku, cit. výše, § 229). Při posuzování, zda byl zásah nezbytný v demokratické společnosti, Soud bere v úvahu prostor pro uvážení ponechaný národním orgánům, jejichž rozhodnutí je podrobena přezkumu Soudu, pokud jde o jeho soulad s požadavky stanovenými Úmluvou (viz X, Y a Z proti Spojenému království, cit. výše, § 41).

182. Soud připomíná množství faktorů, které musí být vzaty v potaz při posuzování rozsahu prostoru pro uvážení, který mají státy při rozhodování o případech dotýkajících se čl. 8 Úmluvy (viz mimo jiné S. H. a ostatní proti Rakousku, cit. výše, § 94; Hämäläinen proti Finsku [VS], stížnost č. 37359/09, § 67). V případech, kdy se jedná o zvlášť významný aspekt existence či identity jednotlivce, bude prostor pro uvážení státu spíše úzký (viz Evans, cit. výše, § 77). Nicméně neexistuje-li konsenzus smluvních států, pokud jde o význam zájmů, o které se jedná, anebo pokud jde o nejlepší prostředky jejich ochrany, zejména pak pokud jde o případy vyvolávající citlivé morální nebo etické otázky, prostor pro uvážení bude širší (viz Evans, cit. výše, § 77 a Dickson, cit. výše, § 78).

183. Jakkoliv širokého prostoru pro uvážení orgány požívají, pokud jde o otázky osvojení (viz Wagner aj. M. W. L., cit. výše, § 128) nebo posuzování nezbytnosti umístění dítěte do péče (viz Kutzner proti Německu, stížnost č. 46544/99, rozhodnutí ze dne 26. 2. 2002, § 67), a to zejména tehdy jde-li o nouzové situace, i v těchto případech musí Soud shledat, že v konkrétních případech existovaly okolnosti ospravedlňující odebrání dítěte (viz Zhou proti Itálii, stížnost č. 33773/11, 21. 1. 2014, § 55).

184. Pokud jde o uznání Soudu, že státy musí v zásadě požívat širokého prostoru uvážení, pokud jde o případy týkající se delikátních morálních či etických otázek, na nichž nepadne na evropské úrovni shoda, Soud odkazuje zejména na postoj přijatý ve vztahu k problematice heterologního umělého oplodnění ve věci S. H. a ostatní proti Rakousku (cit. výše, § 95–118) a na analýzu prostoru pro uvážení v kontextu surrogátního mateřství a právního uznání rodičovského vztahu mezi zamýšlenými rodiči a dětmi v souladu se zákonem počatými v zahraničí ve věci Mennesson (cit. výše, § 78–79).

ii) Aplikace principů v projednávané věci

185. Stěžovatelé tvrdili, že odebrání dítěte nebylo ani nezbytné, ani založené na relevantních a dostatečných důvodech a že domácí soudy přijaly své rozhodnutí výhradně z důvodu ochrany veřejného pořádku, aniž by posuzovaly zájmy, které byly v sázce. V této souvislosti poukázali na vypracované zprávy orgánu sociální péče a znalce z oboru psychologie – které byly velmi pozitivní pokud jde o schopnost stěžovatelů poskytnout dítěti lásku a péči – které byly národními soudy zcela přehlíženy.

186. Vláda argumentovala, že rozhodnutí přijatá soudy byla nezbytná pro nastolení zákonnosti a zájem dítěte byl v těchto rozhodnutích vzat v potaz.

187. Soud musí proto posoudit opatření ukládající okamžité a trvalé odebrání dítěte a jejich dopad na soukromý život stěžovatelů.

188. Uvádí v tomto kontextu, že národní soudy založily svá rozhodnutí na chybějící genetické vazbě mezi stěžovateli a dítětem a na porušení národních právních předpisů upravujících mezinárodní adopci a asistovanou reprodukci. Opatření přijatá orgány měla za cíl okamžité a trvalé zprerhání veškerých kontaktů mezi stěžovateli a dítětem a umístění dítěte k poručníkům.

189. Ve svém rozhodnutí z 20. 10. 2011 soud pro nezletilé v Campobasso přihlédl k následujícím skutečnostem (viz § 37 výše). První stěžovatelka uvedla, že není genetickou matkou dítěte, vajíčko pocházelo od neznámé ženy; testy DNA provedené na druhém stěžovateli a dítěti prokázaly, že mezi nimi neexistuje žádná genetická vazba; stěžovatelé zaplatili značný obnos peněz; navzdory tvrzení druhého stěžovatele neexistoval žádný důkaz o tom, že by jeho genetický materiál byl dopraven do Ruska. Za těchto okolností nešlo o případ tradičního surrogátního mateřství, neboť dítě nemělo genetické vazby ani k jednomu ze stěžovatelů. Jistá byla pouze identita surrogátní matky, která nebyla genetickou matkou a která se veškerých práv k dítěti vzdala. Identita genetických rodičů zůstává neznámá. Stěžovatelé jednali nezákonně, když zaprvé přivezli do Itálie dítě v rozporu se zákonem o osvojení. V souladu s tímto zákonem byli všichni uchazeči o mezinárodní osvojení povinni podat před přivezením dítěte do Itálie žádost u autorizované organizace a následně požádat o účast Komise pro mezinárodní osvojení, jediný orgán kompetentní k povolení příjezdu a trvalého pobytu cizího dítěte v Itálii. Sekce 72 citovaného zákona stanovila trestnost jednání rozporného s tímto pravidlem, avšak posouzení trestněprávních aspektů případů nespadlo do kompetence soudu pro nezletilé. Zadruhé, dohoda uzavřená mezi stěžovateli a společností Rosjurconsulting byla v rozporu se zákonem o asistované reprodukci, jehož sekce 4 zakazovala heterologní umělé oplodnění. Bylo tedy nezbytné ukončit nezákonnou situaci a jediným způsobem bylo odebrání dítěte.

190. Soud pro nezletilé sice shledal, že dítě bude oddělením od stěžovatelů trpět, nicméně s ohledem na krátký časový úsek, který s nimi strávilo, a jeho nízký věk nepovažoval toto trauma, na rozdíl od psychologa osloveného stěžovateli, za

nenapravitelné. Uvedl, že by mělo být neprodleně započato s vyhledáním nového páru, který by se dítěte ujal, aby došlo ke zmírnění traumatu. Nadto s ohledem na skutečnost, že stěžovatelé upřednostňovali obejití zákona o osvojení před zákonnou cestou, a to i přesto, že k osvojení dostali povolení, může svědčit o tom, že dítě bylo výsledkem narcistického přání páru nebo mohlo být zamýšleno jako řešení problémů v jejich vztahu. Z těchto důvodů nebyl soud přesvědčen o citových a výchovných schopnostech stěžovatelů.

191. Odvolací soud v Campobasso rozhodnutí soudu pro nezletilé potvrdil a taktéž shledal, že dítě bylo opuštěné ve smyslu zákona o osvojení. Zdůraznil nezbytnost rychlého rozhodnutí o dalších opatřeních ve vztahu k dítěti, aniž by bylo čekáno na skončení řízení o registraci rodného listu (viz § 40 výše).

a. Prostor pro uvážení

192. Soud musí posoudit, zda uvedené důvody jsou relevantní a dostatečné a zda národní soudy vyvážily protichůdné veřejné a soukromé zájmy. Musí nejprve určit rozsah prostoru pro uvážení, který má být státu v této oblasti přiznán.

(...)

194. Soud shledává, že okolnosti případu se dotýkají eticky citlivých otázek – osvojení, odebrání dítěte, asistovaná reprodukce a surrogátní mateřství – v nichž státy požívají široký prostor pro uvážení.

195. Narozdíl od situace ve věci *Mennesson* (cit. výše, § 80 a § 96–97) není v této věci posuzována otázka identity dítěte a jeho zájmu znát svůj původ, neboť na jednu stranu tyto námitky nemohou být stěžovateli před Soudem vneseny, neboť nezastupují v řízení dítě a na druhou stranu mezi stěžovateli a dítětem neexistuje biologická vazba. Nadto se v projednávané věci nejedná o právo na rozhodnutí stát se genetickým rodičem, tedy o otázku, v níž mají státy obvykle omezený prostor pro uvážení (viz *Dickson*, cit. výše, § 78). Nicméně i tehdy, kdy, jako v projednávané věci, stát požívá širokého prostoru pro uvážení, nejsou jeho rozhodnutí zcela vyloučena z přezkumu Soudu. Je na něm, aby posoudil argumenty, které byly vzaty do úvahy při posuzování rovnováhy mezi protichůdnými zájmy státu a jednotlivců, kteří jsou rozhodnutím přímo dotčeni (viz *matati mutandis S. H. proti Rakousku*, cit. výše, § 97).

β. Relevantní a dostatečné důvody

196. Pokud jde o důvody uvedené národními orgány, Soud shledal, že jsou založeny především na dvou větvích argumentů: přihledly zaprvé k nezákonnosti jednání stěžovatelů a zadruhé k naléhavé potřebě upravit poměry dítěte, které bylo podle nich opuštěné ve smyslu sekce 8 zákona o osvojení.

197. Soud nepochybuje, že důvody uvedené národními soudy jsou relevantní. Jsou přímo propojeny se sledovaným legitimním cílem zabránit porušení předpisů

a také s cílem ochránit dítě – nejen dítě v projednávané věci, ale také děti obecně – a to skrze stanovení výsady státu vytvořit příbuzenský vztah prostřednictvím osvojení a skrze zákaz metod asistované reprodukce (viz § 177 výše).

198. Pokud jde o to, zda důvody uvedené domácími soudy byly také dostatečné, velký senát připomíná, že na rozdíl od senátu dospěl k závěru, že v projednávané věci neexistoval rodinný život a věc tak posuzuje pouze z pohledu práva na soukromý život. Neposuzuje proto věc z perspektivy zachování rodinné jednotky, ale spíše z pohledu práva stěžovatelů na respektování jejich soukromého života, maje na paměti, že v sázce je jejich právo na osobní rozvoj prostřednictvím jejich vztahu s dítětem.

199. Za těchto okolností Soud považuje důvody uvedené domácími soudy, které se týkají zejména situace dítěte a nezákonnosti jednání stěžovatelů, za dostatečné.

γ. Přiměřenost

200. Zbývá posoudit, zda byla vytykána opatření přiměřená sledovaným cílům a zejména, zda domácí soudy, jednající v rámci prostoru pro uvážení, který jim byl přiznán v projednávané věci, spravedlivě vyvážily protichůdné veřejné a soukromé zájmy.

201. Národní soudy přiznaly značnou váhu porušení zákona o osvojení stěžovateli a skutečnosti, že se uchýlili do zahraničí, aby podstoupili metody asistované reprodukce, které jsou v Itálii nelegální. V rámci řízení před národními soudy se soudy soustředily zejména na to, že je nezbytné přijmout opatření ve vztahu k dítěti, aniž by se zabývaly veřejnými zájmy nebo citlivými etickými otázkami v pozadí ustanovení, která stěžovatelé porušili.

202. (...) Soud shledal, že vyloučení soukromého osvojení založeného na smluvním vztahu mezi jedinci a omezením práva osvojitelů přivést cizí dítě do Itálie na případy, kdy byla respektována pravidla upravující mezinárodní osvojení, italský zákonodárce zamýšlel ochránit děti před nezákonnými praktikami, z nichž některé mohou vyústit v obchodování s lidmi.

203. Vláda argumentovala, že rozhodnutí musí být také posuzováno s ohledem na zákaz surogátních dohod v italském právu. Není pochyb o tom, že takové dohody jsou citlivým etickým tématem, na něž neexistuje mezi smluvními státy jednotný názor (viz Mennesson, cit. výše, § 79). Zakázáním surogátních dohod sledovala Itálie veřejný zájem na ochraně žen a dětí, které mohou být potenciálně dotčeny praktikami, které jsou z etického pohledu výrazně problematické. Tento postoj je považován za velmi důležitý, jak podotkla vláda, zejména tam, kde se jedná o úplatné surogátní mateřství. Za rozhodnutím stojí dále také veřejný zájem na odstrašení občanů od podstupování praktik zakázaných na území cizího státu.

204. Lze shrnout, že primárním cílem domácích soudů bylo ukončit trvání nezákonné situace. S přihlédnutím k výše uvedenému Soud shledal, že zákony, které byly stěžovateli porušeny a opatření, která byla v reakci přijata, sloužily k ochraně velmi důležitých veřejných zájmů.

205. Pokud jde o soukromé zájmy, na straně jedné stojí zájmy dítěte a na straně druhé zájmy stěžovatelů.

206. Pokud jde o zájmy dítěte, Soud připomíná, že soud pro nezletilé v Campobasso přihlédl ke skutečnosti, že mezi dítětem a stěžovatelem neexistovalo biologické pouto, a shledal, že vhodný pár, který si vezme dítě do péče, by měl být nalezen co nejdříve. S ohledem na nízký věk dítěte a krátký čas, které se stěžovateli strávilo, se soud neztotožnil se zprávou psychologa předloženou stěžovateli, v níž bylo uvedeno, že oddělení bude mít pro dítě zničující následky. S odkazem na literaturu k tématu soud uvedl, že samotná skutečnost, že je dítě odděleno od pečovateli, aniž by byly přítomny další faktory, nezpůsobí dítěti psychopatologické následky. Uzavřel, že trauma způsobené oddělením nebude nenapravitelné.

207. Pokud jde o zájem stěžovatelů na pokračování vztahu mezi nimi a dítětem, soud pro nezletilé uvedl, že ve spisu nebyl žádný důkaz o tom, že by ruské klinice poskytli genetický materiál druhého stěžovatele. Nadto, přestože získali souhlas k mezinárodnímu osvojení, rozhodli se obejít zákon o osvojení a přivést do Itálie dítě bez povolení kompetentního orgánu, konkrétně Komise pro mezinárodní osvojení. S přihlédnutím k tomuto jejich jednání soud pro nezletilé vyjádřil své pochyby o tom, že dítě mohlo být pouhým nástrojem k naplnění jejich narcistických tužeb a k vyřešení jejich problémů. Jejich jednání navíc vrhalo stín pochybností ohledně jejich afektivních a výchovných schopností a soud měl pochyby také o tom, zda prokázali lidskou solidaritu, kterou by měl prokázat každý, kdo si přeje do svého života přivést dítě (viz § 37 výše).

208. Předtím, než Soud posoudí otázku, zda italské orgány dostatečně vyvážily jednotlivé zájmy, připomíná, že dítě není v projednávané věci stěžovatelem. Nadto dítě není ani členem rodiny stěžovatelů ve smyslu čl. 8 Úmluvy. To však neznamená, že by nejlepší zájem dítěte a způsob, jakým se s ním soudy v projednávané věci vypořádaly, nebyly relevantní. V této souvislosti Soud uvádí, že podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při všech činnostech, které se dětí dotýkají, nicméně toto ustanovení nedefinuje pojem nejlepšího zájmu dítěte.

209. Projednávaná věc se liší od případů, kdy jde o oddělení dítěte od jeho rodičů, tedy od případů, kdy odebrání dítěte může být v zásadě nařízeno pouze tehdy, je-li ohrožena jeho fyzická nebo morální integrita (viz mimo jiné Scozzari a Giunta, cit. výše, § 148–151; a Kutzner, cit. výše, § 69–82). Naopak v projednávané věci Soud neshledal, že by prioritně měl být zachován vztah mezi stěžovateli a dítětem. Spíše zde bylo nezbytné učinit složitou volbu mezi umožněním pokračování vztahu stěžovatelů a dítěte, čímž by posvětily nezákonnou situaci stěžovateli vytvořenou a umístěním dítěte do nové rodiny v souladu s předpisy upravujícími osvojení.

210. Soud již uvedl, že dotčené veřejné zájmy jsou velmi závažné. Nadto shledal, že odůvodnění italských soudů, pokud jde o zájem dítěte, nebylo automatické nebo stereotypní (viz *mutatis mutandis*, X. proti Lotyšsku [VS], stížnost

č. 27853/09, rozhodnutí ze dne 26. 11. 2013, § 107). Při posuzování specifické situace dítěte soudy považovaly za žádoucí umístit dítě do vhodné rodiny za účelem osvojení a posoudily též dopad, který bude mít oddělení od stěžovatelů na dítě. Uzavřely, že oddělení dítěti nezpůsobí závažnou nebo nenapravitelnou újmu.

211. Naopak malou váhu přiznaly italské soudy zájmu stěžovatelů na pokračování v jejich vztahu s dítětem, jehož rodiči si přáli být. Neposoudily výslovně, jaký dopad bude mít okamžité a nezvratné oddělení od dítěte na jejich soukromý život. Nicméně tato otázka musí být nahlížena v kontextu nezákonného jednání stěžovatelů a skutečnosti, že jejich vztah s dítětem byl v ohrožení od momentu, kdy se jej rozhodli dovést do Itálie. Ještě nestabilnějším se pak jejich vztah stal v momentě, kdy vyšlo díky testu DNA najevo, že mezi dítětem a druhým stěžovatelem neexistuje biologická vazba.

212. Stěžovatelé uvedli, že řízení trpělo mnoha nedostatky. Pokud jde o tvrzené zavržení předloženého znaleckého posudku, Soud shledal, že soud pro nezletilé k tomuto posudku nepřihlédl. Soud pro nezletilé nesouhlasil s jeho závěry, že oddělení bude mít pro dítě zničující následky. V této souvislosti Soud souhlasí s argumentem vlády, že soud pro nezletilé je specializovaným soudním orgánem, který zasedá ve složení dvou profesionálních soudců a svou znalců (viz § 69 výše).

213. Pokud jde o argument stěžovatelů, že soudy nezkoumaly, zda neexistuje alternativa k okamžitému a nezvratnému oddělení dítěte, Soud shledal, že stěžovatelé nejprve před soudem pro nezletilé žádali, aby dítě bylo dočasně umístěno do jejich péče s výhledem na budoucí osvojení. Podle názoru Soudu je třeba mít na paměti, že šlo o řízení v naléhavé otázce. Jakákoliv opatření, která by prodlužovala pobyt dítěte u stěžovatelů, jako umístění dítěte do jejich dočasné péče, by znamenala riziko, že plynutí času předurčí výsledek případu.

214. Nadto kromě nezákonnosti jednání stěžovatelů vláda dále poukazovala na skutečnost, že stěžovatelé také překročili věkový limit pro osvojení stanovený sekci 6 zákona o osvojení, konkrétně nebyl dodržen maximální věkový rozdíl 45 let ve vztahu k jednomu z osvojitelů a 55 let ve vztahu k druhému z nich. Soud shledal, že zákon umožňuje soudům slevit z věkových limitů. Za okolností daného případu nemůže být soudům vyčítáno, že tuto možnost nezvažovaly.

δ. Závěr

215. Soud nepodceňuje dopad, který mělo okamžité a nevratné oddělení dítěte na soukromý život stěžovatelů. Jakkoliv Úmluva nechrání právo stát se rodičem, Soud nemůže ignorovat emocionální utrpení těch, kdo touží po dítěti a jejichž přání nemůže být naplněno. Nicméně veřejné zájmy v projednávané věci mají velkou váhu a v porovnání s nimi musí být zájmu stěžovatelů na osobním rozvoji prostřednictvím pokračování v jejich vztahu s dítětem přiznána menší váha. Umožnění, aby dítě zůstalo se stěžovateli, byť jen i připuštěním, že by se stali jeho osvojiteli, by se rovnalo legalizaci situace, kterou stěžovatelé sami vytvořili, když porušili ital-

ské zákony. Soud dospěl k závěru, že italské soudy po posouzení, že dítě neutrpí vážnou a nenapravitelnou újmu kvůli oddělení, vyvážily spravedlivě zájmy, které byly v sázce, a nepřekročily široký prostor pro uvážení, který jim byl v této věci k dispozici.

216. Z těchto důvodů nedošlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. *Odmítá* jednomyslně předběžné námitky vlády;
2. *Rozhoduje* jedenácti hlasy ku šesti, že nedošlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

(Zpracovali JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D. a Mgr. Martina Grochová)

Tisk a distribuci zajišťuje Wolters Kluwer ČR, a. s., U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3.
Ročně vycházejí 4 čísla.

Cena základního předplatného je 1 152 Kč bez DPH.

Odpovědná redaktorka: Mgr. PhDr. Marie Novotná, tel. 246 040 417, 603 826 881,
e-mail: marie.novotna@wolterskluwer.com

Administrace předplatného: Wolters Kluwer ČR, a. s.,
U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3

Zákaznická linka: tel. 246 040 400, 246 040 401
e-mail: zakaznicke@wolterskluwer.com

Distribuce: CASUS direct mail, a. s.,
Žilinská 5/2773, 141 00 Praha 4